

SOS4090 Masteroppgave

”Dette huset er ikke som alle andre hus”

En sosiologisk fortolkning av samhandling i et hybelhus for
bostedsløse rusmiddelbrukere

Maja Flåto

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2008

Sammendrag

Tema for denne masteroppgaven er hverdagslig samhandling mellom beboere i et hybelhus for bostedsløse rusmiddelbrukere. Formålet med oppgaven er å gi et bilde av beboernes hverdag, samt å gi en sosiologisk fortolkning av hva som framstår som viktig kunnskap i denne samhandlingen. Det er samhandling sett fra beboernes perspektiv som er i fokus.

Oslo kommune eier flere slike hybelhus, de drives i regi av Rusmiddeletaten, Seksjon Skadereduksjon. Hybelhusene er midlertidige botilbud til bostedsløse rusmiddelbrukere. Hovedsaklig er det brukere av illegale rusmidler som representeres i beboergruppa. I tillegg til å være et botilbud gis også såkalt sosialfaglig oppfølging av personalet i Husene. Hvor lenge en person benytter seg av botilbudet kan variere fra bare noen dager, og opp til flere år.

Datamaterialet som er utgangspunkt for beskrivelse og fortolkning av den hverdagslige samhandlingen i Huset er resultat av feltarbeid. Jeg var til stede i det aktuelle hybelhuset daglig i en måned, min posisjon var som deltagende observatør. Som følge av det er datamaterialet en blanding av mine observasjoner av, og samtaler med, beboerne.

Samhandlingen mellom beboerne er forstått og fortolket i lys av mikrointeraksjonistisk sosiologisk teori. Grunnleggende er Erving Goffmans (1982) forståelse av hvordan individer i sin interaksjon opprettholder det han kaller en samfunnsorden. Også hans forståelse av roller (1972) er viktig for oppgaven, samt flere av hans begreper knyttet til selvpresentasjon (1990a), stigma (1990b) og totale institusjoner (1990c). Annen teori som benyttes er Howard Beckers (1997) forståelse av avvik og avvikskarrierer, Marcel Mauss (1995) teori om gaven, i tillegg til teori og begreper fra forskning i kulturer lignende den som deles av beboerne i hybelhuset.

Samhandlingen mellom beboerne så ut til å være sterkt preget av en ruskulturs forståelseshorisont. Det var i stor grad kunnskap om forhold knyttet til omgang med rusmidler som syntes avgjørende for deltagelse i samhandlingen i Huset. Symboler, føringer og regler for atferd knyttet til omgang med rusmidler ble kontinuerlig bekreftet i interaksjonen, og beboerne gikk inn i roller som forventet i en slik

sammenheng. Dette til tross for at det i mange tilfeller så ut til å gå på tvers av regler og forventninger som ble formidlet av personalet i Huset. En opplevelse av fellesskap så ut til å kunne oppleves mellom beboerne i samling rundt symboler og mening som bekreftet en avstand til andre samfunnsgrupper. Den hverdagslige samhandlingen i hybelhuset kan derfor komme til å forsterke en motkultur og beboernes tilknytning til den.

Til tross for at beboerne ofte omtalte hybelhusets beboere som en samlet gruppe, et fellesskap, ga de også uttrykk for relasjonene i hybelhuset var preget av mistillit. Samtlige av beboerne jeg var i kontakt med gjennom feltarbeidet var av den forståelse at ingen av de andre beboerne kunne stoles på. Også dette forholdet ble forstått som å ha sammenheng med bruk av rusmidler, tilgang til rusmidler var tilsynelatende avgjørende i forhold til sosiale bytter og relasjoner.

En ruskultur som rekker videre enn hybelhuset er altså en nødvendig kontekst å inkludere i forståelsen av samhandlingen mellom beboerne. Men også hybelhuset i seg selv har betydning. Hverdagslige behov kan i stor utstrekning dekkes i hybelhuset, behovet for å ta andre roller enn det som forventes her kan bli lite. Muligheten for privatliv som beboer i Huset var begrenset, beboernes hverdag så ut til å være preget av interaksjon med andre beboere. Å ha midlertidig bolig i hybelhuset kan derfor forstås som å bidra til en forsterket tilknytningen til den motkultur som representeres i beboerkulturen.

Forord

Helt avgjørende for denne oppgaven har beboerne ved hybelhuset jeg gjorde feltarbeid i vært. Jeg er dere evig takknemlig for mottagelsen dere ga meg, og for hvordan dere delte deres kunnskap og opplevelser med meg. Dere lever et strevsomt liv, men møtte allikevel en nysgjerrig student med hjelpsomhet og tid til en prat.

Samtidig vil jeg takke dere jeg har møtt og blitt kjent med som deler den situasjonen at dere er registrert som bostedsløse i Oslo kommune. Det var dere som inspirerte meg til å jobbe med denne oppgaven i utgangspunktet. Den hadde ikke blitt en realitet uten at dere hadde delt deres oppfatninger med meg om hvordan deres livssituasjon fortoner seg. Flere av dere har også gitt viktige bidrag underveis ved å diskutere min forståelse med meg. Tusen takk for hjelp og motivasjon!

Personalet ved hybelhuset jeg gjorde feltarbeid i, skal også ha stor takk. Jeg ble svært godt mottatt, og opplevde ikke annet enn positive tilbakemeldinger på at jeg var tilstede. Dere åpnet for min deltagelse i alle hverdagens situasjoner, slik at jeg kunne gis et innblikk i beboernes liv. Generelt vil jeg takke personalet i Oslo kommunes hybelhus. Dere er også en viktig grunn til at denne oppgaven ble virkelighet, engasjement for beboergruppa smitter!

Takk til veileder Astrid Skatvedt for konstruktive tilbakemeldinger og stor fleksibilitet i forhold til veiledning! Takk til Regi Enerstvedt som på kort varsel tok jobben som biveileder! Takk til Randi Ervik for viktige tilbakemeldinger i planleggingsfasen av prosjektet! Takk til Nico for bra diskusjoner! Takk til Katja for gjennomlesninger underveis, og stadige oppmuntrende kommentarer per mail! Takk til mine nærmeste venner som motiverer meg og har tro på prosjektet mitt!

Tusen takk til Martin, for konstruktive samtaler, tålmodighet og kjærighet!

Maja Flåto

Jonsbøen, 6. februar 2008

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	3
FORORD.....	6
1. INNLEDNING.....	11
1.1 BEBOERNE	12
1.2 SETTING.....	15
1.3 FORSKNINGSSPØRSMÅL	17
1.4 OPPGAVENS GANG OG LESERVEILEDNING	19
2. TEORETISK PERSPEKTIV	20
2.1 GOFFMANS SOSIOLOGI.....	21
2.1.1 <i>Individet og reglene i samhandlingsordenen.....</i>	<i>22</i>
2.1.2 <i>Å ta eller gis en rolle</i>	<i>25</i>
2.1.3 <i>Selvpresentasjon</i>	<i>28</i>
2.1.4 <i>Om totale institusjoner</i>	<i>30</i>
2.2 HOWARD BECKER- UTVIKLING AV AVVIKSKARRIERE	33
2.3 MARCEL MAUSS- GAVEN	36
2.4 FORSTÅELSE AV RUSKULTURER OG BOSTEDSLØSHET	37
3. METODE.....	39
3.1 DELTAGENDE OBSERVASJON	40
3.2 MIN ROLLE SOM DELTAGENDE OBSERVATØR	43
3.2.1 <i>Min forforståelse.....</i>	<i>43</i>
3.2.2 <i>Inn i institusjonen</i>	<i>44</i>
3.2.3 <i>Ut av personalrollen.....</i>	<i>45</i>
3.3 Å VÆRE DELTAGENDE OBSERVATØR DER NOEN HAR MIDLERTIDIG BOSTED.....	50

3.4	UTVALG OG PRAKTISK GJENNOMFØRING	51
3.5	REFLEKSJONER RUNDT DATAMATERIALET.....	53
3.6	FRA DATA TIL TEORI	56
4.	BEBOERKULTUREN	59
4.1	Å BEHERSKE EN KULTUR.....	60
4.2	HUMOR	63
4.3	Å FORHOLDE SEG TIL REGLENE	68
4.4	Å BLI BEHANDLET SKIKKELIG	71
5.	SOSIALE BYTTER.....	75
5.1	GAVEN.....	75
5.2	FORPLIKTELSEN	77
5.3	ULIKE FORVENTNINGER.....	79
5.4	UTRYGGE RELASJONER	82
6.	BEBOERNE OG HUSET.....	88
6.1	SELVPRESENTASJON	88
6.2	SELVETS TERRITORIER	91
6.3	EN TRYGG HAVN	93
6.4	SELVBESTEMMELSE	95
7.	AVSLUTNING.....	100
7.1	TILKNYTNING TIL MOTKULTUR.....	100
7.2	EN FORSTERKENDE FAKTOR.....	103
7.3	BETYDNING FOR VIDERE FORSKNING	106
	LITTERATURLISTE.....	108
	VEDLEGG 1.....	112
	VEDLEGG 2.....	114

1. Innledning

Denne masteroppgaven handler om bostedsløse rusmiddelbrukere i et hybelhus i Oslo. Jeg har ønsket å vise fram og si noe om det hverdagslivet de lever dag etter dag. Det er sosiologisk interessant å studere samhandling mellom mennesker for å kunne si noe om den kulturen de inngår i, men det ligger også en interesse for bostedsløse rusmiddelbrukeres livssituasjon bak valg av tema. Mange tiltak er opprettet for å gjøre hverdagens deres enklere, men til tross for dette sliter mange med å endre sin tilværelse. Ved siste undersøkelse ble det registrert ca 5500 bostedsløse i Norge, ca 1244 av dem med tilhørighet Oslo kommune. I Oslo var 3 av 4 bostedsløse rusmiddelbrukere i 2005 (Hansen, Dyb og Østerby 2006). En av dem møtte jeg en kveld jeg gikk gjennom Oslo S.

Jeg hørte noen rope navnet mitt gjennom støyen, da jeg snudde meg sto Nils der og smilte. ”Ser du meg ikke? Du gikk jo rett forbi!” sa han. Jeg beklaget, gikk nok i min egen verden. Nils kjenner jeg fra den tida jeg var ansatt ved ett av Oslo kommunes Hybelhus for rusmiddelbrukere. Han var ikke beboer der jeg har gjort feltarbeid til denne oppgaven, og er altså ikke en av informantene. Men han kunne godt ha vært det. Han mistet sin kommunale leilighet, og sosialkontoret fant plass til han i det hybelhuset jeg var ansatt. Nils ønsket å flytte ut i en leilighet igjen så fort som mulig, men det tok to år på venteliste før han igjen fikk tilbud om kommunal bolig. Men da var mye endret i Nils sitt liv. I løpet av de to årene han hadde bodd i hybelhuset hadde han mistet motivasjon til å skaffe seg en leilighet, det å bo alene var heller ikke så fristende. Han forteller meg at nå har han flyttet, etter fire år. Til et mindre kommunalt hus hvor det er roligere. Fortsatt ikke egen leilighet. Han spør hvordan det går med studiene mine, han spør alltid om det når vi møtes. Han har en sønn som er langt kommet innen akademisk, og er selv svært belest. Vi hadde mange interessante samtaler og diskusjoner i tida jeg jobbet på huset.

”Lykke til med innspurten, ta vare på deg sjøl. Vi sees!” er hans avsluttende replikk, det er masteroppgaven han sikter til med innspurten. Jeg sier at han også må ta vare på seg sjøl, og vi gir hverandre en klem. Jeg går til toget, hele togturen blir jeg sittende å tenke på Nils. Han minnte meg på, midt i arbeid med analyse og teoretiske begreper, hvorfor det er viktig å studere det fenomenet hans og mange fleres

livssituasjon utgjør. Mange har allerede sagt mye om bostedsløse rusmiddelbrukeres situasjon, men deres situasjon synes fremdeles svært fastlåst.

Bostedsløshet og rusmiddelbruk er viktige politiske satsningsområder, dette går spesielt tydelig fram av den nåværende regjerings Soria Moria erklæring. Her er et av målene å bidra til god kvalitet på døgnovernattingstilbud (Strateginotat 2006). Oslo kommune er den av landets kommuner som gir tilbud til flest fra denne gruppen, det har blant annet gitt utslag i framvekst av hybelhus med en profil tilpasset formålet. Hybelhus er ikke det samme som private hospits, men er tiltak i regi av Rusmiddeletaten i Oslo kommune. Hybelhusene hører til under Rusmiddeletatens ”Seksjon skadereduksjon”, som også inkluderer tiltak som kafeer og væresteder. Flere av hybelhusene har sine lokaler i det som tidligere var hospits, og størrelsen bærer preg av dette. I det største av hybelhusene er det rom for 80 personer.

En stor andel av rusavhengige i Oslo har erfaringer med slike hus. I en evaluering av tiltaksplan for oppløsning av rusmiljøer i Oslo sentrum (Olsen og Skretting 2006:52) finnes tall som viser at det ble gjort 1138 inntak i 2004, 967 i 2005. Et inntak vil si at en henvendelse har resultert i at man blir tildelt et rom i huset. Tilbudet om plass i hybelhus gis altså til mange av Oslos bostedsløse rusmiddelbrukere, og kan slik sees som et viktig aspekt i deres hverdag.

I Hybelhuset jeg har gjort mitt feltarbeid er det rom for 50 beboere. Jeg vil herfra kalle dette hybelhuset Huset. I det følgende vil jeg forsøke å gi et bilde av hvem beboerne i Huset er, for så å beskrive Huset i seg selv. Det er viktig å ha med seg denne bakgrunnen gjennom lesning av oppgaven, den utgjør konteksten for den samhandlingen jeg beskriver og tolker.

1.1 Beboerne

Å ha midlertidig bolig i et av Oslo Kommunes hybelhus er mest sannsynlig ikke et førstevalg for noen. Det er en løsning når det ikke er andre reelle muligheter. Behov for midlertidig bolig kan oppstå hvis man kastes ut av en utleieleilighet, eller at

sosialkontor og saksbehandler her vurderer en som å ha ”manglende boevne”¹. Mange er psykisk syke eller ustabile, det fører med seg vanskeligheter, ofte bare i perioder, med å klare seg i egen leilighet. Andre igjen liker friheten i å bo ute, men må kripe inn når det blir kaldt om vinteren. Som oftest er det et samspill av flere årsaker som gjør at noen blir beboere i disse hybelhusene.

Mitt inntrykk var at beboernes bakgrunn er svært varierende. Flere har en livshistorie preget av vanskelig oppvekst og utrygge familieforhold. Men mange forteller om en oppvekst og bakgrunn de vurderer som god, fortellingen støttes av at foreldrene fortsatt følger opp og kommer på besøk. Også professorer fra Blindern kan dukke opp som støttende pårørende, alle sosiale lag er representert. Beboeren selv har i flere tilfeller levd et ”normalt” norsk familieliv, med ”*jobb, stasjonsvogn og bikkje*” som en beboer sa. Terapeuter, oljearbeidere, sykepleiere, bilmekanikere, vernepleiere, rørleggere, universitetsutdannede og så videre og så videre er representert, men også de som ikke fikk fullført grunnskolen. Geografisk har beboerne bakgrunn fra sør til nord i Norge. I tillegg er beboere med bakgrunn fra andre land, den siste tiden i økende grad, representert.

En variabel som går igjen hos alle beboerne er bruk av rusmidler, det er krav til aktiv rusmiddelbruk for å gis et botilbud Huset. I hovedsak er det brukere av illegale rusmidler som er representert. I perioden jeg var på Huset opplevde jeg aldri at mer enn to alkoholikere bodde der samtidig. De vanligste rusmidlene er amfetamin og heroin, i tillegg til varianter av piller. For de fleste av beboerne er rusmiddelbruket svært intensivt, det er sannsynlig at ”rusmiddelet har blitt det organiserende prinsippet som preger hele livsførselen” (Svensson 1996:105, min oversettelse). Det virket å være store forskjeller mellom hvor lenge beboerne har brukt rusmidler. I tillegg bor det flere (ca 5 % av beboerne) i Huset som er tatt opp i program for legemiddelassistert rehabilitering (LAR). For å tas opp her er det i utgangspunktet et krav at man har et mer varig botilbud, men det er ikke alltid dette gjennomføres.

¹ ”Manglende boevne” brukes av sosialkontorene om personer som vurderes til å ikke kunne klare seg alene i egen bolig. I mange tilfeller vil det tilbud som gis disse personene være midlertidige botilbud, som for eksempel et rom i Oslo kommunes hybelhus. For en nærmere beskrivelse og diskusjon av begrepet, se for eksempel *Ett trappetrinn opp eller to trinn ned* (Dyb 2002)

Også at beboerne er uten fast bopel (UFB), er et krav for at de skal gis midlertidig botilbud i Huset. Å være registrert UFB betyr for de fleste at livet over en periode har vært svært ustabilt og preget av manglende struktur. Svensson (1996:102, min oversettelse) skriver ”Å miste sitt bosted blir et dramatisk statusfall som går utover de hverdagslige funksjonene. Tilværelsen mister sin struktur. ”Hvor skal jeg sove, dusje, vaske klær, spise?” Om livsstrukturen forandres drastisk endres også vilkår for opprettholdelse av elementære menneskelige behov”.

Beboerne i Huset er av begge kjønn. Menn er i overtall, og representerer ca 70 % av beboerne. Her i min masteroppgave vil ikke kjønnsperspektivet spille en særlig rolle. Jeg har ønsket å si noe om hva samhandlingen i Huset preges av, uavhengig av kjønn. Det betyr ikke at kjønnsperspektivet ikke er viktig. At kvinner representeres med et så mye lavere antall enn menn i Huset, og i statistikk over bostedsløshet og rusmiddelbruk generelt, gjør det sannsynlig at beboerkulturen er preget av menns samværsmåter². En studie kunne alene fokusert på dette, men det er altså ikke hensikten med denne masteroppgaven å belyse et slikt aspekt av samhandlingen.

En annen variabel som nok også spiller en rolle i forhold til det å være beboer i Huset er alder. Beboerne er fra 18 år og oppover, med en hovedvekt mellom 30 og 40 år. Det er sannsynlig å anta at ulik alder gir ulik opplevelse av å være beboer i Huset, men heller ikke det er noe jeg har fokusert på i denne oppgaven. Alder kan også påvirke erfaringen med å ha midlertidig bolig i et hus som dette. Flere eldre menn forteller at de har bodd i lignende tiltak i fire til seks år, men jeg møtte også unge kvinner og menn som hadde sitt første opphold nå. Hvordan Huset brukes varierer også fra beboer til beboer. Noen er mye i fellesarealene, andre er mye på rommet.

Beboerne representerer ikke en homogen gruppe, men i utenforståendes øyne vurderes de nok ofte som det. For samlet utgjør beboerne i huset en marginalisert gruppe. De er bostedsløse rusmiddelbrukere, i det dominerende samfunn er den beskrivelsen deres overordnede status (Becker 1997). Med Goffman (1990c) kan beboerne sies å ha et stigma knyttet til sin identitet, de er i en situasjon Goffman beskriver som ”the situation of the individual who is disqualified from full social

² Flere studier av ruskulturer finner at dette er tilfelle, se for eksempel Lalander (2001:201-227).

acceptance” (1990c:9). I hvor stor grad beboerne opplever å diskvalifiseres fra sosial aksept varierer nok fra beboer til beboer, men for mange vil nok noe nærmest total utestengelse fra den dominerende samfunnskultur oppleves. Beboerne i Huset er de som ikke er velkommen i mange av Oslos, og det norske samfunnet forøvrig, offentlige rom. De forteller om å bli bedt om å forlate kafeer, stasjonsområder, til og med benker og parker og offentlige kommunikasjonsmidler. Deres rettigheter er i praksis ikke på linje med andre norske borgere i forhold til å ferdes i det offentlige rom.

Jeg har nå prøvd å gi et bilde av hvem beboerne Huset er. Det neste jeg vil si noe om er Huset i seg selv. Husets utforming og målsetting er interessant fordi det er innenfor disse rammene beboernes liv utfolder seg i perioden de er i Huset. Jeg vil derfor ta leseren med på en runde gjennom huset slik at det som senere beskrives lettere kan settes i kontekst.

1.2 Setting

”Dette Huset er ikke som andre hus”³ står det på forsiden av en brosjyre som beskriver hva man kan forvente seg som beboer i det hybelhuset mitt feltarbeid er utført i. Huset er en bygård, med adresse sentralt i Oslo. Det er ingen permanente boliger i denne bygården, her finnes 50 rom som benyttes som midlertidig botilbud til bostedsløse med tilhørighet i Oslo kommune. I tillegg til bostedsløshet er aktiv rusmiddelbruk en av forutsetningene for å gis dette botilbudet. Huset drives av Oslo kommune, Rusmiddelstaten, og er en del av Seksjon for skadereduksjon.

I 1971 finner sosiologer at ”bybildehygiene” er et viktig aspekt av datidens tilbud til løsgjengere i Oslo. Den gang var løsgjengerne i stor grad alkoholikere (Ramsøy, Burman, Johansen og Kalberg 1971:149-51). I dag er bybildehygiene i hvert fall ikke en uttalt hensikt med Oslo Kommunes Hybelhus. Det uttalte målet i dag er å gi et lavterskel botilbud med skadereduserende effekter for beboeren. Med lavterskel menes at det skal være enkelt og ubyråkratisk å få midlertidig bo opphold i et slikt

³ Oppgavens tittel er hentet herfra

Hus. Med skadereduserende siktes til å redusere sosiale, fysiske og psykiske skader av rusmiddelbruk.

Når du kommer til Huset ringer du på en klokke som er ved siden av et lite vindu. I den perioden jeg gjorde feltarbeid var det ingen klokke, man måtte banke på. Noen hadde ”tatt den med seg” opplyste personalet. Gjennom vinduet ser man inn i resepsjonen, når en fra personalet har sett hvem du er slipper de deg inn gjennom porten eller snakker med deg gjennom et callinganlegg. Når du kommer innenfor porten er det to muligheter. Du kan gå inn i huset til venstre og komme rett til rommene og fellesområdene, eller du kan gå inn til høyre og komme til resepsjonen. I resepsjonen er det til en hver tid personal til stede, 24 timer i døgnet. Her kan beboere også kjøpe kaffe eller annet varmt drikke for en billig penge. Innenfor det synlige resepsjonsområdet er det flere rom, her har bare personalet tilgang. Utover dette består huset av rom fordelt på fire etasjer. Størrelsen på rommene varierer fra ca 9 til 25 km². Noen har eget bad, andre må benytte felles bad og toalett på gangen. Rommene tildeles tilfeldig etter hva som er ledig når en person henvender seg. Et rom i 2.etg. brukes av personalet til utdeling av brukerutstyr (sprøyter med tilbehør) til faste tidspunkter. Et rom i 1.etg brukes av feltpleien, det er sykepleier ansatt på huset og lege en gang i uka. Fellesområdene er en stue med sofaer, lenestoler og TV (heretter kalt TV stua), i kjelleren under er det kjøkken.

En person som trenger midlertidig bolig, kan henvende seg direkte på døra. Om det er ledig rom, og personen oppfyller Husets krav til å være beboer, vil han kunne få et rom i Huset. Det er også mulig å gjøre henvendelsen per telefon, eller andre kan gjøre det for deg, for eksempel sosialkontor. Ved innflytting skal en beboerkontrakt underskrives, den forplikter beboeren til å følge husets regler. I tillegg opplyser personalet om hva som kan forventes av oppholdet i Huset. Nye beboere må også oppgi en del personlige opplysninger. Botiden er i første omgang 14 dager, etter dette er det muligheter for å tildeles et langtidsrom. Her er botiden maksimalt ett år⁴.

Som del av det skadereduserende arbeidet tilbys såkalt sosialfaglig oppfølging til beboerne i Huset. Når en beboer flytter inn bestemmes en primærkontakt. Dette er en

⁴ Maksimum ett års botid er den ”offisielle” bestemmelsen. Jeg møtte flere beboere som hadde bodd lenger enn et år, grunnene til den lange botiden var forskjellige.

person fra personalgruppa som skal fungere som kontaktperson gjennom hele oppholdet i Huset. Primærkontakten kan for eksempel hjelpe med søknader, samtaler, avtale tid for lege og tannlege, eventuelt også følge beboeren til slike avtaler om det er ønskelig. I tillegg er det sykepleier og psykolog ansatt på huset. Sykepleieren kan hjelpe med alle helserelaterte problemer, i tillegg til å gi råd for hvordan bruk av rusmidler kan gjøres med minst mulig skadevirkninger. Psykologen er tilgjengelig for samtaler. Det arrangeres aktiviteter i regi av personalgruppa flere ganger i uka, stort sett er dette aktiviteter som gjøres inne på huset. I noen tilfeller arrangeres turer utenfor Huset, for eksempel på kino. Det serveres frokost hver morgen, og på lørdag kan beboerne spise pølser i TV stua. Det arrangeres også Torsdagsklubb hver uke, og med jevne mellomrom jentegruppe og herreklubb. Alt dette er aktiviteter det ikke koster noe å delta i utover det som betales for å være beboer. Betaling av oppholdet gjøres av sosialkontoret for sosialklienter, trygdete betaler selv husleie.

Mitt inntrykk er at Huset brukes mye. Det var med få unntak alltid aktivitet i fellesområder eller ganger når jeg var i Huset. Det kan være at manglende rettigheter i det offentlige rom gjør de kommunale tiltakene, her et hybelhus, desto viktigere i bostedsløse rusmiddelbrukeres liv. Husene er en arena hvor de slipper å møte manglende sosial aksept, her kan de i større grad oppleve å respekteres som et individuelt menneske. Kommunale tiltak kan bli et fristed hvor man slipper å møte omverdenens stigmatiserende blikk og utstøtende holdninger.

1.3 Forskningsspørsmål

Et bilde av hvem denne oppgaven handler om er nå skapt, og det er gitt en beskrivelse av Huset der deres samhandling utspiller seg. Det er den hverdagskunnskapen beboerne deler og gjør nytte av i samhandling jeg har ønsket å gi et innblikk i gjennom denne masteroppgaven.

Det overordnede forskningsspørsmålet jeg har jobbet ut i fra er:

Hvordan gjøres den hverdagslige samhandlingen mellom beboere i hybelhuset?

Med ”hvordan gjøres” sikter jeg til hvilke ressurser beboerne tar i bruk i sin samhandling, og hvordan ressursene kan brukes. Ressurser kan være tatt for gitt

kunnskap knyttet til hvordan hverdagslig omgang med andre beboere bør utføres, eller kunnskap om eksplisitt uttalte regler som er viktige i beboerkulturen.

Kunnskapen forstår jeg som å eksistere i kraft av at den brukes av beboerne, den er sosialt konstruert av dem. Kunnskapen utgjør en beboerkultur. Ordet hverdagslig er trukket inn fordi jeg har ønsket å fokusere på den samhandlingen som preger hverdagen, og ikke de store eller spesielle begivenhetene.

For å kunne gi svar på hvordan samhandlingen gjøres har jeg benyttet meg av mer spesifikke spørsmål underveis i feltarbeid og analyse:

Hvilken kunnskap framstår som viktig i beboernes samhandling?

Hvilke roller synes mest tilgjengelige for beboerne i Huset?

Disse mer spesifikke spørsmålene er også påvirket av det teoretiske perspektivet som har gitt retning til masteroppgaven. Spesielt har Goffmans teorier om regler for samhandling, samt individers tilknytning til roller, vært viktig. Dette vil presenteres nærmere i teorikapittelet.

Konteksten samhandling foregår i er viktig. Kontekst kan forstås som å være "(...) den eller de sammenhengene som gir en gitt "tekst" en mening eller forklaring (Sørhaug 1996:34). Teksten som her skal gis mening er den hverdagslige samhandlingen mellom beboerne. Husets mulig påvirkning er av den grunn nødvendig å inkludere, Huset utgjør en del av konteksten. Dette aspektet er søkt inkludert ved å stille ytterligere et spørsmål til datamaterialet:

Hvilken betydning kan Huset som midlertidig bolig ha i forhold til de to foregående spørsmål?

Ved å jobbe ut fra disse forskningsspørsmålene mener jeg å kunne gi et bilde av hverdagen i Hybelhuset, men også en sosiologisk interessant studie av samhandling mellom individer i en bestemt kontekst. Forskningsspørsmålene setter søkelys på hvilken betydning det kan ha for et individs livssituasjon å være beboer i Huset, ved å ta utgangspunkt i sosiologiske teorier.

1.4 Oppgavens gang og leserveiledning

Innledningen til masteroppgaven har hovedsaklig beskrevet Huset og beboerne.

Videre er oppgaven inndelt i seks kapitler, hvorav tre er analysekapitler.

Kapittel to omhandler mitt teoretiske utgangspunkt. Dette presenteres før metoden fordi noe av teorien også er bakgrunn for metodiske refleksjoner. Kapitlet inneholder presentasjon av den vesentligste teorien jeg har forhold meg til i arbeidet med masteroppgaven, i tillegg til den tidligere forskning jeg oppfatter som mest relevant.

Kapittel tre er en redegjørelse for og drøfting av metoden brukt i innsamling av og videre arbeid med datamaterialet. Den teorien som har inspirert meg metodisk trekkes fram her etter hvert som jeg redegjør for egen metodisk framgangsmåte. Her vektlegges også etiske aspekter ved metoden i sammenheng med hvert tema.

Deretter følger analysen i kapittel fire til seks. I kapittel fire fortolker jeg beboernes samhandling med det mål å identifisere sentral kunnskap som ligger til grunn for deres samhandling. Kapitel fire fokuserer på den betydning det å gi og motta ytelser synes å ha blant beboerne i Huset, samt hvilken betydning det har for relasjonene som oppstår. I kapittel 6 endrer jeg fokuset til å se på hvilken påvirkning Huset som midlertidig bolig kan ha på forholdene studert i de to foregående kapitlene av analysen.

I kapittel syv avsluttes oppgaven med oppsummering og diskusjon av funn. Også hvilken betydning min oppgave kan ha for videre forskning kommer jeg kort inn på.

2. Teoretisk perspektiv

Det teoretiske perspektivet som har gitt retning til utvikling av masteroppgaven er valgt på bakgrunn av flere faktorer. Temaet, hverdagslig samhandling, og område for undersøkelse, et hybelhus for bostedsløse rusmiddelbrukere, pekte mot mikrointeraksjonistiske teorier. Også i forhold til forskningsstrategien jeg har benyttet meg av i utvikling av prosjektet, som beskrives i metodekapittelet, er mikrointeraksjonistiske teorier et passende valg. Det teoretiske perspektivet framstilles i stor grad som en gjennomgang av begreper, valgt på bakgrunn av hva jeg mener er mest fruktbart i fortolkning av datamaterialet.

Spesielt har Goffmans teorier inspirert meg. Oppgaven bygger på hans forståelse av samhandling, og hans rike begrepsapparat som setter ord på det som skjer i interaksjon mellom individer. Dette kapittelet domineres av den grunn av Goffmans sosiologi. Framstillingen er preget av min forståelse av Goffman, og jeg kobler sammen begreper der jeg tolker dem som å ha lignende og utfyllende betydning. Men også andres arbeider har vært fruktbare for analysen av datamaterialet, de vil også presenteres.

Inndelingen av dette kapittelet er gjort med utgangspunkt i hvor stor rolle teorien som presenteres har spilt i analysen av data. At jeg presenterer Goffmans teori og begreper først gjenspeiler at dette i stor grad utgjør grunnlaget for analysen. Delen som omhandler Goffman er igjen delt inn etter tema. Først presenteres hans forståelse av regler for samhandling (1982, 2005) og roller (1972), som er grunnlag for alle de tre analysekapitlene. Så presenteres de begreper Goffman introduserer i sammenheng med selvpresentasjon (1990a), deretter hans teori om totale institusjoner (1990c). Dette er hovedsaklig aktuelt for det siste kapittelet av analysen. Howard Beckers (1997) teori om utvikling av avvikskarrierer presenteres så, den er aktuell for alle kapitlene av analysen. Deretter følger Marcel Mauss (1995) teori om gaven, som benyttes i kapittel fem. Til slutt av presenteres kort noen av de andre vitenskaplige arbeider som har hatt betydning for min oppgave.

2.1 Goffmans sosiologi

Goffman var opptatt av det som foregikk mellom mennesker i sosiale møter. Når individer møtes oppstår det Goffman (1990a:26) kaller interaksjon, som er en betegnelse på den gjensidige påvirkningen individene har på hverandre i en slik situasjon. Goffman hadde en grunnleggende oppfattelse av at de sosiale møtene var kjernen i samfunnsordenen, han mente samfunnsordenen i et spesifikt samfunn kunne identifiseres ut fra denne. Han kalte det som utspilte seg i sosiale møter interaksjonsordenen, han ville med sitt arbeid oppnå aksept for dette som egen analytisk enhet (se for eksempel Goffman 1982).

Goffman var inspirert av Durkheim. Ritualteorien Durkheim utviklet for å forklare solidaritet og samhold i samfunn på makronivå, tok Goffman ned på mikronivå. Han så den hverdagslige samhandling mellom individer som en serie av ritualer. Goffman anså samhandlingsritualene som metoder for å etablere og opprettholde verdige relasjoner til våre omgivelser, ved at vi behandler andres og eget selv som noe hellig. Ritualene er normativt regulert, og fører igjen med seg opprettholdelse av samfunnets moralske orden. Durkheim så samfunnet som en realitet i seg selv, for Goffman var det sosiale møtet en realitet (Jacobsen og Kristiansen 2002:35-8).

I use the term "ritual" because this activity, however informal and secular, represents a way in which the individual must guard and design the symbolic implications of his acts while in the immediate presence of an object that has a special value for him (Goffman 2005:57)

For Goffman er selvet er det som står i sentrum for all samhandling. Som samhandlingsordenen er selvet skjørt, i interaksjon med andre aktører utsettes det for mulig fare. Derfor er individer til en hver tid opptatt av å ikke skade andres selv, og å beskytte sitt eget. Det er gjennom dette rituelle arbeidet at samhandlingen opprettholdes og strukturer videreføres (Jacobsen og Kristiansen 2002:198-9). Det framførte selvet er produkt av situasjonen fremførelsen gjøres i. Individet jobber for at publikum skal oppfatte det selv som hun forsøker å framstille, ved hjelp av de ressursene som er tilgjengelige. Publikums tilbakemeldinger er avgjørende for hvilket selv som oppstår i situasjonen (Goffman 1990a:244-5).

2.1.1 Individet og reglene i samhandlingsordenen

Goffman bruker betegnelsen regel når han setter ord på hva som styrer sosiale møter og interaksjonen i dem. Allikevel forstår jeg det ikke som at han ser reglene som bestemmende i den grad regler vanligvis oppfattes. For eksempel skriver han i essayet *Deference and demeanor* (2005:48) at regler kan defineres som en guide for handling. Jeg forstår Goffmans regler som føringer for handling som er til hjelp for individet når det går inn i en situasjon. Føringerne bidrar til å definere hva slags situasjon det er snakk om, og gir forståelse av hvilke rolleframførelser som vil utløse ulike reaksjoner. Manning (1992) vektlegger at regler må skilles fra forventninger, regler sier hva vi skal gjøre, forventninger hva vi kan forvente. Slik jeg forstår Goffman er det å kjenne reglene som skaper forventningene, fordi vi antar at den vi samhandler med også kjenner og vil følge reglene. Å kjenne reglene, eller føringerne, for samhandling blir derfor viktig for å kunne framstille det selv en person ønsker, samt å behandle andres selv på passende måte. Reglene blir på den måten ressurser for individet, reglene utgjør den kunnskap vi kan ha om situasjoner, nødvendig for å mestre samhandling i dem. Store deler av denne kunnskapen vil sjelden framstå som eksplisitt for individet, men fungere som internalisert hverdagskunnskap. Samtidig vil det alltid finnes eksplisitt uttalte regler innenfor en kultur som individet bevisst forholder seg til.

Goffman (2005:53-6) trekker et skille mellom substansielle og seremonielle regler. Han var selv mest interessert i de seremonielle. De har ikke noen mening i seg selv, men er viktige for å vise at vi er med å bevare en situasjon, at vi er interessert i å være med å videreføre den interaksjonen som foregår. En kulturs etikette kan fortelle om hvilke seremonielle regler som forventes fulgt, og bruken av etikette opprettholder de seremonielle reglene. I motsetning er substansielle regler de som anses å ha en verdi i seg selv, for eksempel at man ikke skal stjele. Moral, etikk og lov forteller om de substansielle reglene.

Seremonielle regler retter seg mot hvordan små tegn bør brukes i samhandling, for hvordan vise "deference" og demeanor". Tegnene som viser "deference" er markører av hengivenhet, og representerer måter en aktør kan feire og bekrefte relasjonen til mottakeren på. I et forsøk på å finne et norsk ord som kan fange denne betydningen har jeg valgt "å vise aktelse". Denne betegnelsen brukes gjennom oppgaven når jeg sikter til Goffmans betydning av "deference". Individet kan ikke vise seg selv den

respekten som gis ved at andre viser en aktelse, og er derfor avhengig av samhandling med andre for at eget selv skal æres og bekreftes. Å vise aktelse kan også oppfattes som å signalisere at man som aktør vil oppfylle de forventninger mottakeren har til samhandlingen. Å vise aktelse kan gjøres gjennom to former for ritualer.

Unngåelsesritualer styres av regler for hvordan aktøren skal unngå å tråkke inn i et individs personlige sfære, dette gjelder både kroppslig og verbalt.

Presentasjonsritualer er en kilde av positive ressurser, individer kan gjøre bruk av presentasjonsritualer i samhandling for å ære individer. Eksempler på dette er hilsing, komplimenter og små tjenester. Regler for bruk av presentasjonsritualer presiserer hva som bør gjøres, i motsetning til hva som bør unngås. Sosialt samvær består av konstant dialektikk mellom presentasjon og unngåelse ritualer (Goffman 2005:55-76).

Med regler for "demeanor" sikter Goffman (2005:77-78) til føringer for den delen av et individs atferd som vises gjennom hvordan man kler seg, og kroppslig framtrede mer generelt. Hvordan et individ forholder seg til disse reglene kan signalisere hvilke kvaliteter hun er i besittelse av. God "demeanor" er nødvendig for å framstå som verdig å samhandle med. Begrepet "demeanor" vil jeg erstatte med det norske "opptreden" gjennom oppgaven. Hvordan et individs opptreden vurderes oppstår ut fra den tolkning andre har av deg, det hjelper ikke å verbalt påstå at man har god opptreden hvis man ikke tolkes slik. Slik jeg forstår Goffman vurderes "god" ut fra kulturen individet befinner seg i, det er ingen generell målestokk for hva som er god opptreden.

Når et individ følger reglene for samhandling vises støtte til et samfunns normer og moralske grunnlag (Goffman 1982). Reglene oppfattes direkte som moralske forpliktelser for egen atferd, indirekte sier reglene noe om hvilken atferd aktøren man samhandler med er moralsk forpliktet til å vise. Å følge en regel kan knytte individet til et spesielt image. Når andre vurderer en person som typisk for å følge en regel, forventes personen også å følge denne regelen. Slik kan handling som reguleres av regler i seg selv være en form for kommunikasjon, hvordan aktøren forholder seg til slik handling er en måte å uttrykke og bekrefte selvet på (Goffman 2005:49-51).

Goffman (1963:23-6) bruker begrepet "situational proprieties" om de regler som forteller hva som er passende atferd i en situasjon. Å kjenne reglene for hvordan man fører seg i en situasjon er nødvendig for å vise passende atferd, her er hvordan man

kler seg og den generelle personlige framtrede viktig. I framstillingen av begrepene knyttet til situasjonelt passende atferd legger Goffman vekt på at interaksjon kan forstås som å foregå på ulike nivåer, interaksjon kan gjøres ufokusert og fokusert. Begge nivåene har, i alle samfunn, bestemte regler knyttet til seg for hva som er passende atferd. Der hvor det ikke foregår noen interaksjon kan man kalle det en ufokusert samling. Den tydeligste måten å vise at man er situasjonelt til stede, altså at man kjenner hva som er situasjonelt passende atferd, er ved å presentere en passende personlig front. Det kan gjøres ved å ha et ytre utseende som passer situasjonen. Det kan vises ved for eksempel klær og kroppsholdning, men også ansiktsuttrykk er viktig. Det viser kontroll å ha en personlig front passende for situasjonen. Om man ikke følger føringene hvor hvordan personlig front skal framstilles i en situasjon kan det tyde på at man ikke respekterer situasjonen, eller at man ikke kjenner kulturen og dens krav.

Et av begrepene Goffman knytter til det å kjenne situasjonelt passende atferd er høflig uoppmerksomhet. Begrepet viser til hvordan et individ kan vise at hun registrerer en annens tilstedeværelse, men at hun ikke kommer til å ta mer kontakt utover registreringen. Høflig uoppmerksomhet er vurdert som passende i flere situasjoner og gjør at aktørene i situasjonen bare så vidt forstås som deltagere. Å vise riktighet i forhold til individet inkluderer å vise høflig uoppmerksomhet (Goffman 1963:83-7).

Reglene for situasjonelt passende atferd forstår jeg som del av de seremonielle reglene nærmere beskrevet over. Det som bestemmer hva som er passende atferd i en situasjon er regler som gir føringer for rituell samhandling, å følge reglene gjør samhandling behagelig og individets selv hedres. Høflig uoppmerksomhet vil i den sammenheng kunne omfattes av unngåelsesritualer.

Det er alltid en mulighet for at regler og forventninger til samhandling ikke følges av alle individer i en situasjon. Her ligger det en potensiell fare ved å delta i samhandling med andre. Når regler ikke følges, skjer heller ikke den hedring av selvet som vanligvis kan oppleves. Tvert imot kan det Goffman (2005:85-86) forstår som ”seremonielle profaneringer” forekomme. Med profanering menes det motsatte av å hedre, selvet vanæres framfor å æres i samhandlingen. Goffman (2005:86) skriver ”Profanations are to be expected, for every religious ceremony creates the possibility of a black mass”. Å kjenne reglene for rituell samhandling gir også muligheter for å

bryte dem. Seremonielle profaneringer skjer ved at det rituelle innholdet samhandling forventes å ha, ut fra reglene som gir føringer for dette, ikke følges. Da vil ritualene mislykkes, i den forstand at deltagerens selv ikke behandles på en måte som føles rettferdig og riktig. Det kan skje ved at en deltager gis en identitet som er upassende eller uønsket, eller vises respekt i for stor eller liten grad. Profaneringer som skjer ansikt til ansikt hevder Goffman (2005:88-9) at ofte forklares som aggresjon eller fiendtlige utbrudd. Men sett i lys av kulturen det forekommer i kan det forstås som mer enn et ukontrollert utbrudd, det er heller kalkulererte handlinger for å vise disrespekt og avsky ved hjelp av symboler og ritualer.

Regler for samhandling mellom individer som inngår i en relasjon kommer Goffman inn på i *Asylums* (1990c). Han beskriver her hvordan sosiale bytter foregår i den totale institusjonen. Jeg forstår de sosiale byttene som å være en måte å hedre individer på i samhandling, men at de sosiale byttene kan ha en mer bevisst og langsiktig begrunnelse enn bruk av etikette. Sosiale bytter skjer mellom individer som har en relasjon, framfor å være nærmest fremmede for hverandre. Sosiale bytter er forskjellige fra økonomiske bytter, i sosiale bytter er det ikke en uttalt enighet om hva som skal gis tilbake. Sosiale bytter er tegn på og symboler for solidaritet. De er typisk gjensidige, man forventer det samme tilbake av den man gir til. Sosiale bytter stabiliserer relasjoner, handlinger som viser passende omsorg for den andre er nødvendig (Goffman 1990c:275-6).

Rituelle forsyninger er en annen måte å hedre et individs selv, som også gjerne benyttes mellom individer i en relasjon. Det er her snakk om å gi noe, et gode, til en annen. Godet er typisk ikke så stort eller viktig at det har noen verdi i seg selv, men det er den rituelle verdien ved at det gis som er det viktige. Det er først å fremst ritualet som bekrefter relasjonen, ikke det godet som gis. Av den grunn kan det kalles rituelle forsyninger (Goffman 1990c:283, 286).

2.1.2 Å ta eller gis en rolle

En "rolle" er den aktiviteten et individ kan utføre i en situasjon, om de normative forventningene til en i hans posisjon følges. I motsetning er rolleutførelse ("role performance") den faktiske handlingen et individ gjør når hun tar en rolle i en situasjon. Rolleutførelse skjer i samhandling med andre individer. Det er individene i

en bestemt avgrenset situasjon, som er de relevante andre for den rolleutførelsen individet gjennomfører. Når et individ utfører en rolle er det viktig å tilfredsstille normative forventninger knyttet til denne rollen. En persons kvaliteter kan bli vurdert på bakgrunn av rolleutførelse, altså i hvilken grad individet tilfredstiller forventningene til rollen som utføres. Slike vurderinger er grunnlag for en persons selvilde, og det bilde andre relevante andre har av en. Et selv finnes altså i rollene, klart til å bli tatt i bruk hvis man kjenner forventningene til en rolle (Goffman 1972: 75-77).

Et individ vil alltid bevege seg i forskjellige sfærer, og dermed forventes å ta forskjellige roller. Det fører til at hvert individ har flere selv, og identifiserer seg med flere roller. Individet skiller gjerne mellom hvilke roller det tar, i sammenheng med hvilket publikum det utfører rollen for. På den måten skilles det mellom hvem som vises de ulike rollene, og individet kan inneha motstridende kvaliteter (Goffman 1972:80).

Tre faktorer er avgjørende i forhold til å ta en rolle. Det er nødvendig å uttrykke en tilknytning til rollen, og å vise at man har de kvaliteter som kreves for å fremføre den. I tillegg er det å vise engasjement og spontan involvering i den aktuelle rolleaktiviteten også nødvendig. Om disse tre faktorene er til stede kan termen "rolleomfavning" brukes. Å omfavne en rolle er å totalt henge seg til det selvet som ligger i rollen, samtidig som du viser at du fullt ut aksepterer rollen som gis deg. "To embrace a role is to be embraced by it" (Goffman 1972:94). I hvilken grad individet omfavner rollen viser hvilken tilknytning personen har til denne (Goffman 1972:95).

En person kan bli svært knyttet til en rolle og forventningene til den. Det kan føre til en opplevelse av forpliktelse overfor rollen, en fastlåsthet til denne. En tilknytning til en rolle oppleves som oftest til roller individet utfører ofte. En konsekvens er at det selvildet som er knyttet til en rolle, kan bli det bildet aktøren forventer av seg selv. Samtidig identifiserer individet seg selv med handlinger som gjøres i rollen. En person kan være overdrevet tilknyttet eller fremmedgjort i forhold til den rollen en spiller (Goffman 1972:78-79).

Men det er også mulig for individet å vise avstand til det virtuelle selvet⁵ som gis av rollen som forventes i en situasjon. Hvis det skjer kan termen ”rolledistanse” benyttes. Rolledistanse uttrykkes overfor et publikum, ved handling som viser at aktøren har motvilje til en rolle (Goffman 1972:94-97). Det kan være viktig for et individ å vise avstand til andre roller både i samvær med egen gruppe og andre. Rolledistanse kan vises ved å etterligne en rolle, overdrive den, gjøre narr av hva den inneholder. Et individ kan også ta avstand fra en rolle ved å vektlegge egenskaper ved seg selv som ikke tilhører den rollen man blir gitt (Goffman 1972:99-100)

I *Stigma* (1990b:129) beskriver Goffman en ambivalens til egen identitet som kan oppleves av stigmatiserte individer. Han bruker ordet ”egoidentitet” om den subjektive refleksive identitet som føles av et individ, og sier at hvis et stigmatisert individ forholder seg til samfunnets identitetstandard, men ikke klarer å leve opp til den, vil det kunne føle en ambivalens til eget selv. For den stigmatiserte er ”inngruppen” den som er dannet av de i samme situasjon, dette kan bli den gruppen hun primært opplever tilhørighet til. Men tilhørighet til en slik gruppe kan samtidig medføre diskreditering. Dette kan gjøre at individet veksler mellom et ønske om avstand til inngruppen, og å identifisere seg med den (1990b:51). ”Utgruppen” består av samfunnet forøvrig (1990b:137-9). De to gruppene formidler ulike signaler i forhold til hva individet skal se seg selv som, ambivalens til ego identitet kan bli resultat (1990b:150). Ambivalens kan også oppstå når man ser individer i egen gruppe har ekstremt stereotyp atferd, hvor de negative kjennetegnene knyttet til deres gruppe spilles ut. Hvis dette virker frastøtende på individet, er det fordi hun i bunn og grunn støtter opp under samfunnets normer. Å vurdere andre med mer fremtredende stigma som mindre normale enn en selv, gir mulighet til å behandle dem på samme måte som normale behandler deg selv (1990b:130-1). Denne ambivalensen til egoidentitet forstår jeg som å være en ambivalens til roller som forventes, og samtidig til de selv som ligger i rollene. Individet som føler ambivalensen er usikker på hvilket selv hun helst vil knyttes til. Selvet som er tilgjengelig gjennom rollen i inngruppa vil hedres her, men mest sannsynlig vanæres i samhandling med individer fra utgruppa. Å vise

⁵ Når vi plasserer i sosial kategori gjør vi mange antagelser om individet som ikke nødvendigvis er korrekte, dette kaller Goffman den virtuelle sosiale identiteten et individ gis (1990b:12).

distanse til rollen som forventes i inngruppa kan bli naturlig i møter med representanter fra utgruppa for å unngå mislykkede ritualer hvor ens selv vanæres.

2.1.3 Selvpresentasjon

Aktiviteten et individ utfører foran en bestemt gruppe over en viss tid kaller Goffman (1990a:32-7) for en presentasjon. I denne presentasjonen formidler individet et selv til et publikum. Front er betegnelsen på det som er synlig for publikum i presentasjonen, et individs front er på den måten med på å definere situasjonen. Fronten utgjøres av det utstyr individet tar i bruk for å presentere seg, bevisst eller ubevisst. En front består av to forhold, settingen presentasjonen gjøres i og den personlige fronten. Settingen individet presenterer seg i er knyttet til steder, vanligvis har individet et knippe settinger å velge mellom. Noen settinger deles med andre, noen er individets egne. Kontroll over den setting man presenterer seg i er en fordel i interaksjon, det gir mulighet for å i stor grad kontrollere det inntrykket man gir. På den annen side kan en setting være svært avslørende for det selv som presenteres (Goffman 1990a: 98,100).

Personlig front følger med individet, og dannes av egenskaper som forteller noe om individet til et publikum. Viktige komponenter er alder, kjønn, rase, status, men også utseende, ansiktsuttrykk og kroppsspråk (Goffman 1990a:34). Den personlige fronten dannes altså både av forhold individet selv kan kontrollere, og kjennetegn det er knyttet forståelse til på forhånd. For å kunne ha delvis kontroll over personlig front er det nødvendig med tilgang til identitetsutstyr ("identity kit"). Utstyret kan være klær, hygieniske artikler, kosmetikk og lignende (Goffman 1990c:20-21). Et publikum forstår en personlig front ut fra to forhold ved individet. Det ytre ved individet ("appearance") er det som forteller om hans sosiale statuser. Hans fremtreden ("manner") er det som forteller oss om hvilken rolle aktøren kommer til å spille i interaksjonen som kommer. Publikum forventer gjerne at det er konsistens mellom delene i en persons front, at det ytre ved individet står i stil til fremtreden og den setting presentasjonen gjøres i. For eksempel kan en rolle allerede ha en front knyttet til seg, når et individ tar på seg en rolle bli denne fronten forventet av tilskuerne (1990a:34-40).

Individet samarbeider ofte med et team i sin selvpresentasjon. For at teamet skal kunne opptre samlet, er lojalitet, disiplin og forsiktighet nødvendig (Goffman

1990a:222). Teamkamerater omtales ofte med svært ulike betegnelser de som brukes om tilskuere, omtale av tilskuere er ofte ladet med følelser knyttet til utgrupper. Et team som kontinuerlig presenterer sammen til tilskuere, vil bli svært fjerne fra tilskuergruppen. Derimot vil en ny kollega som kommer til teamet straks inkluderes (Goffman 1990a:160-61). Å snakke om andre, ofte da de som oppfattes som tilskuere, er ganske vanlig innenfor teamet. Tilskuerne kan ofte bli omtalt i lite flatterende termer. Dette er måter å beholde solidariteten i teamet på, samtidig som tilskuerne degraderes. Team kan lære seg å kommunisere innad uten at tilskuerne oppfatter det. Hemmelige signaler kan være en måte å gjøre dette på, eller det kan være utviklet et vokabular tilskuere ikke forstår (Goffman 1990a:168-9, 173-178).

En region er et avgrenset område, som kan vises eller skjules for publikum. Frontregion kan brukes for å beskrive det sted en presentasjon gis, tegnene som formidles i frontregionen tilsvarer det som tidligere er kalt setting (Goffman 1990a:109-110). I motsetning er det også en bakregion. Her kan individet forberede presentasjoner, og utføre aktiviteter som forstås som private. Her kan identitetsutstyr oppbevares. Her kan individet slappe av, og gå ut av de roller som ellers forventes. Av disse grunner vil det være naturlig å holde overgang fra front- til bakregion skjult for et publikum, eller å holde bakregionen helt skjult. Kontroll over bakregion er viktig for å kunne fjerne seg fra de krav som ellers stilles til individet. Det er ikke like forventninger til atferd i front- og bakregion, i front er man mer kontrollert og formell, mindre intim og personlig (Goffman 1990a:114-6).

I *The territories of the self* (Goffman 1971:28-49) beskrives hvilke områder et individ kan gjøre krav på i samhandling, og hvordan dette gjøres. Som tittelen indikerer er det selvets territorium det er snakk om, og da det territorium som ikke er knyttet til spesielle steder, men følger med personen. Hvor stort territorium man gjør krav på varierer mellom situasjoner, selvets territorium har derfor ingen permanent karakter. Individet kan typisk forvente å ha kontroll over bestemte territorier, som for eksempel et personlig rom, det rom individet kan tenkes å skulle bruke i den aktiviteten som foregår, kroppens skjold (hud og klær), personlige objekters rom, informasjon om person og deltagelse i konversasjon. Noen slike områder kan markeres med fysiske markører. Goffman kommenterer at dette kan være et problem i

miljøer hvor tyverier forekommer ofte, ved å markere risikerer man at selve markøren kan bli stjålet. Måter å invadere selvets territorier på er mange. Fysisk plassering av kropp, å ta på, blikk, høye lyder, og å snakke til kan oppfattes invaderende. Det kan også nærvær av kroppsvæsker. Her nevnes blant annet blod, spytt, matrester, oppkast, i tillegg til kroppslukt.

I sammenheng med hvordan individer med stigma tilknyttet sin identitet opplever sosiale møter bruker Goffman begrepet ”virtuell sosial identitet” (1990b). Dette er den identitet som gis et individ i møte med andre, basert på de forventninger som knyttes til den front som vises. Jeg forstår det derfor som den virtuelle sosiale identitet vil påvirkes av hvilke muligheter individet har for selvpresentasjon i hverdagen. For eksempel vil manglede tilgang til og kontroll over identitetsutstyr kunne føre til at individet i sosiale møter gis en virtuell sosial identitet langt fra den faktiske sosiale identitet. Goffman (1990b:92) antar at alle møtene et individ gjør i dagliglivet, hvor hun gis sosial identitet, produserer en form for struktur som holder individet til en biografi. Den sosiale identitet et individ gis påvirker også hvordan individets verden deles opp geografisk, etter hvordan det virtuelle selvet mottas på ulike arenaer. Noen steder vil det være ulovlig å oppholde seg, andre steder er bærere av stigma ikke er velkommen. Men det finnes også steder hvor individer kan være åpne om sitt stigma. At det finnes et sted man kan være åpen, kan være resultat av at man velger samvær med andre med samme stigma, eller at det opprettes et sted administrativt for å samle alle på ett sted. Den diskrediterte personen vil kunne bli knyttet til det stedet han kan slippe av å leve åpent, og sjelden dra langt derfra (Goffman 1990b:102-3, 113).

2.1.4 Om totale institusjoner

Goffman utviklet sin teori om ”totale institusjoner” med bakgrunn i feltarbeidet han gjorde i en institusjon for psykiatriske pasienter. Totale institusjoner kan ha forskjellige formål. De er ofte etablert for å ta vare på mennesker som vurderes enten å være uskikket til å ta vare på seg selv, eller som en trussel mot andre. Summen av totale institusjoners kjennetegn gjør den til en hybrid, den er delvis en formell organisasjon, delvis et samfunn som utgjøres av beboerne (Goffman1990c:4-5,12).

I det jeg bringer Goffmans (1990c) teori om totale institusjoner inn, vil jeg kommentere den i forhold til min oppgaves tema. Goffman utviklet det han kalte

begrepsmessige stillaser (Goffman 1990a:246) rundt fenomen han studerte, med det mål for øye at hans begreper skulle utvikles slik at teorien var gyldig ut over feltet han studerte. Hans teori om totale institusjoner er utformet idealtypisk, sjelden vil man kunne finne alle trekk ved totale institusjoner i en og samme institusjon (1990c:4-5). Institusjonen jeg har gjort feltarbeid ved har trekk fra Goffmans idealtypiske totale institusjon, derfor ser jeg det som fruktbart å framheve disse for å vise hvordan de institusjonelle omstendighetene kan påvirke samhandlingen mellom beboerne.

I sin framstilling av totale institusjoner vektlegger Goffman (1990c) aspekter ved institusjonen som kan virke begrensende på beboernes livssituasjon. Slik jeg forstår det er studien gjennomført med det mål å si noe om hvilke utilsiktede konsekvenser det institusjonelle livet kan ha for beboerne. For eksempel beskrives hvordan restriksjoner for kontakt mellom beboer og ansatt, gjør at det utvikles to ulike sosiale verdener i institusjonen. Det er kontakt mellom de sosiale verdenene, men de trenger lite inn i hverandre. I det moderne samfunn er det vanlig at individer beveger seg mellom ulike sfærer, forskjellige aktiviteter har sine områder. For individer i institusjon forsvinner barrierene mellom sfærene. All aktivitet, fra morgen til kveld, utføres i institusjonen. Av den grunn kan individets evne til å utøve ulike roller begrenses, lange opphold i totale institusjoner kan gjøre individet lite skikket til å fungere i det sosiale liv som foregår utenfor institusjonen (Goffman 1990c:5-14).

Institusjoner har et regelverk beboerne må følge. Personalet er ansvarlig for å håndheve reglene, lydighet mot personalet kan føre med seg små belønninger eller privilegier. Motsatt kan straff være konsekvensen av å bryte regler. I totale institusjoner vil man finne systemer som kan kalles sekundære tilpasninger ("secondary adjustments"). Dette er praksis som ikke direkte utfordrer personalet, men allikevel gjør det mulig for beboerne å oppnå goder som er forbudt. Sekundære tilpasninger er samtidig en måte for individet å vise at det fortsatt er autonomt, og ikke styrt av institusjonens regler. Det finnes gjerne en slags kode blant beboerne, som tilsier at man ikke forteller om de sekundære tilpasningene til personalet. En slik kode utgjør den uformelle kontrollen i institusjonen, å bryte med den gjør at du ekskluderes fra beboergruppa og gis navn som beskriver det å "sladre" til personalet (Goffman 1990c:48-55).

Goffman (1990c:304-5) skriver at i alle sosiale organisasjoner vil det finnes tilløp til motstand i forhold til å akseptere organisasjonens mål. Når en verden forsøkes lagt over aktørene vil alltid en underverden oppstå. "Rituell antiunderordning" er en form for sekundære tilpasninger som oppstår i denne underverdenen. Slik rituell antiunderordning er vanlig i institusjoner, som ellers i samfunnet. Hensikten er å skape avstand til sine overordnede, og bevare eget selv. Rituell antiunderordning kan komme til uttrykk ved å snakke nedsettende om autoritetene bak deres rygg, eller ved direkte kommentarer som ikke kan få følger (Goffman 1990c:315-17). Også en felles samling mot andre utgrupper kan oppstå i institusjonen. I mange tilfeller utvikles en følelse av felles urettferdighet, og en bitterhet i forhold til verden utenfor. I institusjonen kan man avvise omverdenen og snakke nedsettende om den, i stedet for å selv bli avvist av omverdenen (Goffman 1990c:57-8).

Individer med stigmatiserte identiteter tenderer til å søke sammen med andre med samme stigma knyttet til sin identitet, fordi individet her kan finne moralsk støtte og aksept. Livet kan organiseres rundt det ufordelaktige ved situasjonen, men det fører med seg en tilbaketrekning fra resten av samfunnet. Gruppen av individer i samme livssituasjon blir den individet refererer til som "vi", men det er sjelden denne gruppen er så samlet at det er mulighet for kollektive handlinger (Goffman 1990b:32,35). Beboere i institusjoner kan finne denne støtten blant andre medbeboere, i kraft av å være beboer i institusjon kan omgang med andre i samme livssituasjon enkelt oppnås.

At beboere sympatiserer og kommuniserer med hverandre fører ikke nødvendigvis med seg solidaritet mellom dem. Men til tross for at det ikke finnes gruppelojalitet vil de som bryter med gruppens "kode" ekskluderes (Goffman 1990c:60-1). Beboeren støtter typisk opp om beboernes motkultur når beboere er samlet, men når hun er alene med personalet er det personalets forventninger som følges. For de som har levd store deler av sitt liv i institusjon, blir denne måten å takle institusjonsliv på som en del av deres natur (Goffman 1990c:60-61,64-65). Den sosiale kontrollen beboerne har over hverandre er liten, andre beboere kan heller ikke stoles på for ikke å fortelle personal om brudd med husets regler. Dette kan være tegn til svak uformell sosial organisasjon. Få beboere omtaler seg selv som del av beboergruppa, noen få går heller

sammen i klikker og dyader hvor de omtaler andre beboere med nedsettende karakteristikk (Goffman 1990c:301-2).

Selvets territorier står i fare for å krenkes i den totale institusjonen. Grensen mellom individet og omgivelsene invaderes, og selvet profaneres. Det skjer ved at svært personlige opplysninger, ofte diskrediterende, må fortelles om ved innskriving i institusjonen. Det kan også være forhold som er fysisk forurensende av selvets territorier, for eksempel dårlig renhold av toaletter og bad, skitne håndklær og uhygieniske forhold på rom. Inspeksjoner av rom kan også føles som krenkende av personlig territorium (Goffman 1990c:23-29). Det private rommet er ellers det området som kan utgjøre et personlig territorium for individer i institusjon. Der kan objekter som gir følelse av kontroll over eget liv oppbevares. Trygge steder for oppbevaring av personlige eiendeler kan fungere som en forlengelse av selvet og dets autonomi. Om det ikke er mulig å oppbevare eiendeler trygt beskyttet, er det vanskelig å beskytte seg mot sosial forurensing fra andre. Objektene kan i tillegg være ting man identifiserer seg med, eller bruker for å vise sin identitet (Goffman 1990c:248-9, 251).

Totale institusjoner forstyrrer aspekter ved individer som gjør det mulig å framstå som autonom, med selvbestemmelse og frihet til å handle. Å ikke ha mulighet til å vise slik kompetanse kan gjøre at individet føler seg degradert. I institusjonen mister individet mange muligheter for selvpresentasjon. Å vurderes på et slikt grunnlag fører til en ytterligere svekkelse av ens autonomi (Goffman 1990c:43). Alle de former for sekundære tilpasninger som er beskrevet kan fungere som måter å reservere noe av en selv fra institusjonens påvirkninger. Gjennom de sekundære tilpasningene viser individet avstand til den identitet det gis ved å være beboer i institusjonen (Goffman 1990c:319).

2.2 Howard Becker- Utvikling av avvikskarriere

Becker (1997) fokuserer i sin bok *Outsidere* på hva det å vurderes som avvikende er et resultat av. I hans øyne er hva som er avvikende atferd, og hvem som vurderes som avvikende, avhengig av de som gir avviksstempelet. En handling kan forstås som avvikende innenfor en kultur, men konform i en annen. Om en handling er avvikende

avhenger av omgivelsenes reaksjon på den, å være avvikende er ikke en kvalitet i individet.

(...) social groups create deviance by making the rules whose infraction constitutes deviance, and by applying those rules to particular people and labeling them as outsiders. From this point of view, deviance is not a quality of the act the person commits, but rather a consequence of the application by others of rules and sanctions to an "offender" (Becker 1997: 9).

Tittelen på boka viser til at individer kan vurderes som "outsidere" i en kultur, de avviker fra de forventninger som knyttes til atferd her. Men Becker påpeker at for den som stemples som avvikende, kan det være de som stempler han som forstås som "outsidere". Hans handlinger er konforme innenfor den kulturen han føler tilhørighet til (Becker 1997:1-18).

Becker (1997) bruker begrepet avvikskarriere for å forstå hvordan personer kan utvikle en væremåte som oppfattes avvikende. Ordet karriere benyttes for å vise at utviklingen skjer som en bevegelse fra posisjon til posisjon, ikke som en plutselig endring. I utvikling av karriere inngår både sosiale strukturer som påvirker utenfra, og endringer i individets perspektiver, motiver og ønsker. Som et viktig ledd i utvikling av avvikskarriere beskriver Becker hvordan individer utvikler en forpliktelse ovenfor en rolle. Med det mener han at individet på bakgrunn av det han eller hun har gjort tidligere, eller institusjonelle forventninger, føler seg forpliktet til å utføre bestemte former for handlinger. Becker forstår en slik forpliktelse til en rolle som måten alle samfunnsdeltakere oppfyller forpliktelser til normer og konvensjoner i den kulturen de lever (Becker 1997:24, 27).

At et individ ikke oppfyller forventningene til et bestemt sett av normer, kan skyldes at det er andre normer som framstår som viktigere. Det behøver altså ikke skyldes at individet avviser de normene som ikke følges, men hun velger å følge andre normer, gjerne knyttet til en annen kultur (Becker 1997:29). Å velge å ikke følge storsamfunnets normer, skyldes ofte at et individ går inn i en gruppe hvor den sosiale kontrollen opererer på tvers av den sosiale kontroll som gjelder for resten av samfunnet. Individet frigjøres fra sosial kontroll i det dominerende samfunn, samtidig som det lærer å respondere på den sosiale kontrollen i gruppa individet inngår i (Becker 1997:59-60).

Becker forstår deltagelse i en organisert avviksgruppe som siste skrittet i utviklingen av en avviskarriere. Dette påvirker i stor grad et individs forståelse av seg selv, det bekrefter og forsterker en identitet som avviker. Samværet med andre i samme situasjon, med de samme problemer, gjør at det oppstår en subkultur. Blant deltakerne i subkulturen kan perspektiver og forståelse av verden utvikles på bakgrunn av felles situasjon og problemer. Vanlige følger er at deres posisjon i samfunnet rasjonaliseres, og læring om hvordan man lettest mulig kan leve med den avvikende aktiviteten utvikles kollektivt. Å inngå i en organisert og institusjonalisert avvikergruppe kan derfor gjøre det lettere for individet å fortsette den avvikende aktiviteten (Becker 1997:37-39).

Et av de mest avgjørende skrittene i utvikling av en avviskarriere, er når individet offentlig forstås som en avviker. Det gir individet en ny offentlig identitet, en ny status i samfunnet (Becker 1997:32). Becker hevder at et avvikende trekk ved en person kan ha generalisert symbolsk verdi, som gjør at andre personer automatisk forventer at individet også innehar en rekke uønskede karaktertrekk som knyttes til avviket. Man blir stemplet som avviker. Becker viser til inspirasjon fra Everett O. Hughes når han trekker inn skille mellom over- og underordnede statuser hos et individ ("master and subordinate statuses" Becker 1997:33). Overordnede er de statuser som dekker over andre statuser et individ kan inneha. Avviks statusen er en slik overordnet status. Om man blir vurdert som avviker, blir andre karaktertrekk underordnet. Når bestemte statuser underordnes en overordnet tas de ikke hensyn til i sosiale møter, eller de sees i lys av den overordnede status.

Å behandle en person på grunnlag av en overordnet status som avviker, kan føre til at personen blir stengt ute fra deltagelse i det konvensjonelle samfunnsliv. Det til tross for at de egenskaper som trengs her ikke nødvendigvis er påvirket av den handlingen som fører til stempelet som avviker. En konsekvens kan bli at det konvensjonelle samfunns måte å behandle avvikere på, kan gjøre det umulig for den som stemples avvikende å utføre dagligdagse handlinger tilgjengelige for alle andre. På den måten kan det å stemples som avvikende produsere en selvoppfyllende profeti, individet skapes i det bilde andre mennesker har av han. Å ikke gis mulighet til fullverdig deltagelse i konvensjonelt samfunnsliv kan føre til ytterligere tilknytning til

avvikende grupper og aktivitet. At den avvikende handlingen fortsetter kan bli en konsekvens av reaksjonene individet møter i samfunnet (Becker 1997:33-35).

2.3 Marcel Mauss- Gaven

Mauss (1995:11-15) har undersøkt det han kaller systemet av totale ytelser i tidlige samfunn. Ytelsene kan ta form av konkrete gjenstander og økonomiske goder, men også tegn til høflighet. At han kaller det totale ytelser gjenspeiler at det er ytelser som spiller en rolle i alle av samfunnets institusjoner. Felles for ytelsene er at de nesten alltid framstilles som gaver. Et grunnleggende trekk ved ytelsene er at de framstilles som frivillig, men allikevel har en ”bunden og nytteorientert karakter”.

Videre gjør Mauss (1995:18, 29-30) rede for bruk av gaven i flere ulike kulturer. Han finner at plikt til å gjengjelde gaver står sterkt. I tillegg til å gi gaver tilbake når man får, skal man uansett gi. Å motta er like viktig, ingen står fritt til å nekte å motta gjestfrihet, gaver, eller en handel. Å unnlate disse pliktene er det samme som å nekte å inngå allianse og fellesskap. I samfunnene hvor Mauss finner disse reglene skilles ikke skarpt mellom mennesker og ting. Både mennesker og ting kan brukes som gaver og inngår i regnskap.

I noen av samfunnene Mauss (1995:27) har studert kan man skaffe seg et tak på mottakeren gjennom å gi en gave. Andre steder er gavens rolle moralsk, den skal skape vennskaplighet mellom mottaker og giver. Man kan ikke nekte å motta en gave, og det konkurreres i hvem som kan gi den beste gaven (1995:52). I andre samfunn forstår Mauss det å gi som grunnleggende. Man gjør her sitt ytterste for å gi, men igjen er plikten til å motta like viktig. Å ikke ta i mot en gave kan tolkes som å vise at man er redd for forventningen om å gi tilbake. Det kan også være en måte å vise at man er giveren overlegen. I det man mottar en gave vet man at man har bundet seg, å akseptere viser at man evner å gi tilbake, man er likeverdige. Å ikke gi, å ikke gi tilbake, eller å ikke motta, er en hån mot den som utfører gesten. Også plikten til å gi tilbake, med renter, på en verdig måte er absolutt. Å ikke gjøre det betyr å miste ansikt for all tid (1995:83-4).

De funn Mauss gjør i forhold til gavens betydning i tidlige primitive samfunn, mener han også gjelder i vårt moderne samfunn. Det er også her knyttet en forpliktelse til det å motta en gave, det skal gis tilbake. Veldedighet, en gave uten forpliktelse til gjenyttelse knyttet til seg, er sårende. Også oppmerksomhet og invitasjoner skal gjengjeldes (1995:191-2). Ingen gaver er uselviske, det ligger alltid en forventning om en gjenyttelse til grunn. Gjenytelsene gis ikke bare som betaling, men også for å vedlikeholde en god forbindelse. Det som gir sirkulasjonen av gaver et preg av sjenerøsitet, er at man alltid har mulighet til å bryte kontrakten. Men det er sjelden noen har ønske om dette (1995:202-204).

2.4 Forståelse av ruskulturer og bostedsløshet

Det gjøres stadig undersøkelser innenfor ruskulturene, og teori som kan gi kunnskap om disse kulturene utvikles. I mange tilfeller berøres også det å være uten bolig i denne sammenhengen, da det ofte er en situasjon rusmiddelbrukere har erfart å være i. Jeg har funnet det fruktbart å benytte slik teori i mine fortolkninger, da beboerkulturen i Huset er sterkt preget av å også være en ruskultur. Her følger en rask presentasjon av hvilke arbeider jeg i hovedsak har benyttet, det er kun ment som å gi en bakgrunn for den teori og de begreper som trekkes inn i analysen.

Bengt Svenssons bok *Pundare, jonkare och andra* (1996) er resultat av et feltarbeid gjennomført i Sverige. Informantene i prosjektet var eldre brukere av illegale rusmidler. Svensson identifiserer, blant annet, trekk ved ruskulturen som gjør at den skiller seg fra andre subkulturer. Den viktige rollen rusmiddelet spiller i meningsproduksjonen for rusmiddelbrukere framheves hos Svensson.

Philip Lalander skrev boka *Hela världen är din* (2001) på bakgrunn av feltarbeid blant unge heroinister i Norrköping, Sverige, på 1990 tallet. At informantene her er unge heroinister, gjør at hans funn i noen tilfeller viser en annen virkelighet enn hos Svensson (1996). Fokus hos Lalander er i større grad hvordan deltagerne i det unge heroinmiljøet beskytter en forholdsvis samlet kultur mot det han kaller ”ytre trusler”. Men han finner også at rusmiddelet spiller en så stor rolle for deltakerne i kulturen at den hele tiden trues av oppløsning.

Else M. Tungland, Marie Smith-Solbakken og Tor Claussen gjennomførte på 1990-tallet et forskningsprosjekt blant rusmiddelbrukere i Norge, informantenes alder varierte fra tenåringsalder til midten av 30-årene. Dette resulterte i rapporten *Talent eller klient?* (1996) og boka *Narkomiljøet* året etter. Jeg forholder meg kun til rapporten her i masteroppgaven. Forfatterne framstiller hvordan tilhørighet til svart økonomi er en viktig faktor å ta hensyn til, om forståelse av hvorfor rusmiddelbrukere fortsetter sin bruk av rusmidler skal oppnås. I utviklingen av denne teorien vises framtrekkende trekk ved miljøet de har studert.

Nicolay Johansen og Hanne Myhre har skrevet rapporten *Skadereduksjon i praksis* (2004). Det de presenterer her er basert på feltarbeid i to hybelhus lignende det jeg har gjort mitt feltarbeid i. Her er altså både rusmiddelbruk og bostedsløshet tema. Forfatterne studerte samhandling mellom beboere og personal i hybelhusene, men gir også innsyn i de generelle boforholdene i husene.

3. Metode

Valg av metode var, som valg av teori, et resultat av tema og område for undersøkelse. For å finne ut noe om samhandling mellom beboere i et hybelhus for rusmiddelbrukere var deltagende observasjon et naturlig valg. Denne metoden for innsamling av datamateriale, sammen med det teoretiske utgangspunktet jeg gjorde rede for i forrige kapittel, er grunnlaget for hvordan utviklingen av masteroppgaven har foregått.

Katrine Fangen (2004:37) skriver at det å ta utgangspunkt i empirisk observerte tilfeller, men allikevel ikke avvise teoretiske forestillinger, kan gis betegnelsen abduksjon. Norman Blaikie (2005) beskriver abduksjon som forskningsstrategi nærmere, framgangsmåten jeg har benyttet gjennom dette mastergradsprosjektet ligger tett opp mot dette. Termen abduksjon viser i følge Blaikie (2005:114-17) til prosessen hvor sosialvitenskaplig kunnskap oppstår ut fra sosiale aktørers hverdagskunnskap. Abduksjon bygger på fortolkningstradisjoner som fenomenologi, symbolsk interaksjonisme og etnometodologi. Målet med abduksjon er å oppnå en forståelse av den sosiale virkelighet bestemte aktører inngår i. Aktører fortolker hele tiden den sosiale samhandlingen de inngår i, de gir sine og andres handlinger mening. Det er å gi en fortolkning av den mening aktører synes å tillegge handling, innenfor sin sosiale virkelighet, som gjøres ved hjelp av abduksjon. Forskeren vil avdekke hverdagskunnskap. Aktørenes kunnskap om meningen med handling er ofte tatt for gitt av aktørene selv, og heller ikke uttalt. De ser ikke meningen med handlingen som eksplisitt kunnskap, men oppfatter den gjerne som en del av hvordan hverdagen forstås og organiseres. Forskeren vil finne ut hvorfor aktøren gjør som han gjør ved å avdekke den, ofte tause, delte kunnskap, symbolers meninger, motiver og regler som aktørene orienterer seg i forhold til når de handler. Den delte kunnskapen skapes og reproduseres ved at den er i kontinuerlig bruk. Abduksjon som forskningsstrategi forutsetter den ontologiske oppfatning at den sosiale verden er konstruert av deltagerne, den eksisterer ikke uavhengig av dem. Epistemologisk fører dette til at man ser kunnskap som noe som oppstår i hverdagslig samhandling, fra sosialt konstruert felles kunnskap. Det er nødvendig for forskeren å delta i denne hverdagen for å oppnå kunnskap. På et nivå beskriver forskeren aktørenes egen redegjørelse for deres handlinger, på et annet nivå utvikles disse beskrivelsene til teori som går ut over

hverdagskunnskap og kan inkludere forhold aktørene ikke er klar over (Blaikie 2005:115-17).

Hvordan jeg har gått fram for å oppnå forståelse av beboernes hverdagskunnskap framstilles videre her i metodekapittelet. Framstillingen er delt inn i sju deler. Hver del tar for seg viktige metodiske aspekter ved utarbeidelsen av denne masteroppgaven. Fordi all kunnskap om beboernes sosiale verden som framstilles her er basert på min fortolkning, har jeg lagt stor vekt på forhold som har påvirket denne. Del 3.1 til 3.4 framstiller generelle trekk ved deltagende observasjon som metode, samt de bestemte forhold knyttet til det felt jeg har studert. I del 3.5 drøfter jeg betydningen av min tilstedeværelse for den data som oppsto, med utgangspunkt i spesifikke hendelser og teori om samhandling. Del 3.7 avslutter kapittelet med å beskrive hvordan prosessen der datamaterialet utvikles til teori har foregått. Etske problemstillinger knyttet til metoden drøftes i tilknytning til de ulike delenes tema der det er aktuelt.

3.1 Deltagende observasjon

Det vesentlige ved denne studien er at det er sosiale, ikke individuelle, mønster som er i fokus. Silverman (1993) skriver at til grunn for de fleste feltstudier er oppfatningen om at forståelsen av det hverdagslige kommer til uttrykk gjennom sosial praksis, framfor aktiv og bevisst tenkning. En slik forståelse ligger til grunn for at jeg valgte deltagende observasjon som metode. Gjennom deltagende observasjon kan samhandling observeres i det miljøet den forekommer i, det kan ha mange fordeler. Fangen (2004:30-31) nevner at ved å observere folk over tid kan man få et helhetlig bilde av dem, man kan bli følsom for mindre åpenbare sider ved feltet. I motsetning til for eksempel intervjuer, er ikke den informasjonen forskeren får i deltagende observasjon valgt av informanten og framstilt i lys av dennes fortolkning. Den er heller ikke preget av å være resultat av en relasjon som oppstår mellom forsker og informant. Deltagende observasjon er av disse grunner godt egnet til å gi innsikt i hverdagslig samhandling.

En forskers møte med bostedsløse rusmiddelbrukere kan, uanhengig av metodevalg, påvirkes av at denne gruppa har stor erfaring fra møter med hjelpeapparatet. De har

blitt bedt om å fortelle sin historie utallige ganger, til mer eller mindre interesserte og forståelsesfulle ”hjelpere”. Det er mulig å tenke seg at et menneske som må forholde seg til et slikt apparat, også lærer seg hvordan historien bør høres ut for at mest og best mulig hjelp skal bli resultatet. Det er en viss fare for at et slikt formål også kan påvirke det som fortelles til en forsker. Sandberg og Pedersen tar opp en slik problematikk i sin bok *Gatekapital* (2006), som framstiller den kulturen unge gutter langs Akerselva inngår i. Her drøftes, blant annet, de unge guttenes måte å forholde seg til hjelpeapparat versus egen kultur på. De finner at i møtet med hjelpeapparatet forholder guttene seg til en undertrykkelsesdiskurs som gir dem tilgang til de tilbud hjelpeapparatet kan frambringe. Innenfor sin egen kultur forholder guttene seg til en gangsterdiskurs. At bostedsløse rusmiddelbrukere benytter seg av ulike diskurser som ressurser i sin selvrepresentasjon ser jeg som sannsynlig, det gjør alle mennesker. At de i møte med representanter som ikke tilhører eget miljø vil forholde seg til en diskurs lignende undertrykkelsesdiskursen er overveiende sannsynlig. Å delta i observasjon i miljøet mener jeg kan minske risikoen for at bildet som dannes preges av en slik diskursiv framstilling.

Men den data som oppsto når jeg var til stede i Huset er naturligvis preget av min tilstedeværelse. Spesielt vil nok påvirkningen være stor i samtaler hvor jeg selv deltok, men også når jeg bare var til stede. Datamateriale innhentet ved deltagende observasjon vil kjennetegnes av at data er preget av min tilstedeværelse i situasjonen, og min tolkning av det som skjer. Videre refleksjoner rundt min påvirkning av datamaterialet kommer jeg tilbake til i del 3.5. Men med deltagende observasjon som metode oppstår ikke data i en situasjon kun konstruert for dette formålet, forskeren deltar i det hverdaglige livet. I tillegg vil påvirkning av forskerens tilstedeværelse kunne avta over tid, ettersom informantene blir mer komfortable med ”observatørens” nærvær. Katrine Fangen (2004:57) skriver at intervjuer aldri vil gi tilsvarende tillitrelasjoner som en deltagende observasjonsstudie da det tar tid å bygge opp tillit. At mitt feltarbeid kun strakk seg over en måned kan være et argument for at tillit uansett ikke kunne oppstå i særlig grad, men den kan allikevel være betydelig i forhold til den som trolig vil oppstå i en intervjusituasjon, der intervjuer og informants relasjon ofte baseres på ett enkelt møte.

Det er altså mange gode grunner til å benytte deltakende observasjon som metode i mitt prosjekt. Men nettopp det at jeg deltok i beboernes hverdagsliv gjør det nødvendig å sette spørsmålstegn ved det etiske i en slik tilstedeværelse som forsker. Dette gjelder spesielt i Husets miljø hvor det er sannsynlig at informantene har inntatt rusmidler. Kan jeg som forsker være sikker på at de alltid er bevisst min rolle som akkurat dette? Svaret er nok nei. Når informanter er påvirket av rusmidler kan det være fare for at ” (...) individet har begrenset eller ingen evne til å ivareta sine egne behov og interesser” (Etiske retningslinjer for samfunnsfag, humaniora, juss og teologi 2006:11). Dette har jeg hele tiden hatt i bakhodet gjennom feltarbeidet og i arbeidet med data i ettertid. Jeg tok aldri notater fra samtaler med personer jeg vurderte som overstadig beruset. Det at jeg var til stede over en periode på en måned tror jeg virket positivt på dette, fordi jeg møtte beboerne ved flere anledninger. Beboerne kunne snakke med meg når de så meg, justere uttalelser fra tidligere, og spørre meg gjentatte ganger for å være sikre på at de skjønte hva jeg holdt på med. Slik har deltagende observasjon også etiske fordeler.

At beboerne i huset med sannsynlighet kunne være ruspåvirket, var også en av grunnene til at jeg ikke innhentet informert samtykke i forbindelse med feltarbeidet. Dette kunne virket som en slags ”falsk forsikring” for meg om at de var bevisst min rolle som forsker til en hver tid. Hvis beboerne på et tidspunkt ga sitt informerte samtykke ville ikke det nødvendigvis bety at de var bevisst min rolle neste gang vi møttes. I tillegg ville det vært vanskelig å innhente informert samtykke fra alle som til enhver tid befant seg i hybelhuset på grunn av størrelse og utskiftning av beboere. Jeg fikk støtte i dette av NSD, og de ga klarsignal til å gjennomføre feltarbeidet uten informert samtykke. ”Personer som ikke er i stand til å avgi et informert samtykke skal som hovedregel bare inkluderes i forskning som a) ikke kan utføres på personer som er i stand til å samtykke, og b) kan sannsynliggjøre at den aktuelle forskningen er til direkte eller betydelig nytte for den enkelte eller gruppen som det forskes på” (Etiske retningslinjer 2006:14). Begge disse kravene oppfylles i mitt prosjekt. Det er ikke mulig å gjennomføre prosjektet uten å se på den gruppen det gjelder, under de forholdene jeg vil beskrive samhandlingen innenfor. Å studere den hverdagen bostedsløse rusmiddelbrukere lever i midlertidige botilbud vil kunne komme gruppa til gode, ved at min forskning kan legges til grunn for videre utvikling av tilpassede botilbud.

3.2 Min rolle som deltagende observatør

Nettopp fordi man i kvalitativ metode bruker seg selv som redskap i datainnsamlingen er det viktig å være bevisst hvordan dette vil kunne påvirke kunnskapen som oppstår. De tre punktene denne delen av metodekapittelet er delt inn i er ment å synliggjøre min rolle som deltagende observatør i Huset. Det er mine fortolkninger som har ført fram til denne teksten, fra jeg kom til Huset første gang til jeg setter siste punktum her i oppgaven.

3.2.1 Min forforståelse

I forberedelser til feltarbeid skrev jeg ned tanker jeg hadde om feltet og hva jeg trodde ville møte meg. Det er mange ulike faktorer som spiller inn på min forforståelse av feltet, jeg vil identifisere de jeg tror er de viktigste. Jeg bor selv i Oslo, og har de siste årene vært spesielt opptatt av forholdene for bostedsløse rusmiddelbrukere. Dette betyr at jeg har fulgt nøye hvordan deres situasjon framstilles i media, samt den forskning som gjøres på feltet. Jeg har tidligere vært ansatt i Rusmiddelstaten, Oslo kommune. Her arbeidet jeg i et lignende hybelhus, og senere ved et rehabiliteringssenter for klienter i medikamentassistert rehabilitering. I tillegg har jeg gjort intervjuer med bostedsløse rusmiddelbrukere som assistent i to forskningsprosjekter. Dette er altså et felt jeg har engasjert meg mye i, men aldri gjennom deltagende observasjon i forskningsøyemed. Mine notater i forkant av prosjektet preges av dette. Jeg har skrevet ned mye som har blitt støttet gjennom studien, men mye av det som framstår som viktig for meg etter fullført feltarbeid har jeg ikke nevnt med et ord.

Den forståelsen jeg nå har er kraftig endret etter en måned med feltarbeid. Katrine Fangen (2004) skriver:

I diskrepansen mellom forventning og funn ligger ofte de interessante dataene, nettopp fordi de forhåndsantagelser og misoppfatninger du selv opprinnelig hadde ofte tilsvarer de oppfatninger folk flest har om et emne. Det å avlive myter og opparbeide mer eksakt kunnskap er viktige formål med forskningen (Fangen 2004:45).

Ved å skrive ned hva jeg forventet å finne, og se det opp mot hva jeg opplevde perioden da jeg var i Huset som deltagende observatør, har jeg prøvd å få fram noen

av de feltene jeg oppleve størst diskrepans på i analysen. Det har i flere tilfeller ledet mot tema for videre analyse.

3.2.2 Inn i institusjonen

Hybelhuset er en kommunal institusjon, men det var primært livet blant beboerne i institusjonen som var fokus for min studie. Å få innpass var derfor noe jeg måtte oppnå i to ledd. For det første måtte innpass inn i institusjonen klareres, her var det lederen i institusjonen som var den avgjørende. Men innpass her ga ikke i seg selv data om samhandlingen mellom hybelhusets beboere, å få innpass blant dem var en mer uformell, men allikevel den viktigste, del av veien inn i feltet. Innpass blant beboerne var det avgjørende for denne oppgaven, for å kunne si noe om samhandlingen mellom beboerne var jeg helt og holdent avhengig av at de til en viss grad inkluderte meg.

For å få innpass i et av kommunens hybelhus benyttet jeg meg av min tidligere rolle som ansatt i Rusmiddeletaten, det ga kjennskap til de ulike husene og lederne der. Jeg henvendte meg til lederen for det aktuelle huset pr telefon ca ½ år før ønsket oppstart av feltarbeidet. Dette var for å tidlig få klarhet i om det var gjennomførbart. Lederen var positiv til mitt prosjekt og min tilstedeværelse på huset. Jeg sendte henne en e-post⁶ med informasjon som hun videresendte til sin leder, og jeg fikk så klarsignal for å sette i gang.

I forkant av feltarbeidet var jeg til stede på et personalmøte hvor jeg la fram problemstillingen for prosjektet, og orienterte mer generelt om hvilken rolle jeg ønsket å ha når jeg var på Huset. Det var viktig å legge vekt på at jeg nå skulle være deltagende i beoergruppa, altså ikke inneha noe av det ansvaret som ligger hos en ansatt. Før møtet hadde jeg en avtale med husets fagkonsulent, hun er faglig ansvarlig for det arbeidet som gjøres av ansatte i Huset. Jeg skisserte for henne hvordan jeg så for meg at min rolle i Huset kom til å være, hvor jeg ønsket å være med og hva jeg ville snakke med beboerne om. Dette var for å forsikre meg om at hun vurderte opplegget som etisk forsvarlig i forhold til det tilbudet som gis på huset. At jeg selv

⁶ Vedlegg 1

har vært ansatt på et tilsvarende hus bidro til at jeg visste mye om hva som kunne gjennomføres innenfor Husets etiske rammer.

Jeg deltok også i et Husmøte for beboerne før feltarbeidet startet. Jeg fortalte om hvorfor jeg skulle være der, i hvor lang tid og hvor i huset jeg ville være tilstede. Det var veldig få av beboerne som på dette husmøtet, så presentasjonen her hadde begrenset verdi. Jeg hadde utformet et informasjonsskriv, godkjent av NSD, som ble lagt ved referatet fra husmøtet⁷. Skrivet ble levert ut til alle beboere i huset på dette tidspunktet, i tillegg til å henges på oppslagstavla i resepsjonsområdet.

Herfra hadde jeg mulighet til å være på huset til de tider jeg måtte ønske. På personalmøtet ble det bestemt at jeg alltid måtte si fra til den av personalet som hadde ansvarsvakt når jeg kom og gikk. Det ble vurdert som nødvendig for å ivareta egen sikkerhet. Personalet går til enhver tid med walkie talkie, og hadde i utgangspunktet et ønske om at jeg også skulle det. Det var ikke ønskelig fra min side, da det ville skapt stor avstand til beboerne. Walkie talkiene er godt synlig, bråker mye, og er et sikkert tegn på at du er en av personalet. Kompromisset ble å alltid melde min adkomst og avgang.

Andre forskere som har utført feltarbeid i lignende institusjon forteller om strevet med å passe inn blant personalet og finne en rolle her, et eksempel er Flore Singers Åslids feltarbeid i en rehabiliteringsinstitusjon (2001). Dette var ikke et problem for meg. De fleste i personalgruppa visste hvem jeg var, og det var derfor ikke nødvendig for meg å jobbe for å bli godtatt her. I tillegg ønsket jeg ikke å ha noe omgang med personalet utover i de settingene de var i samme miljø som beboerne. Mitt problem var heller at personalet i mange situasjoner, nok ubevisst, forventet en kollegial tone med meg som jeg nå ikke ønsket. Min utfordring besto derfor av å ikke skli inn i personalrollen, til tross for at det til tider framsto som det mest behagelige.

3.2.3 Ut av personalrollen

Mitt første møte med feltet som forsker skjedde i det jeg trådte inn i resepsjonsområdet i Huset. Jeg trodde jeg var alene, og skvatt til da noen sa: ”Du har

⁷ Vedlegg 2

jobbet på” Jeg snudde meg, han som satt i stolen var ikke en jeg gjenkjente. Jeg sa dette, og beklaget det. Han svarte med ” *Jeg kjenner deg igjen på rompa!*”. Jeg syntes dette var en veldig morsom kommentar, det er 2 1/2 år siden jeg jobbet på stedet han refererte til, jeg var overrasket over at han kjente meg igjen.

Dette illustrerer, blant annet, at jeg hadde en jobb å gjøre med å komme meg ut av personalrollen. Jeg så dette som viktig fordi jeg hadde en antagelse om at den samhandling man tar del i som personal er preget av at man har både en hjelper- og kontrollfunksjon. Annik Prieur forteller om en periode i sitt feltarbeid da hun overtok en rolle i huset hun var i som innebar ansvar for husets drift. Huset var et møtested for unge transvestitter. Prieur beskriver disse dagene som et stort nederlag i feltet, da ansvaret inkluderte kontroll over at beboerne der utførte sine plikter. Hun gikk med dette fra å være venn til ”kjeftende tante” (1993:54,58 i Fangen 2004:110-111). Dette viser en dimensjon ved feltarbeid som jeg på forhånd antok ville være gjeldende også for meg, å skulle kontrollere noen gjør det vanskelig, om ikke umulig, å inkluderes i deres interaksjon. Etter fullført feltarbeid mener jeg at dette har enda mer betydning enn jeg antok på forhånd.

Samtidig var det at jeg har hatt en personalrolle en stor fordel. Cato Wadel (1991:29) snakker om å ”starte hvor du selv befinner deg i samfunnet”. I dette legger han at det å forske på områder du har en viss kjennskap til fra før kan gi deg flere fordeler. Han nevner at man allerede har tilgang, en har data, og en kan fortsette å bruke en rolle en har i dagliglivet. Tilgang til institusjonen skyldes i stor grad dette, men også tilgangen til samhandlingen mellom beboerne, som ga uttrykk for at det var bra at jeg kjente til miljøet fra før. Dette gjaldt både de som kjente meg fra tidligere, og de jeg kom i kontakt med som jeg fortalte om min bakgrunn. En ung mann jeg kom i snakk med tidlig i feltarbeidet, var en av dem som bekreftet dette. Han hadde lest skrivet som var festet til husmøtereferatet og hadde blitt nysgjerrig på ”*hvem jeg var for en galning som ville gjøre noe sånt mot meg selv*”. Vi snakket en stund sammen om hvorfor jeg var der, og jeg sa litt om min kjennskap til miljøet fra tidligere. Han sa at han da forsto bedre hvorfor jeg ville gjøre feltarbeid i huset, ”*man er nødt til å vite litt om hva som skjer i et slikt hus for å være her*”.

Det at jeg kjenner til miljøet fra før gjorde også at jeg, i tråd med Wadel (1991), har data fra før. Nå vil det vel være mulig å gjøre innvendinger mot å kalle dette data,

men jeg er ikke i tvil om at det har vært til hjelp for meg. Kunnskapen jeg har opparbeidet meg gjennom mye kontakt med dette miljøet har vært en nøkkel for å kunne komme til den forståelsen jeg oppnådde gjennom feltarbeidet. Jeg har fordelene av å kjenne språk og koder til en viss grad, det gjør at jeg lettere kan få forståelse for hva som skjer. På den annen side, Pål Repstad peker på at ved å kjenne et felt fra før kan man komme til å ta alt for mye for gitt (2002:31). Dette er en risiko. I fortolkning av data har jeg tilstrebet å hele tiden være bevisst dette mulige problemet, og å være nysgjerrig og undrende i enhver situasjon. Samtidig er det viktig å være klar over at de data jeg hadde fra før var oppstått i en situasjon hvor jeg var personal, så de kunne bare fungere som en inngangsport til de data jeg nå var interessert i.

Men i motsetning til det Wadel (1991) beskriver, ønsket jeg nå å fjerne meg fra rollen som personal jeg tidligere har hatt i dagliglivet. Fra første møtet med huset var det viktig for meg å vektlegge dette, og hvordan jeg på best mulig måte skulle håndtere denne situasjonen var noe jeg tenkte mye rundt på forhånd. I forhold til personalet lyktes jeg i varierende grad. Noen syntes det var morsomt at jeg ville være blant beboerne, og snakket knapt til meg i det hele tatt. Jeg hadde gjort det klart at jeg nå hadde taushetsplikt overfor personalet, at jeg for eksempel ikke ville fortelle om eventuelle brudd på husregler. Tilbakemeldinger fra beboere om at det var bra at jeg hadde taushetsplikt og ikke håndhevet husets regler, oppfatter jeg som eksempler på at det var fruktbart å ha en rolle så langt fra personalets.

Overfor beboerne var det at jeg ikke var en del av personalet noe som måtte gjentas ofte. I tillegg til at mange kjente meg som personal kan det skyldes blant annet i at det til en hver tid er 50 beboere i huset, og det er stadig utskiftninger blant de 50. Problemet var forsøkt ivaretatt gjennom informasjonsskrivet som ble delt ut til alle beboere, men jeg var til enhver tid oppmerksom på at dette ikke var noen garanti for at de jeg møtte og snakket med var klar over hvilken rolle jeg hadde. Å delta i frokostservering ga mange muligheter til å orientere om min rolle. Her var det vanlig at beboerne spurte personalet om de kunne hente mer av det ene eller det andre, når de spurte meg benyttet jeg anledningen til å si hvem jeg var og hva jeg gjorde der. Det fungerte som forklaring på hvorfor jeg ikke kunne hjelpe dem med det de spurte om. Som en del av beboergruppa hadde jeg ikke tilgang til låste skap og skuffer. Jeg opplevde også flere ganger at folk hadde hørt om meg, enten gjennom andre beboere

eller ved å lese informasjonsskrivet. Ved at de spurte om dette ble også andre beboere oppmerksom på hvem jeg var. Ellers forsikret jeg meg, etter beste evne, til enhver tid om at de beboerne som jeg pratet med var klar over min rolle.

I aktiviteter som ble arrangert for beboerne ville jeg ha en rolle nærmest mulig beboerne. For eksempel deltok jeg i bingo, der personalet var de som arrangerte spillet. Jeg deltok i matlaging, her hadde personalet kun en observerende og assisterende rolle. Min rolle under frokostserveringen bekreftet igjen og igjen at jeg ikke var personal, jeg satt alltid ved bordet og spiste sammen med beboerne, personalet gikk til og fra og spiste ikke. Bare det at jeg satt mye i TV stua var nok med på å bekrefte min rolle, her var det sjelden personal. I tillegg snakket jeg aldri om planer framover og andre ”terapeutiske” samtaleemner, jeg var interessert i det som foregikk her og nå i Huset. Den eneste gangen jeg måtte inn på de ansattes område var når jeg kom og gikk, klær og veske måtte oppbevares i kjelleren under resepsjonen. Utover dette oppholdt jeg meg der beboerne var.

Min posisjon var et sted mellom personalet og beboerne. Jeg startet opp med en rolle veldig nært personal, beveget meg etter hvert ut av denne, og ble etter min oppfatning mer inkludert i beboergruppa som en sosiologistudent som ville lære om deres tilværelse. Slik ligner den rollen jeg har hatt mye på den Cato Wadel omtaler som ”lærlingrollen” (1991:34). Han beskriver det mest grunnleggende ved denne som at man forsøker å lære fra aktørene framfor å studere dem, og at man slik gis adgang til en ny kulturell erfaring. Jeg ønsket å lære noe om hvordan det daglige livet framstår for beboerne, og slik få innsyn i hvilke symboler og normer beboerne forholder seg til i hverdagen. Rollen som lærling kan også bidra til å skjerpe informantene som informanter (1991:35). Når jeg fortalte hvorfor jeg var der resulterte det ofte i forklaringer av mye av det som skjer på huset. Dette har vært avgjørende for utviklingen av min forståelse, uten denne er det sannsynlig at jeg kunne blitt gående i et spor basert på min forforståelse.

Om min rolle noen gang ble tydelig for alle beboerne i huset kan jeg ikke garantere. Det var varierende fra person til person hvor raskt de oppfattet at jeg var der for å gjøre feltarbeid. Det at jeg kjente flere av beboerne fra tidligere var overveiende positivt for meg. Jeg opplevde at det var de beboerne som kjente meg fra før som var de første til å forstå og godta den rollen jeg hadde nå. Jeg oppfattet dette som at de

som allerede hadde tillit til meg, også hadde tillit til at jeg var ærlig i forhold til rollen jeg var i nå. Disse fortalte også andre beboere at jeg var ok, og fungerte på denne måten som døråpnere.

Flere feltarbeidere forteller om den ubehagelige følelsen det er å ikke være inkludert blant de som studeres (se for eksempel Åslid 2003). Gjennom lesning av andres opplevelser var jeg forberedt på dette, men i situasjoner hvor jeg opplevde det var bevisstheten om normaliteten i min reaksjon en mager trøst. I begynnelsen var det å komme inn i et rom en utfordring. For meg var det i en slik situasjon naturlig å hilse, men hilsenen ble i mange situasjoner ikke gjengjeldt. Det krevde en god porsjon positive tanker for å allikevel sette meg ned og håpe på å bli inkludert etter hvert. Dette bedret seg utover i feltarbeidet, både som følge av at jeg oppdaget at beboerne ofte ikke hilste på hverandre, og at de jeg hadde snakket med tidligere var inkluderende når jeg var til stede. Jeg ble også mer vant til å være en outsider etter hvert, ettersom jeg verken hadde oppgavene til personalet eller miljøtilhørigheten til beboerne.

Også opplevelsen av at muligheten til å delta i praktisk arbeid sammen med informantene er gunstig formidles av forskere som har gjennomført feltarbeid (Wadel 1991:32, Skatvedt 2001). For meg var det mer den manglende muligheten til å utføre praktisk arbeid som var påfallende. Beboerne har ikke mulighet til å delta i noe praktisk arbeid, med unntak av når det noen ganger lages mat på ”Torsdagsklubben”. Den aktivitet jeg kunne gjøre sammen med dem, med unntak av den ene gangen jeg var med på matlaging, var derfor begrenset til spising, tv titting, prating og ”hensing”.

Mye av aktiviteten på huset foregikk rundt illegale forhold. Dette er en stor del av hverdagen til personer som bruker illegale rusmidler. Min posisjon som student og forsker gjorde at jeg unngikk forventninger om at jeg skulle delta i dette. Jeg aksepterte stillestående handlinger knyttet til illegale forhold, det så jeg som en forutsetning for mitt feltarbeid. Mer problematisk var det å akseptere en del av beboernes holdninger til bruk av vold. I de tilfellene jeg ble spurt om min mening ytret jeg denne, ellers valgte jeg å ikke kommentere utsagn som omhandlet slike tema. Det forholdet noen har til bruk av vold førte også til at jeg følte meg utilpass i noen situasjoner. Dette gjaldt i situasjoner hvor det detaljert ble fortalt om voldshendelser, eller at noen fortalte om planer eller ønsker de hadde om å utføre vold. Jeg var også i

situasjoner hvor uenighet rundt narkotikahandel utviklet seg til høylytte trusler om vold. I et slikt tilfelle følte jeg det nødvendig å trekke meg ut av situasjonen, og forlate rommet den foregikk i. Men det som da skjedde var at en av deltagerne i denne krangelen kom etter meg, hun lurte på om det gikk bra med meg, om jeg ble stressa av slike situasjoner. Det måtte jeg jo medgi at jeg ble, hun beroliget meg med at han jeg opplevde truende ikke mente så mye med atferden sin, det var ikke noe jeg skulle bry meg om. Vi ble stående og snakke om løst og fast til situasjonen i rommet innenfor hadde roet seg, og kvelden fortsatte som før. Hun påvirket nok mitt bilde av situasjonen, og gjorde at jeg både i situasjonen og senere følte meg tryggere i Huset. Om jeg hadde vært personal og vært vitne til en slik situasjon med trusler om vold ville det vært grunnlag for utskrivelse av de aktuelle personene. I de tilfeller jeg har blitt fortalt om eller vært vitne til brudd på institusjonens regler har jeg ikke rapportert dette, det var tydelig avklart overfor begge parter at jeg ikke hadde noen mulighet eller forpliktelse til å håndheve husreglene.

3.3 Å være deltagende observatør der noen har midlertidig bosted

Feltarbeidet er gjort et sted mange nok vil anse som sitt hjem. For dem som ikke ser det som et hjem er det uansett et sted hvor man oppholder seg mye, mange av hverdagens gjøremål skjer i Huset. At beboerne kun har et lite rom til disposisjon kan være en grunn til at mange oppholder seg i fellesarealene, også når de vil slappe av. Jeg tilstrebet å variere min rolle i tråd med dette, ved for eksempel å ta hensyn til at de som satt i TV stua ikke nødvendigvis var interessert i å snakke med meg. Allikevel hadde jeg mange samtaler her, mange var interessert i å snakke, om det vi så på TV, eller andre ting. Frokostservering var en arena hvor det ofte utviklet seg lange og, for meg, lærerike samtaler. Men det samme gjaldt her, det var ikke en selvfølge at folk snakket sammen over frokosten. Wadel (1991:46) deler deltagende observasjon i fire type roller, hvor skillet går mellom å delta i og observere i samtaler og aktiviteter. Jeg oppfattet det å veksle mellom disse rollene, tilpasset situasjonen jeg befant meg i, som en viktig del av veien til innpass. Slik kommer det tydelig fram at i deltagende observasjon er innpass en forutsetning for og en del av datainnsamling.

Det at feltarbeidet er gjennomført i en institusjon som fungerer som midlertidig bosted, og for noen et slags hjem, gjør det nødvendig med særlige etiske hensyn. At jeg har oppholdt meg i fellesarealene har gjort at det for noen kan ha blitt oppfattet som vanskelig å unngå mitt ”forskerblikk”. For at dette skulle unngå å bli en belastning gjorde jeg det klart i informasjonsskrivet at jeg ikke ønsket å være på noens (private) rom. I tillegg var jeg aldri til stede hele dager i strekk. Det var altså mulig å benytte seg av fellesarealer uten at jeg var til stede i løpet av en dag, og beboerne kunne trekke seg tilbake til sitt rom.

3.4 Utvalg og praktisk gjennomføring

Utvalget i denne studien er gjort ut fra ulike hensyn. Først er det et resultat av fenomenet for undersøkelse, altså det å være beboer i Oslo kommunes hybelhus. Hvorfor jeg valgte det aktuelle hybelhuset hadde hovedsaklig to årsaker. Jeg har ikke vært ansatt der, det å gjøre studien der jeg har vært en del av personalgruppa kunne være en kompliserende faktor når jeg nå skulle være sammen med beboerne. I tillegg er det beboere av begge kjønn i dette huset. Flere av de andre hybelhusene gir tilbud kun til enten kvinner eller menn. Jeg hadde ikke i utgangspunktet et eksplisitt kjønnsperspektiv for min forskning, men det er nærliggende å anta at det kan oppleves forskjellig for kvinner og menn å ha midlertidig bolig i Huset. Ved å inkludere begge kjønn håper jeg å ha fanget opp tendenser som kan være gyldige uavhengige av kjønn.

Gjennom feltarbeidet erfarte jeg at det var lite kvinner i fellesarealene. At fordelingen av beboere menn/kvinner vanligvis er 70/30 prosent er nok en av årsakene til dette. Det faktum i seg selv kan tyde på at en undersøkelse av kvinners situasjon som UFB (uten fast bopel) kunne være interessant, og kanskje svært nødvendig. Gjennom analysen oppdaget jeg at kvinner, til tross for min opplevelse av at de var i mindretall i fellesarealene, var forholdsvis godt representert i mitt datamateriale. Mange av de lengre samtaler jeg har deltatt i har vært med kvinner. Årsaker til det kan for eksempel være at jeg kommer lettere i kontakt med beboere av samme kjønn som meg selv, eller at kvinner har et større ønske om å snakke og derfor oppsøker meg. At jeg ikke oppdaget dette før i arbeidet med analysen, tolker jeg som at jeg har forstått det som svært naturlig da feltarbeidet pågikk. Allikevel oppfattet jeg aldri at jeg

hadde større avstand til mennene i Huset, det var også flere av dem som inkluderte meg i samhandlingen og ønsket å bidra med kunnskap om hvordan livet i Huset utspilte seg.

Utover dette er det bostedsløse med tilhørighet til Oslo kommune som representeres. Gjennom feltarbeidet var jeg til stede i alle fellesområder, til ulike tider på døgnet. Hvem jeg møtte var således bestemt av hvem som har befant seg der. Jeg var til stede over en periode på fire uker, 5-6 dager hver uke, i 3-6 timer hver gang. I hovedsak hadde jeg en økt hver dag, noen ganger to. Tidspunktene var varierende. Den første uka brukte jeg til å dekke alle ulike tidspunkter mellom 08.00 og 23.00 for å få et inntrykk av når det var mest aktivitet i fellesområder. De tidspunkter som pekte seg ut som mest folkerike var de jeg konsentrerte meg om i de kommende ukene. Jeg valgte bort natta fordi beboerne jeg snakket med mente det var minimalt med aktivitet i fellesområder på den tid av døgnet.

I innsamlingen av data gjorde jeg hovedsaklig notater i etterkant av situasjonene. Jeg hadde til en hver tid en notatblokk med meg, men noterte nesten aldri i miljøet. Jeg hadde i utgangspunktet tenkt til å gjøre det, men de forsøkene jeg gjorde føltes svært unaturlige. Når jeg satt og noterte, merket jeg at jeg fortet meg å legge bort blokka hvis noen kom til det rommet jeg satt i. Jeg handlet som på refleks. Skatvedt (2001) skriver at det å notere i miljøet var med på å skape åpenhet rundt forskningen, åpenhet er et ideal også for meg. Det forsøkte jeg å oppnå gjennom å stille meg åpen for spørsmål til prosjektet, og ved å forsikre meg om at alle jeg snakker med er klar over hvem jeg var og hva jeg gjorde. I tillegg brukte jeg kommentarer som ”det må jeg skrive ned” når beboere sa noe spesielt konkret og interessant. Jeg kunne allikevel ikke få til dette med åpenlys notering, jeg følte det som om den blokka ville skape ytterligere avstand mellom meg og dem.

Feltnotatene ble derfor gjort etter feltøktene, og da elektronisk. Hovedsaklig gjorde jeg dette umiddelbart etter at jeg forlot huset, ved noen tilfeller morgenen etter. Hvis jeg opplevde spesielt datatette hendelser i feltet trakk jeg meg tilbake etter denne for en kort periode og gjorde notater fra situasjonen. Dette ble stort sett gjort i garderoben hvor jeg hadde tingene mine, her ble jeg ikke forstyrret. Feltnotatene etter hver økt gjorde jeg på modell av hvordan Schatzman og Strauss (1973:99-100) foreslår at slike notater bør struktureres. Her deles det inn i observasjonsnotater, teoretiske notater og

metodologiske notater. Dette hjalp meg til å skille det konkret observerte fra de teoretiske umiddelbare analyser jeg gjorde underveis, i tillegg til metodologiske refleksjoner. Ikke minst tvang det meg til å alltid gjøre notater av mine tanker i tillegg til det jeg observerte, noe som ikke alltid var like fristende etter sene kvelder med mange nye opplevelser.

3.5 Refleksjoner rundt datamaterialet

Når datamaterialet er samlet inn, men også underveis i datainnsamlingen, begynner forskerens, altså mine, fortolkninger å utvikle seg. I denne prosessen ble jeg i mange tilfeller sittende og undre over hva det var som skjedde i samhandlingen, og hvordan min tilstedeværelse hadde påvirket de data jeg hadde notert ned. Allerede i del 3.1 tok jeg opp noen mulige problemstillinger i forhold til dette. Jeg brukte Sandberg og Pedersens eksempel på hvordan informanter forholder seg til ulike diskurser, og gjennom analysen av den data jeg opparbeidet meg var dette et spørsmål jeg hyppig ble stilt overfor. Refleksjonene jeg gjorde knyttet til dette var ofte knyttet til teorier om samhandling, fremfor å være inspirert av direkte metodekritikk. Samhandlingen jeg deltok i foregikk jo ikke bare mellom beboerne, men også i stor grad mellom dem og meg.

Goffman (1990b:130-2) skriver om hvordan aktører med stigmatiserte egenskaper knyttet til sin identitet lever med dette. Han hevder at en ambivalens til egen identitet kan oppstå som konsekvens av at en person kjenner til omverdenens forventninger til atferd, men ser at ikke dette oppfylles i eget miljø. I forhold til utenforstående vil han ta avstand til stereotyp atferd som han selv ikke vil vedkjenne seg.

The sight may repel him, since after all he supports the norms of the wider society, but his social and psychological identification with these offenders holds him to what repels him (....) (Goffman 1990b:131)

Hvis Goffmans teorier er riktige, er det sannsynlig å anta at dette er noe jeg kan oppleve som deltagende observatør i Huset. Beboerne kan i møtet med meg ønske å vise avstand fra den kulturen de antar at jeg identifiserer dem med, og deres uttalelser kan farges av dette. På den måten risikerer jeg at beboernes uttalelser gjøres med utgangspunkt i hva de tror jeg vil høre. Hvis jeg igjen skal trekke på Goffmans teorier er det grunn til å tro at individer i møte med hverandre vil tilstrebe å vise at de kjenner

definisjonen av situasjonen og mestrer denne. Hva tror beboerne en forsker eller student vil høre? Dette er etter hva jeg kan forstå en relevant problemstilling i alle møter mellom forsker og informant, men jeg vil hevde at konsekvensene kan bli ekstra store når informanten tilhører en marginalisert gruppe. I slike tilfeller er det snakk om strukturelle forskjeller mellom de kulturer informant og forsker tilhører, informanten kan føle at hun representerer en underordnet kultur, og ønske å vise at hun kjenner samfunnets dominerende diskurser.

Også en annen påvirkende faktor kan oppstå fordi informantene, bostedsløse rusmiddelbrukere, har stigma knyttet til sine identiteter. I følge Goffman (1990b:12) gjør vi mange antagelser om individet som ikke nødvendigvis er korrekte når vi plasserer i sosial kategori, men dette er den virtuelle sosiale identiteten et individ gis. Becker (1997:33) er også inne på dette med sin teori om stempling, og hvordan et stempel som "narkoman" kan fungere som overordnet status ved et individ. I møtet med beboerne er jeg klar over at dette er en reell fare, jeg er en del av det samfunnet som knytter uønskede kjennetegn til bostedsløse rusmiddelbrukere. Mitt mål er selvfølgelig at det ikke skal påvirke mine møter med informantene, men at jeg fullstendig klarer å frigjøre meg fra de moralske og legale konnotasjoner som er knyttet til bostedsløse rusmiddelbrukere i den dominerende samfunnsdiskursen er lite sannsynlig.

Bruk av humor innenfor en gruppe er også et felt som krever spesiell omtanke for å gjøre fortolkninger av. Koller (1988:142) bruker begrepene "etic" og "emic" humor for å beskrive hvordan humor kan oppfattes forskjellig, avhengig av om man er tilskuer eller deltager der humoren forekommer. Etic humor er utenforståendes vurderinger av hva som er humor innenfor en bestemt kultur, emic humor refererer til når og hvorfor en person i inngruppa synes noe er morsomt. At jeg har funnet og forstått emic humor er det ingen garanti for. Men det jeg her i oppgaven framstiller som beboernes bruk av humor tar utgangspunkt i når noe framkalte latter mellom beboerne, ikke hos meg.

En annen problemstilling jeg forstår som viktig for datamaterialet er i hvilken grad jeg inkluderes i samhandlingen i Huset, og hva det gjør med meg som forsker i situasjonen. Dette vil igjen påvirke hva jeg nedtegner av notater etter situasjonen, og derfor den data jeg oppnår. En situasjon i feltarbeidet hvor jeg fortolket det som at jeg

ble inkludert i samtalen om hvem som solgte hva på Huset kan brukes som eksempel på hva jeg mener. Dette er et av de øyeblikkene hvor jeg inkluderes, men ikke er en del av gruppa. Men allikevel gir bare det å bli inkludert et lite ”rush”, det at jeg inkluderes gir innblikk i hva de opplever som viktig, selv om jeg ikke kan delta fullverdig opplever jeg å føle meg som del av gruppa et lite øyeblikk. Dette ble forsterket ved at en beboer satte seg ved siden av meg i sofaen, forholdsvis tett inntil, og snakket med meg på en måte som gjorde at jeg følte meg som en av dem. Den fysiske nærheten var med på å forsterke følelsen av å inkluderes. Når jeg snakket med dem som var til stede i denne gruppa ved senere anledninger følte jeg en viss nærhet ved at jeg visste noe som de også visste. Kan situasjonen ha fortonet seg annerledes hvis jeg ikke følte denne tilhørigheten? Kanskje kan dette være et tilfelle av at jeg mestrer situasjonen på en slik måte at jeg opplever en følelse av eufori⁸. Det tror jeg nok er mulig, og akkurat dette oppfatter jeg som en viktig del av det å drive deltagende observasjon. Fordi man i varierende grad inkluderes i situasjonen vil også feltnotater og fortolkninger bære preg av den emosjonelle tilstanden du var i da situasjonen utspilte seg. Stor grad av inkludering, og med det eufori, vil kanskje svekke evnen til kritisk distanse til det som foregår. På den annen side vil liten grad av inkludering kunne redusere forskeren til kun en tilskuer, forståelse av hva som foregår vil da kunne bli vanskelig. Datamaterialet fra mitt feltarbeid er resultat av situasjoner hvor jeg har følt meg svært inkludert, og situasjoner hvor jeg har hatt følelsen av å bevisst bli holdt utenfor. Jeg har tilstrebet å ta hensyn til min posisjon i de ulike situasjonene i arbeidet med analyse av data, og prøver også å vise dette gjennom analysekapitlene.

Jeg vil også kommentere de forklaringer av begreper brukt i beboerkulturen som gjøres i fotnoter gjennom de kommende analysekapitlene. Forklaringene er basert på den forståelse av begrepene beboerne formidlet til meg, og er derfor preget av den tid og det rom de ble brukt i. Det kan bety at andre vil oppfatte min forklaring av begrepene som feil, men dette var betydningen de ble gitt av beboerne i situasjonene beskrevet i mitt datamateriale.

⁸ Goffman (1972) beskriver i *Fun in games* hvordan eufori kan oppleves i samhandling, av de individer som føler at de mestrer situasjonen.

3.6 Fra data til teori

I innledningen til dette metodekapittelet omtaler jeg den forskningsstrategien jeg har benyttet meg av som abduksjon. Forhold mellom teori og data i abduksjon er det at man veksler mellom å forholde seg til hver av dem i en kreativ prosess. Der det kommer fram regelmessigheter i datamaterialet stilles spørsmål til hva det kan være et tilfelle av, sett i lys av teoretiske forklaringer. Forskningen blir en dialog mellom data og teori formidlet av forskeren (Blaikie 2005:181).

Samhandlingen jeg observerte i Huset har hele tiden vært det jeg har tatt utgangspunkt i. Men det har vært et mål å heve fortolkningene opp fra det erfaringsnære, for på den måten å gjøre dem tilgjengelig for drøfting på et sosiologisk teoretisk nivå. Å trekke inn meningskontekster utenfor informantenes egne kan i følge Fangen (2004:172) gi en forståelse for informantenes handlinger og ytringer som overskrider deres egen forståelse. Det forstår jeg som et mål med alle studier av mennesker, også min.

Fortolkning av data startet allerede under feltarbeidet. Med metoden jeg brukte for notering av feltnotater, beskrevet del 3.5, ble jeg hele tiden bevisstgjort hva som var ”rene” observasjoner, i motsetning til hva som var mine fortolkninger av situasjonen. Dette var til stor hjelp da jeg skulle starte med analyse av data i etterkant av feltarbeidet. Noen av de umiddelbare fortolkningene jeg hadde skrevet ned kunne jeg jobbe videre ut fra, andre så i lys av andre situasjoner svært misvisende ut. De ”rene” observasjonsnotatene var gode å ha for å kunne se en situasjon på nytt, og gjøre andre mulige fortolkninger.

Analysen i etterkant av den deltagende observasjonen er gjort i flere omganger. Når jeg mente jeg fant tilfeller av et fenomen, som for eksempel hvordan tegn til at beboerne satte pris på hverandres selskap ble brukt, gikk jeg gjennom materialet for å finne de situasjoner dette var aktuelt, og hvordan det i den situasjonen kunne forstås. På den måten jobbet jeg meg gjennom datamaterialet gang på gang, og så stadig data i et nytt lys. Om jeg skal betegne min framgangsmåte med navn fra metodelitteraturen ligger det nært det Blaikie (2000:239-241) omtaler som ”koding”, hvor målet er tykke beskrivelser.

Thin description merely states ”facts”, while ”thick” description includes the context of the action, the intentions of the social actors, and the processes

through which social action and interaction are sustained and/or changed
(Blaikie 2000:240)

Begrepet ”tykke beskrivelser” knyttes opprinnelig til Clifford Geertz (1973). Begrepet understreker behovet for å inkludere kontekster som kan tenkes å gi den observerte handlingen mening, dette kan også inkludere andre kontekster enn den konkrete hvor handlingen utspiller seg. På den måten er det mulig å oppnå fortolkninger av handling, som videre kan føre til dannelsen av teori.

Jeg har i omtale av gjennomføringen av feltarbeidet vektlagt de etiske hensyn som er nødvendige i deltagende observasjon, og da spesielt mulige problemstillinger knyttet til det feltet jeg har undersøkt. Jeg vil påpeke at behovet for etiske hensyn ikke opphører når jeg forlater feltet, etiske hensyn er vel så viktig i analyse og framstilling av masteroppgaven. Det kanskje viktigste å ta hensyn til i framstilling av datamateriale er konfidensialitet, ingen skal kunne gjenkjenne informantene. I min framstilling har alle informantene navn jeg har gitt dem, noen omtaler jeg heller ikke ved navn. At jeg i noen tilfeller ikke bruker navn gjenspeiler at jeg ikke alltid kjente navnene på beboerne, med over 50 personer å forholde seg til var det umulig. I noen tilfeller er informantens kjønn byttet om på. Navnet på Huset jeg har gjort mitt feltarbeid i nevnes ikke i oppgaven for at beboere som bodde der i perioden jeg var til stede ikke skal kunne knyttes til datamaterialet i oppgaven. Allerede i nedskrivning av feltnotater opererte jeg meg kallenavn på personer som jeg selv fant opp, for at det for andre ikke skulle være mulig å knytte observasjonene til personer. Notatene har vært oppbevart innelåst eller i egen datamaskin med kodet tilgang etter gjennomført feltarbeid.

Framstillingen av data må også gjøres med hensyn til og tanke på hvilke assosiasjoner som kan skapes hos en leser. Selv om ikke personer kan gjenkjennes er det et bestemt miljø som studeres. I forhold til det miljøet jeg studerte er dette nok enda viktigere enn i andre studier, bostedsløse rusmiddelbrukere er allerede utsatt for stigmatisering, og i noen tilfeller diskriminering, i samfunnet utenfor dette miljøet. Jeg ønsker ikke at min oppgave skal bygge opp under negative holdninger til bostedsløse rusmiddelbrukere, men tvert imot gi et innblikk i den hverdagen de lever som kan bidra til forståelse framfor ytterligere marginalisering.

Informantene selv skal også kunne lese min oppgave uten å føle seg fremmedgjort av det som står der. Fangen (2004:174) skriver at mange kan ha problemer med at deres handlinger tolkes som symboler og ritualer, i så fall vil det også kunne skje i forhold til min oppgave. For å gjøre dette minst mulig problematisk har jeg forsøkt å få tydelig fram hva som er den konkrete handlingen, atskilt fra min tolkning hvor handlinger sees i lys av sosiologisk teori.

4. Beboerkulturen

I mine første møter med beboerne var det flere som ga uttrykk for overraskelse over at jeg var til stede, over at jeg frivillig hadde valgt å være i Huset i en måned. Tore møtte jeg allerede første dagen jeg var i Huset:

Han stopper meg i gangen, sier "hvem er du a?" Jeg presenterer meg, han sier han tenkte seg det, har lest om meg i det skrivet som fulgte med referatet fra husmøtet. Han hadde vært nysgjerrig på hvem jeg var for en galning som ville gjøre noe slikt mot meg selv. Han synes nå jeg ser ganske normal ut. Han er blid og ler når han snakker. Spør om jeg skal bo her, sier det er bra for meg at jeg ikke skal det. Altså fordi da hadde jeg blitt gal.

Beboerne ga forskjellige begrunnelser for hvorfor de ikke trodde noen ville komme hit frivillig, det ble pekt på både Huset i seg selv, og beboerne. Omstendighetene som er knyttet til Huset som institusjon, som kan påvirke det å være beboer, vil jeg se på i kapittel 6. Nå er det beboerkulturen som er i fokus.

Jeg diskuterte med flere beboere hvordan jeg kunne oppnå best mulig forståelse av hvordan det var å bo i Huset, i disse samtalene fikk jeg beskjed om at jeg ikke burde streve for hardt for å tilnærme meg deres tilværelse. Den som klarest satte ord på det jeg oppfattet at mange mente, var Stein. I en samtale over frokostbordet luftet jeg flere ulike måter jeg kunne gått fram på i feltarbeidet mitt:

Jeg sier noe sånt som at det kunne jo kanskje vært noe å bodd der en stund, Stein sier at det hadde ikke funka, jeg hadde ikke klart mer enn et døgn. Snakker litt rundt hvordan det kunne vært å gi seg ut for å være en av dem, jeg forteller om dansken som har levd som uteligger i lang tid for så å skrive bok om det. Stein sier han hadde blitt sinna om han hadde oppdaget at noen gjorde noe slikt.

Jeg spurte hvorfor han ville blitt sinna. Han sa at ingen som ikke hadde vært i situasjonen fullstendig kunne forstå hvordan det er, det går ikke an å late som. Det kunne virke som han, og andre beboere, mente at det å være beboer i Huset var noe som krevde en spesiell erfaringsbakgrunn. Kanskje må et individ for å fungere i denne beboerkulturen ha utviklet spesifikk kunnskap og innsikt.

"Når du hadde mista lommeboka tre ganger hadde du nok blitt lei av oss og flytta ut" sa Gaute. "Det er sjelden å få sove en hel natt i strekk her i Huset, du hadde nok gitt opp ganske fort" sa Kåre. Utsagnene er noen eksempler på uttalelser fra beboerne

som ga meg forståelsene av at det å fungere i beboerkulturen krevde at man tålte en viss belastning. Det er selvfølgelig metodiske problemstillinger knyttet til denne fortolkningen. Kanskje sa de dette for å skremme meg og gjøre meg klar over at det var en tøff kultur jeg kom inn i. Kanskje er uttalelsene et eksempel på hvordan beboerne sier det de tror jeg vil høre (som diskutert i del 3.6). Jeg oppfattet det uansett som å bli vurdert som en "outsider" (Becker 1997), en som ikke vil kunne leve opp til det som kreves i beboerkulturen.

Min oppfatning av en situasjon som "outsider" er utgangspunkt for dette analysekapittelet. Beboerne ga klart uttrykk for at de mener det finnes en kultur i Huset, forskjellig fra den jeg tilhører. Jeg vil i dette kapittelet vise hva jeg oppfattet som viktig å kjenne til for å delta i samhandling i Huset. Kapittelet er delt inn i fire deler. Del 4.1 og 4.2 handler om hvordan beboerne viser tilslutning til en felles kultur, og de forventinger som finnes her. I del 4.3 ser jeg nærmere på hva som skjer når forventninger til samhandling blant beboerne ikke overholdes. Del 4.4 handler om hvilke mulige virkemidler beboerne synes å benytte seg av hvis de opplever å behandles dårlig i samhandling med andre.

4.1 Å beherske en kultur

I situasjoner hvor jeg oppfattet det som om jeg bevisst ble holdt utenfor, fortolket jeg samhandlingen som gjennomført på en slik måte at det ikke skulle avsløres hva som var innholdet i den. I tillegg utviklet situasjonene seg på en slik måte at det ble klart for meg at beboerne hadde kunnskap om tegnene som ble brukt i situasjonen, som var ukjente for meg. I starten av feltarbeidet opplevde jeg slike situasjoner flere ganger. Feltnotatet nedenfor ble gjort en formiddag jeg satt i TV stua.

Jeg kommer inn i stua, der sitter en dame og to menn. Mennene dupper. Jeg hilser, de ser opp og hilser tilbake. Jeg setter meg i sofaen. En av mennene reiser seg, det gjør dama også, de går ut sammen. Ga han henne et signal? Jeg og en mann sitter igjen. Ny mann kommer inn, jeg hilser, han tilbake, setter seg, ser på tv. Enda en mann kommer inn, ser rundt seg, setter seg ytterst på sofaen, varierer mellom å se rundt seg og på TV, sitter urolig. Sier "Døah...." og kaster på hodet i retning han som siter og dupper. Han reagerer umiddelbart, reiser seg opp, går mot døra, han som tok kontakt reiser seg, de går mot døra sammen, går ut. Etter en stund kommer ny mann inn. Hilser på meg, peker på han som ser TV og ber han bli med ut. De går.

I måten samhandlingen skjer på er det flere tegn som jeg med min erfaringsbakgrunn synes å legge en annen mening i enn beboerne. Min umiddelbare fortolkning av situasjonen var at beboerne til stede var opptatt med sitt, at beboerne i TV stua utgjorde en samling lignende den Goffman (1963:24) beskriver som ufokusert, hvor beboerne satt og slappet av uten å kommunisere med hverandre. Men så utviklet situasjonen seg slik at min forståelse endret seg. At han som tilsynelatende satt og duppet, umiddelbart reagerte når en beboer kastet på hodet i retning av han, ga meg forståelsen av at beboerne kommuniserte med hverandre, til tross for at det ikke så sann ut for meg. Min fortolkning av hva det å duppe i TV stua symboliserte var tilsynelatende ulik beboernes. Å duppe signaliserte for meg utilgjengelighet, for beboerne signaliserte det kanskje tilgjengelighet bare å være i TV stua. Dette kan også tenkes å variere fra beboer til beboer, eller det var mer hårfine nyanser involvert. Kanskje gir noen inntrykk av å duppe for å få være i fred, men hvis en man ønsker å snakke med kommer inn framstår man som våken. Det kan i så fall være en måte å benytte fellesarealene på uten å være tilgjengelig for samhandling. Å kjenne seremonielle regler for hvordan man viser hvilket nivå av samhandlingen man er klar for å delta i, er viktig for å vise passende atferd i en situasjon (Goffman 1963:23-6). Å vise passende atferd er avgjørende for å inkluderes i interaksjon, i situasjonen vist i feltnotatet over signaliseres nivå av tilgjengelighet gjennom den opptreden (Goffman 2005:77-8) beboerne har. Det gir individene i situasjonen en antagelse om at den rituelle samhandlingen vil tilføres det som forventes.

Å utvise situasjonelt passende atferd, sett i lys av Goffmans (1963:23-6) teorier, forstår jeg som å avhenge av at man har kunnskap om den situasjonen som utspiller seg, og konteksten den utspiller seg innenfor. I situasjonen beskrevet i feltnotatet så det ut til at alle involverte handlet på grunnlag av en felles forståelse. Det virket som de kjente til hvilke roller de andre beboerne hadde i situasjonen, og at de var interessert i samme type samhandling. Deres opptreden var tilpasset situasjonen. Beboerne kom i kontakt med hverandre uten å uttale eksplisitt hva det gjaldt, for meg så det ut til at de hadde en felles forståelse av måten de henvendte seg til hverandre på. Generelt så samhandlingen i Huset ut til å være preget av selvfølgelighet i forhold til hvordan symboler skulle forstås og situasjoner utvikles. Aktivitet kunne utløses av små, i noen tilfeller nesten usynlige, tegn. I noen tilfeller så det ut til at et blick var nok, andre ganger kunne samhandlingen settes i gang av håndbevegelser, små nikk

eller kast på hodet. Også det å henvende seg med et enkelt ord, som ”du!” eller ”kom!” utløste videre interaksjon. Det så for meg ut til at det eksisterte et internt språk, uttrykt mye ved hjelp av kroppsspråk og øyekontakt. Et slikt internt språk kan igjen være utviklet som en sekundær tilpasning (Goffman 1990c:48-55), en tilpasning til livet i Huset som gjør det mulig å samhandle rundt ”hemmelige” temaer også i fellesarealene uten at utenforstående kan vite hva det handler om. Sekundære tilpasninger kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 6.

I situasjonen vist av feltnotatet opplevde jeg noe lignende Lawrence Wieder (1974:132-142) beskriver i sitt feltarbeid i et halvveishus⁹ for fengselsinnsatte. Wieder ble holdt utenfor samhandlingen i stor grad, men finner at nettopp det at han holdes utenfor er en del av den koden som gjelder blant de innsatte i forhold til utenforstående. Det er altså ikke nødvendig at husets kode beskrives for han, den kan utledes fra hvordan de innsatte handler seg i mellom. At jeg ved å observere får alle svar på hvilken underliggende kunnskap om hvordan samhandling bør gjennomføres mellom beboerne tror jeg neppe, men at jeg lærer mye er jeg ikke i tvil om. Jeg tolker den interne måten å samhandle på som tegn til at det eksisterer en enighet blant beboerne om at utenforstående ikke skal gis innblikk i hva som skjer i denne situasjonen.

Det kan være ulike grunner til at samhandlingen ble utført på en måte som ga inntrykk av at de skjulte noe. En sannsynlig antagelse er at det dreide seg om illegale rusmidler, og at det er allmenn enighet om å holde forhold knyttet til det skjult for utenforstående. Denne antakelsen ble støttet etter hvert gjennom feltarbeidet, da jeg i større grad ble gitt innpass i situasjoner hvor illegale rusmidler var tema. Dette vil komme tydelig fram gjennom feltnotater videre i analysekapitlene.

Lalander (2001:114-121) beskriver hvordan rusmiljøene utvikler strategier for å unngå at uvedkommende skal få innsyn i hva som foregår. Hos Lalander beskrives de uvedkommende som politiet. I Huset er det liten fare for at politiet skal dukke opp, men det å skjule aktivitet knyttet til omgang med rusmidler for utenforstående, som

⁹ Et halvveishus er en bolig som kan benyttes i siste del av et behandlingsopplegg, i Wieders (1974) tilfelle for fengselsinnsatte. Halvveishuset er ment som en overgang til deltagelse i samfunnsliv utenfor den institusjonen en har vært tilknyttet, navnet indikerer at man er halvveis tilbake i samfunnet.

for eksempel personalet, kan allikevel være viktig. At slik aktiviteten skal skjules for utenforstående kan ha blitt en del av kunnskapen om samhandling som er nødvendig å kjenne til for å utvise situasjonelt passende atferd etter mange år med daglig omgang med illegale rusmidler. Lalander (2001:134) mener også at hemmeligholdet har en rituell funksjon i det miljøet han studerer. Han skriver ”kulturens præg av hemlighet gör således att det mesta av deras aktiviteter innebär ritualiseringar av kollektivet”. Det er sannsynlig at denne ”ritualiseringen av kollektivet” bidrar til økt fellesskapsfølelse blant beboerne, og forsterker en oppfatning av å være en gruppe som står samlet mot andre grupper.

Hvilke situasjoner som krever hemmelighold kan være viktig del av kunnskapen som er nødvendig for å være beboer. Ved å henvende deg på en diskret måte, ved hjelp av interne tegn, viser man at man kjenner til føringer for slike typer henvendelser i miljøet. I lys av Goffmans (1972) teori om rolle kan en fortolkning være at rollene beboerne her går inn i har forventninger knyttet til seg, forventninger om kjennskap til og respekt for hvordan samhandling knyttet til omgang med illegale rusmidler skal gjennomføres. Ved å bekrefte for hverandre at de anerkjenner situasjonen og de selv som vises gjennom rollene, hedres beboerkulturen rituellet. Selvene som presenteres i situasjonen tilfredsstiller tydeligvis forventningene, av deltakerne kan det vurderes som en kvalitet ved individet. Det kan være viktig for det selvbilde et individ har av seg selv.

4.2 Humor

Men det var langt fra bare hemmelighold og interne koder som preget hverdagen i Husets fellesarealer. Humor løftet ofte stemningen og skapte latter blant beboerne, selvhøytidlighet var ikke en egenskap jeg oppfattet som fremtredende hos mange. Det var ikke alltid lett å forstå humoren, men akkurat fordi det var humor var det lettere å spørre hva beboerne siktet til i bruken av den hvis jeg ikke forsto. Forklaringer ble alltid gitt med smil og latter, jeg oppfattet det som beboerne likte å forklare meg betydningen av humoren deres. I bruken av humor var det vanligste små kommentarer med humoristisk innhold, samt historier om hva en selv eller andre hadde gjort og opplevd.

I mange tilfeller handlet humoren om fenomener som var felles for mange av beboerne, eller som de hadde felles kjennskap til. Kommentarer som *"Kan du tygge for meg eller?"* hørte jeg flere ganger i forbindelse med matsservering, etterfulgt av latter og muntre blikk. Jeg ble forklart at det var en referanse til at mange av beboerne manglet tenner, og derfor kunne ha store problemer med å tygge maten som ble servert. Situasjonene hvor det ble servert mat, fra frokost til matlagingsgrupper, var ikke i stor grad preget av det Goffman (1963:24-5) kaller fokusert interaksjon. Beboerne som kom for å spise var stort sett opptatt av akkurat det å spise, noen leste avisa. Når maten var fortært var det vanligste å forlate bordet. Å komme med en humoristisk kommentar utløste reaksjon hos alle, for et øyeblikk var de samlet rundt det symbolet som ble framhevet gjennom humoren. De samlet seg, i tilfellet med kommentaren vist over, om et kjennetegn som var felles for mange av beboerne, at de ikke har, eller mangler mange, tenner. Latteren som oppsto blant beboerne av denne kommentaren kan forsterke følelsen av solidaritet med de andre som er i samme situasjon, det å ikke ha tenner kan i dette øyeblikket fungere samlende for gruppa framfor å være et ubehagelig faktum.

Humor som pekte direkte mot rusmidler eller inntak av disse var også vanlig. Under et måltid hvor parmesanost ble servert kunne kommentaren *"Godt det ikke var pulver"* høres når skåla med parmesan veltet, etterfulgt av latter. Pulver viste da til rusmiddel i pulverform, som amfetamin og heroin. Rusmidler er viktig for beboerne, også rusmidler kan være et bilde eller symbol som virker samlende. Kommentaren om pulveret utløste derfor lignende reaksjoner som kommentaren om tennene.

Kommentarer til den aktiviteten som, etter hva beboerne forteller, noen ganger gjøres i rusa tilstand var også materiale for humoristiske kommentarer. Et eksempel fra en frokost: *Jeg spør Fredrik om han gjorde noe spennende i helga. Han sov i går, svarer han. Trengte å sove etter at det hadde vært tomt, peker på hodet, dagen før. "Det var tomt i butikken også" kommenterer en annen.* Alle som satt rundt bordet lo. De forklarte denne spøken med at det er vanlig å stjele etter å ha inntatt mange piller av den typen som Fredrik tok. Det beboerne samlet seg rundt og lo av var stjelingen i butikken som konsekvens av pilleinntak, det virket som det var noe de kjente godt til. Kanskje har de erfart det selv, eller kjenner flere andre som har det. Stjeling, eller kanskje mer generelt "ukontrollerte handlinger", framsto som en vanlig konsekvens

av inntak av denne typen rusmidler. Det virket som om det at dette hang sammen var noe alle visste. Ved at beboerne ler og viser gjenkjennelse kan deres atferd i situasjonen, i lys av Goffmans (1972) teorier, tolkes som omfavning av en rolle. Beboerne viser tydelig tiknytning til en rolle som ikke tar denne type stjeling alvorlig, men heller vurderer stjeling som noe dagligdags. At alle responderer med latter på utsagnet tolker jeg som et tegn til at det er en forventet respons. Ved å oppfylle forventningen forstås deltagerens opptreden som situasjonelt passende, selv et som vises vurderes som å inneha de rette kvalitetene for å inkluderes i samhandling. En lignende fortolkning kan være gjeldende for alle de tre situasjonene hvor humoristiske kommentarer ble ytret som er vist hittil.

Ved bruk av humoristiske kommentarer trekker beboerne inn kjennetegn og hendelser som ikke nødvendigvis er tilgjengelige i situasjonen, men som det allikevel forventes at alle kjenner til. Svensson (1996:307-8) skriver at symbolene i subkulturen han studerte er knyttet til rusmiddelbruken, det er nødvendig å kjenne bruken av symbolene for å godtas i kulturen. Symbolene blir organiserende prinsipp for den verden deltagerne i kulturen lever i. Det kan se ut som dette er tilfellet også blant beboerne i Huset. Om en beboer ønsker å vise seg som tilregnelig i beboerkulturen er hvordan hun forholder seg til symbolene viktig. Symboler som samler grupper på en måte som vist i samhandlingen i Huset kan bli vesentlige markører av identitet for rollen som beboer. Om en rolle knyttet til de ovenstående symboler omfavnes vil identifikasjon med den være sannsynlig, i følge Goffmans (1972) teorier. Becker (1997) hevder at deltagelse i en gruppe grunnlagt på at man deler samme avvik, kan føre til at det utvikles egen forståelse av livssituasjon her, basert på de problemene gruppa opplever. Denne forståelsen gjør det lettere for individet å fortsette sin avvikende handling. Å le av problemene, gitt at de forholdene det spøkes om over forstås som problemer, kan tenkes å ha en effekt som den skissert av Becker (1997).

Ørjan, en mann med stor sans for humor, ga meg en dag denne beskrivelsen av hvordan beboerne fyller ulike oppgaver i samfunnet. Beskrivelsen kom som svar på at jeg kommenterte at det var mange som kom fra nord i Norge som bodde i Huset.

Han forteller om hvordan de holder sammen, at de alltid har med seg en søring når de gjør noe kriminelt så de har noen å legge skylda på. Vitser med at én som bor i huset og er nordfra tror sykler er reinsdyr, fanger dem og prøver å innhegne dem i bakgården. "Nå er det ikke lov å ha sykler i

bakgården lenger” sier han og ler. Så går han over til å snakke generelt om beboerne i Huset, sier at de er yrkeskriminelle. De burde ha muligheter til å forsikre seg i tilfelle tapt forsikring. Alle har jobber, oppgaver de fyller. Jentene må ta på seg skokrem for å fylle kvoten av afrikanske horer, før hadde de noen som gikk og strødde sprøytespisser i kommunale barnehager for å opprettholde deres navn og rykte.

Historien spiller først på symboler knyttet til det å komme fra nord i Norge, gjennom dette fortalte Ørjan om et fellesskap mellom de av beboerne som gjør det. Han brukte visuelle symboler som reinsdyr, det ble lett å se for seg en som ”samler” sykler. Som vi skal se i kapittel fem inngår beboerne i forskjellige relasjoner med hverandre, samme geografiske tilhørighet kan være en faktor som påvirker en relasjon. Men Ørjan gikk etter hvert over til å snakke om gruppen av beboere generelt, og deres oppgaver i samfunnet. Jeg tolker hans bruk av betegnelsene kriminalitet, horer og sprøyter som en måte å vise meg aspekter som er viktige i den kulturen han lever i, han viser meg symboler som han knytter til sin kultur. Men at han gjorde det på denne humoristiske måten fikk meg til å lure på om han fortalte om hvilke forventninger han mener omverdenen har til han, og de andre som bor i Huset. I så fall kunne det være en fortelling om hvordan det er å leve med stigma (Goffman 1990b) knyttet til seg og sin gruppe, kanskje også en fortelling om hvordan omverdenens stempling bidrar til å forsterke et handlingsmønster (Becker 1997).

På en annen side kunne Ørjans historie være en måte å vise distanse til de roller han og andre beboere gis, ut fra den forståelsen representanter for utgruppa har, sett i lys av Goffmans (1972) teorier om rolledistanse. En lignende fortolkning kunne gjøres med utgangspunkt i det Koller (1998:163) beskriver i sin bok *Humor and society*. Aggresjon hos etniske grupper kan uttrykkes gjennom humor, aggresjonen er da rettet mot hvordan kontrollsystemer umuliggjør full deltagelse i samfunnet for etniske grupper, ved å tilskrive dem spesielle kjennetegn som ikke finnes i befolkningen forøvrig. Dette kan være å knytte den etniske gruppen til stereotyper som utfører kriminalitet, er uintelligente, uhygieniske og lignende. Det kan være aggresjon knyttet til egen situasjon Ørjan her uttrykker på en humoristisk måte.

Men historien kunne også være en framstilling av beboernes hverdag på en morsom måte, som en strategi for å ufarliggjøre aspekter ved beboernes situasjon, enten for seg selv, eller for meg. Dag Album (1996:162) beskriver hvordan pasienter i et sykehus bruker humor for å framstille vanskelige sider ved deres sykdomsbilde.

Album skriver ”narren gjør både seg selv og andre til latter”, og refererer til dette som galgenhumor. Ved å framstille noe ubehagelig som morsomt, gjøres det farlige ufarlig. Dette har klare fellestrekk med den humoren jeg opplevde i huset, også denne kan kategoriseres som galgenhumor. Koller (1988:10) forstår all humor som å bunne i overlevelse, og galgenhumor har spesielt dette formålet. Koller henviser til Antonin Obdrlik som første sosiolog som bruker termen galgenhumor. Obdrlik brukte termen i beskrivelsen av hvordan innbyggere i Tsjekkoslovakia transformerte livstruende situasjoner og tilstander til noe verdig og menneskelig gjennom humor, under tysk okkupasjon. Han definerte galgenhumor som humor som oppstår i utrygge eller farlige situasjoner, og forsto galgenhumor som å være svært viktig i disse situasjonene. Galgenhumor kan styrke motstanden hos undertrykte grupper, og samtidig undergrave undertrykkernes moral (Obdrlik 1942). Overført til beboerne i Huset kan galgenhumor forstås som å øke samhold og gjøre det lettere å være del av en marginalisert gruppe, samtidig som den standard for moral og helse som finnes i utgruppen. Pasientene i Albums (1996) prosjekt bruker humoren for å ufarliggjøre sykdom, kanskje bruker beboerne i Huset humor for å ufarliggjøre konsekvenser av rusmiddelbruk. Utdragene fra feltnotatene over viser at konsekvensene det ble spøkt med er både av fysisk, psykisk og sosial art. Det ble trukket fram forhold ved livssituasjonen som er uheldige, men ved å beskrive dem humoristisk, ved hjelp av galgenhumor, ufarliggjøres konsekvensene. At humoren virker samlende kan gjøre at de uheldige forholdene framstår som positive i situasjonen, beboerne har noe felles. For eksempel kan måten Ørjan fortalte om vinningskriminalitet og prostitusjon på, og gjorde det til yrker samtidig som han mente man skulle vært forsikret som alle andre arbeidstakere, gjøre det faktum at det er ulovelige eller uønskede aktiviteter mindre alvorlig. Det kan på den måten bli lettere å snakke om, lettere å identifisere seg med.

Humor ser ut til å være en samlende faktor beboerne imellom, det er i stor grad galgenhumor med utgangspunkt i egen situasjon. ”To share a laugh together is a major social bond” skriver Koller (1988:11-12). Humor er basert på felles symboler og springer ut av interaksjonsmønstre som normer, verdier og relasjoner. Humor signaliserer innenfor en gruppe at man deler felles opplevelser, ideer, tema og verdier (Koller 1998:19). Også den effekten humor beskrives å ha hos Koller (1998) for etniske grupper kan gjelde for beboerne i Huset, den kan være med på å skape en ”vi mot dem” mentalitet.

4.3 Å forholde seg til reglene

Kjøp og salg av rusmidler, og all den aktivitet som er knyttet til dette, forsto jeg som en viktig del av hverdagen i Huset. Det som regulerte situasjonene hvor kjøp og salg av rusmidler var tema kan med Goffman (1967:53-6) sies å være substansielle regler, de regulerer handlinger med verdi i seg selv. For eksempel var hvordan de som solgte rusmidler forholdt seg til sine kjøpere et mye brukt samtaletema, selgeren skulle ikke bøffe¹⁰. Begrepet bøffe kan forstås som en del av språket i Huset som eksplisitt forteller hva som er passende atferd, det er ikke godtatt å lure noen i omgang med rusmidler. I tillegg til nødvendigheten av å kjenne til husets moral, etikk og lov på dette feltet, forsto jeg det som vesentlig å mer generelt kjenne til systemet for kjøp og salg. Å vite hvordan systemet fungerer, for eksempel hvem som selger, hvem som har gode varer¹¹, hva som aksepteres som betaling og lignende, oppfattet jeg som viktig å kjenne for å delta i samhandling i Huset. Situasjonene hvor kjøp og salg forekom forsto jeg som svært streng regulert av regler for hvordan det skulle foregå. Denne fortolkningen gjør jeg ut fra beboernes fortellinger om situasjonene hvor kjøp og salg forekommer, i tillegg til omtalen av situasjonene mellom beboerne. I lys av Goffmans forståelse av samhandling som ritualer kan kjøp - salg situasjonene tolkes som å hedre den del av beboerkulturens samfunnsorden som er regulert av regler for kjøp og salg av rusmidler.

Regler knyttet til kjøp og salg kom tydeligst fram når noen hadde opplevd brudd med dem. For eksempel kunne informasjon om at en selger ikke fulgte regler knyttet til salg spres svært raskt i Huset. En formiddag jeg satt i TV stua kom Knut løpende inn. Han stoppet midt på gulvet, og ga inntrykk av at han ville si noe som alle burde høre:

”Døh, dere må ikke kjøpe dop av... (navngir en beboer i Huset). Det han selger er bare bøff!”. De andre som er til stede ser på Knut, alle virker interessert i det han sier. To forteller at de har hørt om episoder som støtter det Knut sier, det er enighet blant alle om å holde seg unna han som selger dårlige varer.

¹⁰ Å bøffe betyr å lure noen, oftest i forbindelse med kjøp/salg av rusmidler.

¹¹ Varer brukes om rusmidler

Det var tydelig at det å bøffe, i dette tilfellet å selge dårlige varer, ikke ble verdsatt. Gjennom at slik informasjon deles når den kanskje ut til alle beboerne, det gjør det sannsynligvis vanskelig å overleve som selger i Huset hvis man ikke selger gode varer. På denne måten kan brudd på reglene i neste runde, når de avsløres og snakkes om, være med på å opprettholde for eksempel en forventning om å ikke bøffe. Sett som ritualer kan slike situasjoner forstås som å bidra til å opprettholde en samfunnsorden ved at det påpekes hva som ikke er godtatte handlinger. Deltagerne tar roller som viser tilknytning til kulturelle regler, ved å tilfredsstille forventninger til handling i slike ritualer.

Bruddene på regelen om å ikke bøffe kunne også føre til direkte konfrontasjoner. En kveld i TV stua hvor Lene og jeg satt og snakket sammen smalt døra plutselig opp, inn kom Tor i full fart, han gikk rett bort til lenestolen hvor Geir satt og duppet.

Han sier "Du bøffer ikke dama mi, det pepperet¹² du selger er bare bøff! Du har å komme tilbake med de penga nå med en gang!" Han marsjerer ut igjen. Han som sitter igjen sier henvendt til oss at alle andre er fornøyd med det han selger, så det må nok være Tor det er noe galt med. Lene sier da at "Han der er ikke så sinna hvis han ikke mener det!". Da blir Geir sint på henne, han reiser seg opp og kaster et blad og en fjernkontroll han hadde i fanget mot henne. Jeg trekker meg ut av situasjonen.

Tors kroppsspråk og uttalelser gjorde at han framsto som sint og aggressiv, det kom tydeligvis av at Geir hadde bøffa dama hans. Geir hadde ikke etterkommet det som forventes av han som selger, han har ikke fulgt reglene som finnes i Huset. Samtidig har han vanæret kjæresten til Tor. En regel om å ikke bøffe vil med Goffman oppfattes som substansiell, men Goffman (1967:53-6) sier at substansielle regler også kan ha en seremoniell mening. Slik jeg forstår Goffman vil det å følge en substansiell regel i seg selv være en måte å vise et annet individ respekt på, det viser at man etterkommer de forventninger som finnes til samhandlingen. Geir har ikke oppfylt forventningene, og på den måten brutt med lov, moral, etikk og etikette knyttet til situasjoner hvor kjøp og salg av rusmidler forekommer.

Tors reaksjon kan, med Goffman (2005:85-9), forstås som en måte å utsette Geir for seremoniell profanering. Tor går bevisst inn for å vanære det selv Geir har framvist i

¹² Pepper er en vanlig betegnelse på amfetamin

kjøp-salg situasjonen med Tors kjæreste. Dette gjør han i full offentlighet. Handelen mellom Tors kjæreste og Geir kan sees som et mislykket rituale, hvor Tors kjæreste ikke har blitt vist den respekt som er forventet i et slikt rituale. Min fortolkning er altså at hun først er utsatt for seremoniell profanering, som igjen fører til at Tor ser et behov for å utsette Geir for det samme. Tor viser til en regel som er felles anerkjent i Huset, du skal ikke bøffe, og beskylder Geir for å bryte med denne. En mulig tolkning av situasjonen er at Tor vanærer Geirs posisjon i Huset, ved å peke på at han ikke gjennomfører ritualer som forventet. På den måten kan den seremonielle profaneringen samtidig fungere som forsterker av normene knyttet til kjøp og salg.

Når Tor gikk ut, antydet Geir til Lene og meg at han ikke hadde gjort det han ble beskyldt for. Det kan forstås som et forsøk på å vise at han kjenner forventningene i Huset og overholder dem, en måte å vise at han er en del av beboerkulturen. Det selv Geir ble gitt av Tor er ikke et som verdsettes i beboerkulturen, sannsynligvis føler han degraderingen fra profaneringen sterkt krenkende og ønsker å gjenopprette sin posisjon. Støtte fra Lene som jeg satt sammen med kunne antakeligvis hjulpet han med det, men det fikk han ikke. Lene støttet Tor da hun sa at han ikke pleide å bli så sint uten grunn, da begynte Geir å rope og kaste ting mot henne. Hvorfor han ble sint nå, og ikke da han fikk beskyldningene fra Tor, kan ha mange forklaringer. Det kan i hvert fall se ut som han nå føler seg krenket i en så stor grad at han er nødt til å reagere.

Lene og jeg ble stående i gangen og snakke en stund etterpå. Etter noen minutter kom Geir ut fra stua. Han mumlet noe jeg ikke oppfattet, Lene responderte med ”*Slapp av, jeg sier ikke noe til personalet, jeg er ikke noen tyster heller!*” Trusler om vold, også mot andre beboere er utskrivningsgrunnlag i Huset. Men det virket som at til tross for at Geir hadde brutt regelen om å ikke bøffe overfor personene Lene tidligere forsvarte, ville ikke Lene gjøre noe som kunne ført til hans utskrivelse av huset. Uansett om Geir har vist manglende solidaritet med beboerne i huset ved å bryte normen om å ikke bøffe, virket hennes solidaritet med han større enn med husets regler. Dette skal jeg ikke i øyeblikket dvele mer ved, men jeg kommer tilbake til det i kapittel 6.

Forhold knyttet til kjøp og salg av rusmidler, og spesielt om reglene knyttet til slike situasjoner ble overholdt eller ikke, var et mye omtalt og diskutert tema i Huset. Det

er sannsynlig at det er nødvendig å aktivt framføre en rolle hvor lojalitet til systemet tydelig vises hvis det selv som fremføres skal hedres i samhandlingen. En konsekvens kan være at beboerne vurderer seg selv og andre i forhold til hvordan en forholder seg til kjøp og salg av rusmidler. Med Goffmans (1972) begreper kan det bety at et selv som verdsettes i beboerkulturen, er et selv som viser forpliktelse til en rolle hvor kulturens forventninger tilfredsstilles. Verdien av å forholde seg til regler for kjøp og salg så ut til å gjelde også på generelt, ikke innenfor en avgrenset sfære for handel. Eksempelvis kunne uttalelser som ”*Han er en grei kar, han bøffer ikke kamerater*” brukes hvis hensikten var en generell omtale av en person.

4.4 Å bli behandlet skikkelig

I situasjonen beskrevet i feltnotatet i del 3.3, hvor Tor beskylder Geir for å ha bøffa kjæresten hans, truer ikke Tor verbalt med vold. Men kroppsspråket hans kunne nok av mange likevel oppfattes som truende. En måte å tolke hans reaksjon på er at han har blitt behandlet urettferdig og vil rette det opp. Akkurat slike situasjoner ble det snakket om mellom beboerne ved flere anledninger, situasjoner hvor en beboer hadde behandlet en på en måte de oppfattet som urett, og hva som ble gjort som konsekvens av det. Ofte dreide fortellingene seg om situasjoner i Huset, men det kunne også handle om personer de hadde møtt utenfor eget miljø, som kommunalt ansatte eller en i kassa på butikken. Men uavhengig av hvem som utførte det som ble oppfattet som urettferdig behandling, så det ut til å være samme forventning til hvordan det skulle rettes opp.

Der beboerne fortalte om urettferdig behandling, ble i de fleste tilfeller vold eller trusler om vold inkludert. ”*Jeg brukte trynet hennes til å vaske gulvet med*” sa Gro, etter å først ha fortalt hvordan hun hadde blitt terget av en medbeboer i lang tid. Det sprakk for henne da medbeboeren snakket negativt om forholdet hennes til egne barn. Knut fortalte om å ha dunka hodet til en saksbehandler i bordet fordi saksbehandleren ikke hjalp han med den situasjonen han var i. Alex ble skrevet ut fra et hybelhus hvor han hadde bodd i flere år, han var for treig til å hente eiendelene sine, 50 collie gikk i

”knusebilen”¹³. Han hadde nå lyst til å ”slå inn trynet” på personalet i huset. I samtalene beboerne imellom møttes slike uttalelser med nikk og positiv bekreftelse.

Jeg forsto det som en opplevelse av å ikke vises respekt i samhandling kunne utløse trusler om vold og tanken på å utføre den, lignende det vi så et eksempel på i situasjonen hvor Tor beskyldte Geir for å ha bøffa kjæresten hans. Det så ut som om å bli behandlet urettferdig var noe som rettferdiggjorde å vise at man ikke fant seg i det ved hjelp av vold eller trusler om vold. Det framsto som at dette kunne fungere som et verktøy for å gjenvinne den respekt man hadde krav på. Vold kan forstås som en måte å vise at du ikke godtar å gis en feil rolle, eller manglende respekt, i et ritual, altså å utsettes for det Goffman (2005) kaller seremoniell profanering.

En kveld jeg satt i TV stua og snakket med Alfred kom Jan løpende inn:

”Skal blåse hue av dere alle sammen” løper ut igjen.” Jeg står her med brannslukningsapparatet” roper han fra gangen. Alfred roper ”Hva er det du skriker for?” ”Jeg er forbanna” svarer Jan fra gangen. ”Du skriker faen ikke til meg” responderer Alfred. Han ser på meg med et smil og sier ”Han er bare litt irritert”. Etter hvert kommer Jan og setter seg i stua, banner, forteller at han er sinna. ”Men så snakk til meg da, fortell hva det er” sier Alfred. Jan forteller at han skulle i butikken og kjøpe noe for noen andre i huset, men så klarte han ikke kjøpe det riktige, så ble de sure på han, og så ble han forbanna. Nå skal han aldri gå i butikken for noen igjen, han sier det var umulig å se hva som sto på lappen han hadde fått med.

Jan var opphissa når han kom inn i stua, etter hvert fortalte han at det var fordi de han skulle handle for ble sure på han fordi han handlet feil. Jeg forstår det som han synes dette er urettferdig, han sier det var vanskelig å se hva som sto på lappen han hadde med. Han fortalte også at han hadde hatt litt trøbbel i butikken, de som jobbet der forsto ikke hva han mente når han sa hva han skulle ha. Situasjonen i butikken kan, i lys av Beckers (1997) teorier, være et eksempel på at Jan opplevde å bli stemplet som avviker på grunnlag av en overordnet status som narkoman, og som følge av det ikke tiltros gode evner til å gjøre rede for seg. Slike møter med omverdenen omtales ytterligere i kapittel seks. Hvis Jan to ganger på kort tid har opplevd å ikke vises den respekt han mener han har krav på, kan det være grunnen til hans reaksjon. Atferden

¹³ ”Knusebilen” er en søppelbil hvor det man kaster inn blir kvernet og ødelagt. Når lager i Oslo kommunes hybelhus ryddes og tømmes for ikke avhentede eiendeler (de oppbevares først i en måned) er det slike biler som kommer og henter det som skal kastes.

hans når han kom inn i TV stua kan i hvert fall tyde på at han var svært opprørt, at han truet med vold kunne være en måte å vise at han ikke finner seg i å bli behandla på denne måten.

Alfred virket ikke å bli opprørt, eller nevneverdig berørt i det hele tatt, i forhold til Jans utbrudd. Ved å være så rolig og smilende overfor meg gjør han Jan og situasjonen mindre skremmende. Hvorfor var Alfred så rolig? Kanskje er det ikke uvanlig å rope ut at man skal blåse hue av de som sitter i TV stua, det var flere tilfeller hvor jeg opplevde at noen kom med utsagn rettet mot alle tilstede om bruk av vold. Og det skapte aldri særlig store reaksjoner. Kanskje vet man som beboer at det sjelden ligger noe i truslene, ”*Vi har det mest i kjeften*” var det en som sa. Når jeg spurte Alfred om hans for meg manglende reaksjon, ristet han bare på hodet og sa at Jans utbrudd ikke var noe å bry seg om. Til Jan sa han først at han ikke fant seg i å bli truet på denne måten. Det kan vise at han mener det er urettmessig fordi han, Alfred, ikke på noen måte har behandlet Jan dårlig. Så oppfordret Alfred Jan til å snakke med han, det tolker jeg som at han ville hjelpe han på en eller annen måte. Dette kan være å gi Jan en form for respekt i forhold til at han har opplevd en vanskelig situasjon. Hvis det var å gjenvinne respekt Jan ønsket i utgangspunktet kan det være dette som gjorde at han roet seg og satte seg ned.

Sandberg og Pedersen (2006) gjør i sin bok *Gatekapital* en fortolkning av voldens betydning i et av Oslos ungdomsmiljøer. De skriver ”Volden kan forstås som rasjonell opparbeiding av gatekapital, og som en måte å oppleve spenning og overlegenhet på” (2006:212). I denne forståelsen av vold trekker de på funn fra sosiologiske og psykologiske studier som viser hvordan vold kan framstå som rasjonell handling av deltakere i spesifikke kulturer (2006:186-213). Beboerne i Huset synes å dele en forståelse lignende denne, ytringer om vold framstår som et rasjonelt verktøy for å gjenopprette eller opprettholde respekt og verdighet.

En forståelse av vold som noe hverdagslig ble støttet av reaksjonene beboerne viste når historier om voldsbruk ble fortalt, de virket ikke overrasket i slike tilfeller. Det kan være at det er forventede reaksjoner på situasjoner hvor man ikke vises respekt i passende grad, at det er den aksepterte måten å rette det opp igjen. Kanskje er bruk av eller trusler om vold en måte å vise makt, en måte å heve seg over andre på. Samtalene og utsagnene om vold kan med Goffman (2005, 1963) sees som ritualer

med regler for gjennomføring knyttet til seg. Beboerne går inn i ritualet med sine historier, at historiene bekreftes positivt av de andre deltagerne forteller noe om hvilke forventninger som knyttes til situasjonelt passende atferd. De selvene beboerne framstiller når de forteller om voldsbruk får positiv bekreftelse, i den bekreftelsen kan et selvbilde bygges. Kanskje er det forventet at vold eller trusler om vold tas i bruk om hvis man opplever at eget selv ikke er behandlet riktig. Becker (1997) hevder at et individ kan føle seg forpliktet til å utføre bestemte handlinger fordi dette er forventet i kulturen individet ferdes i. At uttalelser om vold er såpass vanlig kan være fordi beboerne føler at det forventes.

5. Sosiale bytter

Forrige kapittel fokuserte på forventninger til atferd som syntes å gjelde likt for alle beboerne. Men forventninger til atferd i Huset så ut til å være mer differensierte enn som så. Føringer for atferd når det gjaldt sosiale bytter¹⁴, så ut til å være ulike i forhold til hvilken relasjon en beboer hadde til den han samhandlet med. Kunnskap om betydningen av sosiale bytter virket kjent for beboerne, den så ut til å brukes hyppig i samhandlingen.

Kapittelet er delt i fire deler. I del 5.1 ser jeg på hvilken betydning det å gi bort noe syntes å ha. I del 5.2 følger jeg opp dette videre ved å analysere hva det å gi synes å bety i Huset. I del 5.3 er beboernes varierende forventninger til samhandling, etter hvilken relasjon man har til den man samhandler med, tema. I kapittelets siste del 5.4 er fokuset rettet mot at relasjonene i Huset framsto som forholdsvis utrygge, til tross for at beboerne alle synes å vise tilslutning til samme sett av regler og forventninger.

5.1 Gaven

Det var vanlig at beboere spurte hverandre om å få bomme sigaretter eller rulle av tobakk, i de fleste tilfeller jeg observerte ble ønsket etterkommet om den spurte hadde noe å avse. Her er et eksempel fra en kveld flere beboere var samlet for å spille bingo.

Tore spør Kim om å få bomme en røyk, Kim nøler, sier han nesten ikke har noen igjen. Men så; "Ok, fordi det er deg, men det er bare derfor altså". Han får røyk. "Du må ikke vise fram pakka vet du" er det en som sier. Ingen rundt bordet kommenterer det siste utsagnet.

Dette var en ganske typisk situasjon i Huset, som kunne forekomme flere ganger i løpet av den perioden jeg var til stede. Å gi uttrykk for at man kun gir bort til spesielt utvalgte var noe som ble gjort av mange, men å bomme bort en sigarett ble også ofte gjort uten en kommentar som poengterte det. At noen sa man ikke måtte vise fram pakka hørte jeg bare denne ene gangen.

¹⁴ I bruk av begrepet "sosiale bytter" er jeg inspirert av Goffman (1990c). Omtales nærmere i teorikapittelets del 2.1.1

Det kan være mange grunner til at sigaretten gis som gave. Sigaretten kan symbolisere et bytte av gode, med en norm om gjensidighet knyttet til seg. Men hva kan gjensidigheten innebære? I følge Mauss (1995) teori om gaven er det alltid knyttet en nyttetenkning til det å gi bort en gave, til tross for at den fremstår som frivillig innebærer gaven en forpliktelse. Ved å se på de funksjoner Mauss (1995) finner kan vi oppnå bedre forståelse av gavens mulige betydninger også i Huset. Overført til feltnotatet ovenfor kan en fortolkning være at Kim skaffer seg et overtak på Tor ved å gi han en sigarett, men det kan også bety at Tor skylder Kim noe, en gjentjeneste som kan være mye annet enn en sigarett. Det spesielle her i forhold til Mauss teorier om gaven er at Tor spør om å få en gave, den tilbys ikke på eget initiativ. Av den grunn er en annen mulig tolkning at Kim allerede skylder Tor noe, og at Tor bare innkasserer den gjenytelsen han har krav på.

Tungland m.fl. (1996:56) finner i sin studie av et narkotikamiljø at det å ”ikke være kjip” er en viktig regel. Å ikke være kjip innebærer at man deler med andre av det man har. Å gi bort fungerer som en investering for å få noe tilbake i en situasjon hvor du selv ikke har noe. Dette er også en mulig forståelse av systemet for gaver i Huset, en slags motsatt fortolkning av Mauss (1995), hvor en person skylder noe hvis han mottar en gave. Hvilken fortolkning man velger avhenger av om man tar giver eller mottakers perspektiv, i tillegg til at man velger å se giveren som ”en som ikke er kjip” eller en som bruker gaver strategisk for egen vinning. Sett med Goffman (1990a:244-5) kan det å dele med andre være en måte å fremstille et selv som nettopp er opptatt av ”å ikke være kjip”, det kan vurderes som en kvalitet ved et individ i mange situasjoner.

Hvilke mulige betydninger utsagnet om å ikke vise fram pakka kan ha er også interessant å se nærmere på. Jeg går ut i fra at han som uttaler det mener at hvis man viser fram en pakke sigaretter er man også forpliktet til å gi bort. Motsatt vil det kunne bety at du ikke behøver å gi bort, selv om noen spør, hvis du ikke viser fram at du har. Du kan late som du ikke har noe å gi bort, og da er det ok å avslå et spørsmål om sigaretter. En slik tolkning kan tyde på et system for gaver og gjensidighet som er basert på synlighet. Hvis det er synlig at du har noe, det kan også bli synlig ved at det fortelles, er du forpliktet til å gi bort til andre beboere. Goffman finner at blant beboerne i den totale institusjonen han studerte kunne ikke beboerne forvente mer av

hverandre enn fyr til sigaretten (1990c:286), generelt mener han at det å studere hvordan beboerne forholder seg til deling av sigaretter kan si mye om deres status i beboerhierarkiet. Kanskje er synlighet en viktig faktor når det gjelder å gi bort til beboere du ikke har en relasjon til.

De andre beboerne som var til stede i situasjonen kommenterer ikke utsagnet om ikke å vise fram pakka. Det var seks andre beboere til stede. At de ikke kommenterer kan bety at det som sies ikke er viktig. Kanskje er det bare et meningsløst utsagn som ikke støttes av noen. I så fall vil tolkningen om synlighet falle bort, og vi kan anta at det er forventet ærlighet i forhold til om man har noe å gi eller ikke. På den annen side kan manglende kommentarer også være tegn til at alle kjenner til dette, men ved å bekrefte det brytes nettopp prinsippet om synlighet. Ved at alle later som de ikke kjenner til prinsippet om synlighet blir prinsippet i seg selv usynlig. Ved å ikke snakke om det unnlater man å bekrefte at det finnes, og det blir lettere å si at man ikke har sigaretter til tross for at det motsatte er tilfelle.

5.2 Forpliktelsen

Et utsagn i en annen situasjon, fra en samtale jeg hadde med en beboer i gangen, kan vise kjennskap til hvordan systemet for sosiale bytter fungerer.

Han forteller at han prøver å dele med andre, det er bedre at andre skylder en noe enn å skyldes noe til en annen. Og hvis det er skikkelig krise er det alltid noen som hjelper han. Han synes det er ubehagelig.

Kan det at det er ubehagelig å få noe av andre, bety at å få noe er det samme som å sette seg i gjeld? I tråd med Mauss (1995) teori om gaven kan det bety at forpliktelsen til å da gi tilbake står sterkt, i hvert fall forstår jeg det som viktig for han som uttaler seg her. Som Mauss finner, kan det være at man i Huset skaffer seg et godt tak på noen ved å gi bort en gave. Kanskje forventes det også med renter tilbake. Hvis dette er tilfelle vil det være viktig å kjenne til hvilken betydning sosiale bytter tillegges, ellers kan man havne i en uønsket gjeldssituasjon.

Å gi en gave kan føre til at det oppstår en relasjon mellom giver og mottaker, kanskje føler mottakeren seg forpliktet til å yte noe til giveren i en annen situasjon. Å kjenne systemet for sosiale bytter kan med Goffman (1972) forstås som en ressurs i

rolleutførelse, ved at individet da vet hvilken rolle det tilknytttes når det gir bort noe i en situasjon. Kunnskap kan gi mulighet til å bruke sosiale bytter strategisk, for eksempel å skaffe seg et overtak på noen, eller en god hierarkisk posisjon.

Men det å ikke gi, eller ikke motta, kan også fortelle om forhold mellom aktører. I Huset virket det som det var variasjon i forhold til hvem en beboer ville gi gaver, i feltnotatet under vises en situasjon hvor dette var tilfelle.

Jeg sitter i sofaen sammen med Gro, Petter kommer, han slenger en pakke batterier på bordet. Gro spør om hun kan låne noen, han sier nei, vil ikke splitte den her. Gro går ut av stua etter en stund, da spør Petter en annen beboer om han trenger batterier. Denne sier nei takk, han tror ikke de batteriene Petter har er så bra.

Gro får ikke batterier, hun avvises når hun spør om det. Gro forlater situasjonen rett etterpå. I neste øyeblikk tilbyr Petter batterier til en annen, men han avslår. Plutselig er situasjonen snudd på hodet, nå er det Petter som avvises. Gaven, her batterier, kunne knyttet Petter sammen med noen. Fordi han først avslår å gi bort, og deretter blir avvist når han vil gi bort, så det ikke ut til at Petter opparbeidet nye relasjoner. På bakgrunn av at det framstår som allment kjent i Huset at det finnes et system for sosiale bytter, heri inkludert hva det å gi og motta en gave innebærer, kan det ligge mye betydning i denne situasjonen. En mulig fortolkning er at vi her ser hvordan ulike hierarkiske posisjoner innenfor beboergruppa påvirker sosiale bytter. I et slikt perspektiv kan en antagelse være at han som sist tilbys batterier har ressurser Petter ønsker å komme nærmere, for eksempel god tilgang til rusmidler. Hvis han da hadde mottatt gaven forsøkt gitt av Petter, kunne Petter i en senere anledning forventet en gjentjeneste. På den annen side, kanskje skylder Petter allerede noe, hans tilbud om batterier kan da sees som en måte å gjengjelde på. Men kanskje vurderes ikke batteriene som gjengjeldelse god nok, og avvises av den grunn.

Å ikke motta en gave var i de fleste samfunnene Mauss (1995) studerte en fornærmelse. Forpliktelsen til å motta sto like sterkt som forpliktelsen til å gi. Hvis det gjelder også i Huset kan det se ut til at Petter utsettes for seremoniell profanering (Goffman 2005:85-86), han vises ikke passende respekt i samhandlingsritualet. Å ikke motta en gave kan også fortelle noe om hierarkiske posisjoner. I følge Mauss (1995) kan det være et tegn på at man ikke er i posisjon til å gjengjelde, at man er underlegen giveren. Men det kan også markere overlegenhet fordi gaven er

unødvendig for mottakeren. I situasjonen her vist ved observasjonsnotatet er en nærliggende tolkning at det er overlegenhet som vises fordi mottakeren kommenterer at han ikke tror batteriene har god kvalitet. Men uansett hvilke posisjoner som kommer fram her vises det hvordan hierarkiske posisjoner kan påvirke sosiale bytter, og bli et resultat av det.

5.3 Ulike forventninger

At det var forskjell på å være medbeboer og det å ha en privat relasjon til en annen beboer, ga beboerne i Huset klare uttrykk for. Denne forskjellen kom tydeligst fram, for meg, i de ulike måtene beboerne hadde å omgås hverandre på. Der hvor jeg forsto det som om det eksisterte en privat relasjon var samværsmåten veldig ulik den som foregikk mellom beboerne ellers. Med Goffmans (2005) teori i bakhodet var det forskjellen i bruk av tegn til aktelse som var framtrædende.

De sosiale møtene mellom beboere i fellesarealene var ofte i stor grad preget av stillhet. Det kunne se ut som den atferden som ble oppfattet som passende tilsa at man skulle la hverandre i fred. For eksempel var hilsing blant beboerne, når de møttes i gangene eller kom inn i et rom hvor det satt andre, lite utbredt. Det foregikk lite løst prat i TV stua eller på kjøkkenet, de som tok kontakt med hverandre hadde konkrete spørsmål eller beskjeder.

Men å vise de man samhandler med aktelse kan også i følge Goffman (1966:83-7) innebære å utvise ”høflig uoppmerksomhet”. Der jeg oppfatter at det er viktig å la hverandre i fred kan nettopp høflig uoppmerksomhet være det som utvises. At det er viktig å la hverandre i fred kan muligvis forklares av at huset fungerer som midlertidig bolig. Rommene beboerne har til disposisjon er små, for mange kan det være naturlig å bruke felles arealene som oppholdsrom, men at man allikevel ikke ønsker å være tilgjengelig for sosialt samvær med andre. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel seks. Til tross for at det virket som de fleste beboerne kjente til hverandre er de nok også på sett og vis fremmede, de er samlet i Huset for en kort eller lengre periode. Kanskje oppfattes det derfor som mest korrekt å i størst grad utføre det Goffman (2005:62) kaller unngåelsesritualer for å vise at man respekterer andres rett

til privatliv. Kanskje er akkurat dette en forventning til beboerrollen som presenteres i fellesarealene.

Men det var ikke alltid stillhet som dominerte samlingene i fellesarealene. Gjennom feltarbeidet observerte jeg flere ganger at de samme to til tre personer var å se sammen ved mange anledninger, de så ut til å ha en relasjon som gikk utover et felleskap basert på status som beboer i Huset. I disse relasjonene, som kunne være både vennskap og kjæreste forhold, så det ut til å være vanlig å dele på en bredere basis enn mellom beboere generelt. Hva de delte kunne være alt fra synspunkter og samtaler til mat og drikke. Forventningen om å la hverandre i fred så ikke ut til å eksistere i samme grad som ellers. Goffman (1990c:283) fant i sin studie av et mentalsykehus at det var store forskjeller i de sosiale bytter som ble gjort mellom beboerne i institusjonen generelt, og i private relasjoner. Beboerne i mentalsykehuset kunne forvente seg langt mer av et privat forhold enn av tilfeldige medbeboere. Av private relasjoner observerte Goffman (1990c) kompis-og kjæresteforhold i tillegg til grupper på tre eller flere. Private relasjoner og betydningen de har, observerte jeg også i Huset. Her fantes alle de variantene Goffman fant i sitt feltarbeid.

Beboere kunne også tilby å ta med ting til andre, som for eksempel å kjøpe med røyk fra kiosken. Å ta med goder til andre, som ble tilbudt i Huset til bestemte tider, var heller ikke uvanlig. Spesielt gjaldt dette kaffe, som ble servert gratis til frokost. En av jentene i Huset gjorde dette hver morgen. Hun var kjæreste med Tor, og tok alltid med kaffe til han hvis han ikke hadde stått opp til frokost. Ved to anledninger opplevde jeg at hun også prøvde å kjøpe røyk til kjæresten, hun hadde til seg selv men ville at han også skulle ha. At kompisar tilbøy hverandre hjelp med å rydde før en romsjekk¹⁵ var heller ikke uvanlig. Slike handlinger kan forstås som det Goffman (1990c:283) beskriver som bruk av rituelle forsyninger i private relasjoner. Det er ikke nødvendigvis godet som gis som har en verdi, men gesten det er å tilby eller ta med noe kan forstås som en måte å vise aktelse til et annet individ. En annen måte å forstå disse handlingene på er med Mauss (1995) teori om gaven. Kanskje kan det å ta

¹⁵ Romsjekk foretas av personalet en gang i uka hos alle beboere, det betyr at personalet er inne på hver enkelt beboers rom og sjekker at det er orden i tilfredsstillende grad der.

med kaffe til kjæresten ha en strategisk funksjon som forplikter kjæresten til å gi en gjenytelse.

I noen tilfeller delte beboere også personlige opplevelser og bekymringer. Det å gi råd og lytte til den andres historie opplevde Goffman (1990c) at var vanlig i private relasjoner, slik forsto jeg det også i Huset. Der hvor det så ut som det eksisterte et mer privat forhold kunne det ofte høres historier som viste til lengden på relasjonen, eller spennende opplevelser man hadde hatt sammen. To menn i femtiåra, som fortalte de hadde kjent hverandre siden tenårene, underholdt ved flere anledninger med historier om kinaputter i postkasser og andre sprell. I de private forholdene ble det også snakket om personlige temaer, hvordan en hadde det i dag, vanskelige opplevelser og lignende. Spesielt i tilfeller hvor beboerne åpner seg for hverandre og deler tanker og følelser er det naturlig å tenke seg at det oppstår sterke relasjoner med forventninger om gjengjeldelse av ytelser som gis. Rollen som ble forventet spilt av en venn eller kjæreste hadde et helt annet innhold enn den som ble forventet generelt mellom beboerne. Det ser ut til at det Goffman (2005:71) kaller presentasjonsritualer blir langt viktigere enn unngåelsesritualer i samhandling, man slipper en annen person nærmere inn på seg. Å være venn eller kjæreste kan med Goffman (1990a:114) forstås som å slippe noen inn i sin bakregion, motsatt viser man bare en frontregion til andre beboere.

Flere beboere la vekt på at det var bestemte personer i Huset de hadde nære relasjoner til. I følge noen av beboerne var det ofte blant dem som hadde bodd lenge i Huset det oppsto vennskap. I en samtale over frokost en morgen uttrykte Lill-Ann sin forståelse av vennskap og samhold i Huset:

Lill-Ann mener at før bodde folk her kortere, da var det ikke så mange som kjente hverandre, og det var ikke samhold mellom beboerne. Nå bor de her lenger og har mer tid til hverandre. Hun har tre hun kan kalle venner på huset, i år fikk hun til og med bursdagsgave av alle tre.

Lill-Ann oppfatter tilsynelatende det å gi bursdagsgave som et tegn på vennskap. Å gi en gave på den dagen en person er født kan forstås som en fin måte å vise aktelse til en annen på, giveren viser at hun husker på mottakerens spesielle dag. Men samtidig er det ikke mulig å frita bursdagsgaven fra mulige strategiske hensikter, det er ikke umulig at det forventes noe tilbake. Uansett forstår jeg Lill-Anns utsagn som at hun mener hun har venner i Huset, og at det er mer samhold mellom beboerne nå enn før.

5.4 Utrygge relasjoner

I utdraget fra feltnotatet over hvor Lill-Ann snakket om vennskskapsforhold i Huset kom det fram noe mer lenger ut i samtalen. Hun satt og snakker med Roger, de hadde begge synspunkter på hvordan vennskap kunne utvikle seg.

De sier det er synd at vennskap ofte ender med pengekrangel eller bøffing. De har hørt mange si at det var et mye sterkere miljø tidligere, Roger tror det er oppskrytt. Men han tror det er mer business i alle forhold nå enn det var tidligere, de fleste vennskap handler om dop eller penger. Det er ingen som vil snakke med deg hvis du har det vanskelig og trenger noen å snakke med. Folk er opptatt med sitt. "Når jeg kom fra Tyrili¹⁶ var den første måneden hard» sier Lill-Ann og forklarer det med at ingen snakker sammen om hvordan de har det.

Lill-Ann og Roger var ikke alene om oppfatningen av at vennskap ender med pengekrangel eller bøffing. Alle beboerne jeg snakket med om dette temaet hadde samme oppfatning, det var også det som kom fram i samhandlingen dem i mellom. Hvordan noen hadde blitt lurt av en de trodde var en venn, eller rundstjålet når en kamerat var på rommet når hun sovna, er historier som ble fortalt og virket kjente for beboerne. Hvis det er slik at de fleste vennskap ender slik det her beskrives, innebærer det en forholdsvis stor risiko å gå inn i private forhold med andre beboere. Til tross for denne risikoen for å bli sviktet var det svært vanlig at en beboer inngikk i en eller flere vennskskapsrelasjoner.

Jeg viste i forrige del hvordan jeg oppfattet det som å være forskjellige forventninger knyttet til roller i ulike relasjoner. Men det ser ut til at forventningene til en man er venn eller kjæreste med har en tendens til å ikke etterkommes i mange tilfeller. En annen måte å se det på er at det er en del av forventningen til en venn eller kjæreste at hun kommer til å svikte på et tidspunkt. Å kjenne til en slik forventning vil i så fall være essensielt for å kunne vurdere hvor nær den rollen du selv går inn i skal være, hvor langt inn i din bakregion du kan slippe en annen beboer. Goffman (1990c:276) skriver at sosiale bytter bidrar til å stabilisere forhold, de involverte vil hele tiden utføre handlinger som viser passende omsorg for de(n) andre involverte. I Huset ser

¹⁶ Tyrili er et behandlingstilbud for rusmiddelbrukere

dette ikke ut til å være tilfelle, passende omsorg fra en annen er ingen selvfølge, uansett relasjon. Få virket å forstå en relasjon i Huset som svært stabil.

Men hva med det generelle medbeboerskapet? Hva kan forventes av medbeboere? I kapittel fire kom det frem flere eksempler på samhandling som kunne skape en fellesskapsfølelse blant beboerne. Men i lys av beboernes forståelse av hvilke forventninger som kan stilles til andre beboere som har kommet fram her i kapittel fem, blir det naturlig å stille spørsmål til dette fellesskapet. Ved en anledning var det fire beboere som ga meg et inntrykk av at de oppfattet et fellesskap generelt mellom beboerne eksisterte, dette skjedde en morgen DVD spilleren var stjålet fra TV stua. Det ble fortalt om tyveriet med det samme jeg kom inn, beboerne sa at de syntes det var dårlig gjort mot fellesskapet. De antydte at det sikkert var noen fra ”Vintertilbudet”¹⁷ som var skyldig i tyveriet. De som får rom gjennom vintertilbudet er bare i huset for en natt, og kanskje er det lettere å forklare en vanæring av fellesskapet med at noen som ikke er tatt opp i det har utført den handlingen. I så fall vurderes kanskje ikke fellesskapet vanæret i like stor grad. Det synes som beboerne her mener det finnes et felleskap innad i Huset, og dermed forpliktelser i forhold til hvordan du handler mot en medbeboer. Fellesskapet slik det ble framstilt her virket å inkludere beboerne i Huset, og utelukke andre bostedsløse rusmiddelbrukere som ikke var beboere i Huset. I hvilken grad man oppfatter det på denne måten påvirkes kanskje av hvor lenge du har vært beboer i Huset.

I situasjonen over var henvisningene til beboerne i huset som et fellesskap helt klare, og enigheten om at man ikke stjeler fra fellesskapet virket stor. Under en frokostservering opplevde jeg en litt annen forståelse av det å stjele fra hverandre i Huset.

Gro kommer ned trappa, det første hun gjør er å peke på Tore og si ”Hvor har du fått den”¹⁸ fra?” Han trekker på det, husker ikke helt, hun foreslår et navn, han sier nei, kommer fram til et annet navn. Hun er ikke sint, men han sier

¹⁷ I de kaldeste månedene i året gjøres noen av rommene i Huset om til rom med plass til flere. Disse rommene kan bare benyttes over natta, den som bruker dette tilbudet kan ikke oppholde seg i Huset på dagtid og har ikke noen garanti om å få komme tilbake neste natt. Dette kalles Vintertilbudet, hensikten er at ingen skal behøve å sove ute når det er kaldt.

¹⁸ ”den” er en collagegenser

”jeg skjønner hva du mener”, og hun sier ”ja du vet”. De fortsetter å snakke litt om hvordan den genseren hun hadde så ut og når den ble borte.

Når Gro kommer med den innledende kommentaren virker hun sint, hun har et krast blikk. Men hun fanger oppmerksomheten til møter henne på en måte som gjør at sinnstilstanden hennes tilsynelatende endres. Det som i begynnelsen kunne se ut som en konfrontasjon mellom dem, utviklet seg til en samtale hvor de utvekslet felles erfaringer og stilte seg på samme side av fenomenet stjeling. De virket å være enige om at det å stjele klær fra hverandre ikke er riktig, men at de vet om at det skjer hele tiden. Det virket som stjeling, noe de to tok sterk avstand fra, var svært vanlig og noe man må regne med i huset.

Uttalelser som ga rom for en forståelse liknende den jeg nettopp har beskrevet, var svært vanlige i huset. Mange beboere ga uttrykk for at de anerkjente regler og forventninger knyttet til atferd i huset, men at de mente mange andre ikke gjorde det. Utsagn som *”Det er svært få man kan stole på, best å klare seg sjøl”* og lignende hørte jeg ofte. Flere oppgir at man ikke kan stole på noen som grunn til at de velger å ikke innlede vennskap med andre beboere i Huset. Det kan tyde på at det er lettere å unngå å bli bestjålet om man holder seg for seg selv. Om en beboer velger å holde seg for seg selv vil en konsekvens bli lite deltagelse i samhandling. Motsatt kan det å inngå i relasjoner føre til mer deltagelse i samhandling. Med Goffman, som forstår all samhandling som ritualer, vil økt deltagelse i samhandling bety økt rituell aktivitet. Det kan igjen tenkes å medføre større sjanser for å deltagelse i ritualer som mislykkes, ved at en beboer ikke etterfølger forventninger til samhandling og roller i den. Å oppleve det Goffman (2005:85) kaller seremonielle profaneringer kan med andre ord bli en økt risiko hvis deltagelse i samhandling øker.

Jeg oppfattet at det eksisterte en slags ambivalens til egen kultur blant beboerne. I et øyeblikk ble det fortalt det om vennskap og gode opplevelser, i det neste at det ikke går an å stole på noen andre enn deg selv. Alle beboere ga uttrykk for at de tok avstand til stjeling og luring, men samtidig ble det framstilt som noe en måtte forvente i Huset. En slik dobbelthet i forståelsen av hva som forventes i egen kultur kan gjøre det vanskelig å forholde seg til de roller som tas av andre beboere. Den konsistens som i følge (Goffman 2005) kan forventes mellom måten man viser forpliktelse til en regel, og handling som kan forventes i framtida, ser ikke ut til å gjelde i Huset. Album

(1996:130) skriver at ritualer kan redusere usikkerhet og bidra til å opprettholde tillit til tilværelsen. For beboerne i Huset kan en opplevelse av at forventninger til samhandling stadig brytes være kilde til mistillit mellom beboerne. En mulig følge kan bli manglende tillit til at samhandlingsritualer utføres i tråd med regler og forventninger som gjelder generelt.

Med bakgrunn i Beckers (1997) teorier om at en gruppe av avvikere sammen utvikler en forståelse av verden, kan det at alle beboerne er enige om at man ikke kan stole på noen få viktige konsekvenser. Becker (1997) sier videre at på bakgrunn av den forståelsen som oppstår, rasjonaliseres avvikereens posisjon i samfunnet, og det oppfattes lettere å leve med avviket. Jeg forstår det som Becker (1997) mener at posisjonen som avviker fra normalsamfunnets normer er den som rasjonaliseres, men kanskje kan teorien også fortolkes på en litt annen måte. Kan en beboer som stjeler av en annen, rasjonalisere denne handlingen ut fra forståelsen av at det ikke er mulig å stole på noen uansett? Det er i så fall en rasjonalisering av et avvik fra sin egen kulturs regler, basert på en forståelse som har oppstått innenfor ens egen kultur. En slik tolkning kan forklare hvordan så mange opplever å sviktes, til tross for at alle beboerne jeg snakket med tok sterk avstand fra uærlighet.

Hva kan være grunnen til at solidaritet mellom beboerne synes å være et såpass usikkert fenomen? I kapittel fire kom det jo nettopp fram hvordan beboerne samlet seg rundt felles symboler, regler og forventninger. Goffman (1990c:60-1) skriver at et trekk ved den idealtypiske totale institusjonen er at det ikke nødvendigvis oppstår noen solidaritet mellom beboerne der, til tross for at de sympatiserer og kommuniserer med hverandre. Beboere har liten sosial kontroll over hverandre, solidariteten mellom beboerne virker svak. Manglende solidaritet, og med det tillit, kan kanskje være et vanlig trekk ved institusjoner hvor beboere kommer og går. Men de private relasjonene som oppstår, basert på vennskap eller kjærlighet, er det nærliggende å forstå som noe annet eller mer.

Svensson (1996:315-19) beskriver hvordan et narkotikamiljø er preget av sosialitet, men ingen solidaritet. Miljøet er sosialt i den forstand at deltagerne samles rundt bruken og anskaffelsen av rusmidlene. Men vennskap går ofte over til uvennskap, samarbeid og samhold oppløses. Og så opprettes nye forhold igjen, eller man blir venner med dem man kranget med. Det er vanskelig å klare seg uten en partner,

akkurat fordi mistroen er så utbredt i miljøet er det viktig å ha en man kan stole på, i hvert fall for en periode. Et utsagn Svensson ofte hører av deltagere i miljøet er ”Jeg har ingen venner, bare bekjente”. Det pekes mot at det er de økonomiske forholdene alle inngår i som er skyld i at det er umulig å opprettholde et vennskap.

Beboerne i Huset er aktører i et narkotikamiljø, det er sannsynlig at økonomiske forhold også preger samhandlingen mellom dem. Det er derfor nærliggende å anta at det Svensson (1996) finner blant rusmiddelbrukere i Sverige også er en faktor som påvirker forholdene i Huset. Hvis det er tilfelle, kan det at beboerne er deltagere i et narkotikamiljø vanskeliggjøre private relasjoner i Huset. Hvis det også i Husets vennskap og kjærlighetsforhold er økonomi og egen overlevelse som er endelig mål, kan det forklare hvorfor samhandling, hvor forventninger til gjengjeldelse følges, plutselig kan snus til seremonielle profaneringer hvor en av partene føler seg utnyttet og lurt.

Flere studier finner at økonomi er bærebjelker i narkotikamiljøer (se for eksempel Tunland m.fl.1996, Flaatten 2007: 39). Beboerne i Huset gir også uttrykk for at økonomiske forhold er viktig. Usagn lignende ”*hvis du har penger har du venner, uten det er du ingenting*” var vanlige å høre mellom beboerne. En av beboerne fortalte at han solgte rusmidler i Huset, og sa at de fleste som bodde i Huset hadde solgt for han. Om det forholdet han hadde til dem sa han at ”*De er venner når de har penger, ikke ellers*”. Den hverdagslige samhandlingen som skjer i fellesarealene kan også støtte en slik forståelse. Henvendelser mellom medbeboerne hadde i mange tilfeller en beskjed som gjaldt økonomiske forhold knyttet til anskaffelse av rusmidler. Kanskje spilte de økonomiske forholdene en rolle også i systemet for sosiale bytter fordi mye av samhandlingen var knyttet til ”business”. Fordi Huset er et midlertidig botilbud til mennesker som har et aktivt bruk av, i de fleste tilfeller, illegale rusmidler er det sannsynlig at kjøp og salg av rusmidler blir viktig del av samhandlingen. Økonomiske forhold kan påvirke også de bytter som jeg her forstår som sosiale, for eksempel kan hvilken grad en beboer tilbyr og hjelper en annen påvirkes av om vedkommende skylder penger, eller om de har et økonomisk samarbeid. Ved å blande sosial og økonomisk samhandling på denne måten kan ulike rolleutførelser bli vanskelig å skille. Goffman (1972) beskriver hvordan hver rolle et individ går inn i utføres for et sett av relevante andre, og at de forskjellige rollesettene gjerne er atskilt fra hverandre

slik at individet har mulighet til å framvise ulike selv til ulikt publikum. Ved å ikke skille økonomisk og sosial samhandling fra hverandre kan resultatet bli at en og samme rolle behandler økonomiske og sosiale relasjoner, som ellers forventes å være bygget på ulike verdier.

Lalander (2001:97) beskriver hvordan en indre trussel i et rusmiljø i Sverige gjør samholdet skjørt. Den indre trusselen skyldes at en vare, rusmiddelet, er så attraktiv at begjæret etter den går foran sosiale relasjoners verdi. Som følge av det blir solidaritet og indre ordening i miljøet et problem, aktørene handler etter egen interesse i samhandling med andre. En slik beskrivelse kan være forklarende av den dobbeltheten som eksisterer i forventningen til samhandling i Huset. En forståelse kan være at det eksisterer forventninger til sosiale bytter, men at samhandlingen er så preget av handlinger for å skaffe rusmidler, og på den måten økonomi, at forventningene til sosiale bytter hele tiden står i fare for å brytes. Begjæret hos den enkelte etter rusmidler kan i vanskelige situasjoner overstyre forventningen om solidaritet og gjengjeldelse.

6. Beboerne og Huset

I de to foregående kapitlene har samhandling blant beboerne blitt framstilt og fortolket, med utgangspunkt i hvordan kunnskap om forventet samhandling synes å regulere den. Denne kunnskapen som deles av beboerne ser ut til å baseres på en blanding av uttalte regler og ikke uttalte føringer for atferd i sosiale situasjoner. Hvordan Huset som midlertidig bolig kan påvirke den hverdagslige samhandlingen blant beboerne vil jeg se nærmere på her i det tredje og siste kapittel av analysen.

Også her er kapittelet delt inn i fire deler. I del 6.1 ser jeg på omstendigheter i Huset som kan påvirke beboernes muligheter til selvpresentasjon. Del 6.2 viser hvordan beboerne formidler respekt for hverandres personlige rom, men at det tilsynelatende også finnes utfordringer på dette området. I del 6.3 gjøres fortolkninger av beboernes forhold til verden utenfor Huset, del 6.4 avslutter med å se på beboernes selvbestemmelse inne i Huset.

6.1 Selvpresentasjon

Beboerne i Huset har ett område de kan regne som "sitt", det er rommet de tildeles når de kommer til Huset. Til dette rommet har de nøkkel, det gjør at de kan kontrollere andre beboeres adgang. Personalet har nøkkel til alle rom, men det er bestemmelser for når de kan låse seg inn, og da skal det alltid være to fra personalet sammen. På rommet har beboere mulighet til å oppbevare små personlige eiendeler, personlig eide møbler kan ikke tas inn. Rommene kan sies å utgjøre et personlig territorium, lignende det Goffman beskriver (1990c:244-9). Her kan beboeren oppbevare eiendeler trygt. Det kan være eiendeler beboeren identifiserer seg med, eller bruker for å vise sin identitet til andre. Rommene i Huset er små, flere av beboerne ga uttrykk for at de også var svært nedslitt. For flertallet av beboerne må bad og toalett deles med andre.

Rommet, det personlige territoriet, kan sees som å utgjøre en del av den settingen en beboer har til disposisjon i selvpresentasjon. Det kan med Goffman (1990a:32-7) forstås som individets egen setting. I Huset, og sannsynligvis i livet ellers, er det individets eneste egne setting, og den er midlertidig. At hensikten med oppholdet i

Huset er akkurat at det skal være midlertidig, kan være en god begrunnelse for at boforholdet er som det er. Slike midlertidige boforhold kan også hevdes å være godt tilpasset brukergruppen. Beboerne tilhører en ruskultur, sett i lys av Sørhaugs (1996) forståelse kan deres livsform sies å være preget av høstingsøkonomi. Det innebærer blant annet et behov for å raskt kunne forflytte seg etter hvor nødvendige ressurser befinner seg. En konsekvens blir at man ikke vil ønske å ha mange eiendeler.

Men flere av beboerne snakket om at det var vanskelig å skulle klare seg med bare ett rom som sitt eget. Spesielt gjaldt det i forhold til å ha besøk. Det ble omtalt som flaut å ta noen inn på et rom hvor man bare hadde seng å tilby som sittested. En setting kan brukes til å gi det inntrykket du vil, men kan også avsløre sider ved deg (Goffman 1990a:100). I Huset har en beboer begrenset kontroll også over den setting som kan vurderes som beboerens egen, i og med det ikke er mulighet til å ta inn større personlige eiendeler. Også at det gjennomføres romsjekk av personalet en gang per uke kan påvirke følelsen av å ha et eget område i negativ retning. Beboeren kan ikke sies å ha total kontroll over egen setting, og heller ikke mulighet til å bruke den til å gi akkurat det inntrykket man vil. Å bare disponere et som egen setting kan være svært avslørende om en beboer slipper noen inn på rommet. Det kan være vanskelig å skjule aspekter ved tilværelsen du ikke ønsker å dele med andre, om du bare har et lite rom. Settingen er en del av personlig front, som igjen er en samlebetegnelse for det utstyr et individ tar i bruk for å presentere seg selv (Goffman 1990a). For en beboer som presenterer seg i sin egen setting kan det bety at den personlige fronten vil bli svært preget av det denne settingen formidler.

Oppbevaring av eiendeler som beboeren identifiserer seg med og bruker til å presentere seg for andre, er viktig for å bevare identitetsutstyr. Slikt identitetsutstyr er nødvendig for å framstille en personlig front (Goffman 1990c:29,21). Beboere i Huset står fritt til å bringe med seg mindre personlige eiendeler inn i Huset, men det er allikevel mye som tyder på at det kan være vanskelig å opprettholde identitetsutstyret. Det å dele bad med flere andre framsto for eksempel som en stor belastning. I samtaler mellom beboere ble det ofte snakket om at sjampo og såpe forsvant fra de felles badene, og at de hygieniske forholdene ikke var tilfredsstillende. Men heller ikke rommene framstilles som trygge områder, som vist i kapittel fem er det ikke uvanlig at eiendeler, som for eksempel klær, stjeles derfra. Stjeling mellom beboerne

generelt virket å være en del av hverdagen. Johansen og Myhre (2004:50) fant at tyverier fra rom var så vanlig at det utgjorde det de kaller en hyppig bekymring for beboerne. Slike forhold kan gå utover muligheten til å opprettholde identitetsutstyr, og med det den personlige front. Stjeling og ikke tilfredsstillende hygieniske forhold kan også med Goffman (1990c:23-29) forstås som å krenke selvets territorier.

En morgen Gro kom til frokostbordet så det ut som hun nettopp hadde hoppet ut av senga. Hun hadde ikke gredd seg, buksesmekken var åpen og skjorta hun hadde på seg var flekkete. Hun satte seg ned ved bordet og begynte å spise. Etter en stund så hun opp fra tallerkenen, når hun så meg begynte hun å beklage seg over hvordan hun så ut. Hun forklarte det med at hun hadde vært redd for å ikke rekke frokosten, og derfor bare hadde løpt ut i det hun hadde på seg. *”Jeg blir så sløv av å bo her, vanligvis ville jeg aldri vist meg for folk i denne tilstanden”*, sa hun til meg etter at frokostserveringa var ferdig. Denne episoden er et eksempel på at forventninger til opptreden, forstått med Goffman (2005), i fellesarealene ikke så ut til å følge strenge regler i forhold til hvordan beboerne kler seg. Kanskje er andre forhold ved opptreden viktigere, som for eksempel kroppsspråket. På den annen side opplevde jeg flere ganger at beboere ga komplimenter til andre som hadde kledd eller ordnet seg fint. At mulighet for å oppbevare eiendeler, ha kontroll over eget område og tilgang til dusj og toalett er begrenset kan påvirke en forventning i Huset til beboeres opptreden. At de allikevel er flinke til å legge merke til når noen ser spesielt godt ut tolker jeg som at dette er noe som verdsettes.

Samtidig som et personlig rom er en del av den setting et individ presenterer seg i, kan det samme fysiske området være viktig som bakregion (Goffman 1990a). Bakregionen er et sted man kan slappe av, den man er her ønsker man ikke alltid å dele med andre. Motsatt er frontregionen der man viser sin front, og presenterer et selv. Å kun ha et lite rom til disposisjon kan true behovet for en bakregion. Beboerne i Huset forteller at det til alle døgnets tider er mye banking på dører, folk som lurar på noe eller vil ha en tjeneste. Det er grunn til å tro at et behov for privatliv kan være vanskelig å tilfredsstille. Om bakregionmulighetene er små, vil livet i frontregionen bli det dominerende. En konsekvens av det er at man sjelden gis mulighet til å gå ut av rollen som forventes i samhandling med beboerne i Huset. Goffman (1990a:114-

16) legger vekt på at kontroll over bakregionområdet er viktig for å kunne fjerne seg fra krav som ellers stilles til individet.

6.2 Selvets territorier

Også i det rom en aktør deler med andre har han behov for kontroll over eget territorium. Goffman skriver om selvets territorier (1971:28-49) og mener med det et territorium som følger med en person, og som forventes respektert av andre individer. Selvets territorium kan invaderes på mange ulike måter. Fysisk plassering av kropp, å snakke til, og nærvær av kroppsvesker er noen av eksemplene Goffman viser. I Huset kan den måten beboerne viser hverandre høflig uoppmerksomhet på, vist i del 5.3, være et eksempel på hvordan de respekterte en annen beboers personlige territorium. At det eksisterte forventninger på flere felt, i forhold til i hvilken grad en annens territorium skulle respekteres, syntes tydelig for meg. Et eksempel fra en frokostservering:

Det er stille rundt bordet, bare Alex, Rune og jeg som er til stede. Begge de to ser ut som de sitter i egne tanker. Plutselig sier Rune, med irritert stemme "Trekk til deg øya a`". Det var ment til Alex, han skvetter til. "Du kan ikke sitte sånn og stirre på maten min" sier Rune. Alex beklager, sier at han var litt fjern et øyeblikk, sier at det ikke var meningen å kikke på Runes tallerken.

En nærliggende fortolkning her er at Rune oppfatter sin tallerken og mat som et territorium han har krav på kontroll over. Alex følger ikke forventningen til rollen som medbeboer ved frokostbordet, med Goffmans (1963) forståelse kan Rune sies å oppfatte Alex plassering av blikket som situasjonelt upassende. Også hvordan beboerne fysisk plasserte seg i forhold til hverandre så ut til å følge forventninger om at andres territorium skulle respekteres. For eksempel så det ut til at plassering rundt matbordet, og i TV stua, så ut til å bli gjort etter vurdering av hvor andre satt.

I forhold til det territoriet et individ kan gjøre krav på i områder som deles med andre påpeker Goffman (1971:43-44) at det er vanskelig å markere personlig territorium i områder hvor alle har tilgang, og stjeling er vanlig. Markering er enklest ved å legge igjen en eiendel som symboliserer at du kommer tilbake, det er vanskelig hvis den da stjeles. Jeg så aldri noen legge igjen en personlig eiendel i fellesarealene i Huset med vilje, det kan tolkes som et tegn til at markering av personlig territorium, på den

måten Goffman beskriver det, ikke er vanlig i Huset. Det kan igjen skyldes at stjeling tilsynelatende er et velkjent og utbredt fenomen.

Til tross for at selvets territorier så ut til å respekteres ved høflig uoppmerksomhet og plassering av kropp med passende avstand til andre, var det områder hvor selvets territorier framsto som vanskelig å beskytte i Huset. Å bli smittet av lus var en risiko som stadig ble omtalt av beboerne. En ganske typisk samtale om dette temaet foregikk mellom to av beboerne i stua en kveld.

En jente kommer og setter seg ned i stua. Hun blir sittende og prate med Jan, lus og bøffing er tema. De mener det er mange som har lus for tida, sier navn på de av beboerne de mener har lus, og de som ikke har. Diskuterer taktikk for å unngå smitte, det er viktig å ikke la de personene som har lus sette seg i senga di, og heller ikke sitte i deres seng. De diskuterer om det er mulig å få lus i fellesarealene også, hvis for eksempel en med lus har lent hodet mot sofaryggen. Jan har hørt at lus lever lenge og at det derfor er mulig, jenta tviler litt på det. Hvis man får lus er det viktig å ta lusekur så fort som mulig. De nevner navn på to beboere som ikke gidder å ta lusekur selv om de har lus.

Alle jeg hørte snakke om lus formidlet enten noe om hvem som hadde lus og eller generelt om hvordan man skulle unngå å få det selv. Der Goffman (1971:44-9) omtaler nærvær av kroppsvesker som mulig invaderende i en persons personlige territorium, kan lus tenkes å ha samme effekt. Lus kan nok oppfattes som svært intimt, og ekkelt. Det kan føles som en invadering av personlig sfære å bli smittet av noe så intimt fra et annet menneske.

Også hygieniske forhold i Huset var et tema som kom opp med jevne mellomrom, enten ved kommentarer til andre beboere, eller i samtaler mellom dem. Hvis noen ga inntrykk av å ikke ha vasket seg eller dusjet på lang tid kunne det kommenteres direkte, eller denne personen kunne bli utsatt for negativ omtale av de andre. At en beboer uttrykte misnøye med at det ofte var mye matrester som lå rundt på frokostbordet var ikke uvanlig. Et eksempel:

En jente kommer ned på kjøkkenet, det går mot slutten av frokostserveringen. Hun henter seg en skål med melk og cornflakes, "koster" bort matsmuler fra bordet med en serviett før hun setter ned tallerkenen sin. Han som sitter ved siden av blir irritert for kostingen, hun sier "hvis du vil spise i den møkka er det helt greit for meg". Han bare rister på hodet som respons.

Jenta som kommer til bordet har nok et ønske om at det bordet hun skal spise frokost ved er fritt for andres matrester. Når man spiser sammen med andre er det sannsynlig

at man vil ønske en viss kontroll over et personlig territorium, hvor man for eksempel er skjermet for andres matrester, kroppevesker ol. som Goffman (1971: 44-9) viser til som invaderende. Feltnotatet over viser at dette i noen tilfeller kunne være vanskelig.

6.3 En trygg havn

Huset framsto som mye brukt av beboerne, det var med få unntak alltid noen til stede i fellesarealene. Flere fortalte at de kan holde seg inne i Huset en uke i strekk, eller at den tida de var ute ofte var om natta. Jeg forsto det som de viktigste grunnene til å gå ut av Huset var nødvendigheten av penger, andre behov virket å kunne dekkes der inne. I tillegg gikk de som var i medikamentassistert behandling ut for å hente ”safta” (metadon eller subutex), og det var flere som hadde avtaler om møter med sosialkontor eller lignende. Jeg vil minne om at mitt feltarbeid pågikk en kald februar måned, det kan selvfølgelig påvirke hvor mye man går ut. Men til tross for kulda var det for meg påfallende hvor lite beboerne deltok i verden utenfor huset.

Flere fortalte at de gruet seg til å gå ut, og om hvordan nødvendige turer ut ble utsatt i det lengste. Det ble fortalt om møter med ”normalsamfunnet”, beboerne delte erfaringer. Å nektes inngang i butikk eller offentlig transport hadde mange opplevd, flere fortalte historier hvor de hadde blitt bedt om å forlate offentlige rom. Slike opplevelser kan være en grunn til at beboerne oppholder seg mye i Huset, her kan kanskje mislykkede sosiale møter unngås i større grad. Privat omgang med personer som ikke er beboere i Huset, eller har vært det tidligere, virket heller ikke å være vanlig. Et unntak var samvær med nær familie. Kun i et tilfelle fortalte en beboer at hun hadde vært sammen med nyktre¹⁹ venner, hun hadde feiret bursdagen sin med to venninner fra barneskolen. Avstand til omverdenen var tilsynelatende stor for beboerne. De representerer, i omverdenen, en rolle med stigma knyttet til seg. Goffman (1990b:112) skriver at den sosiale identitet et stigmatisert individ gis, gjør at verden deles opp i sfærer etter hvor det kan og ikke kan være. Steder hvor en person kan være åpen om sitt stigma vil personen føle seg knyttet til, og sjelden reise lang bort herfra. Det er mulig at beboerne har et slikt eller lignende forhold til Huset.

¹⁹ Beskriver mennesker som ikke bruker rusmidler

Kanskje kan Huset, med Goffman (1990a), forstås som en slags bakregion om man ser samfunnet utenfor som en frontregion. I så fall vil Huset ha den funksjon at beboerne her kan slappe av, og kanskje unngå den stigmatisering av sin identitet som oppleves utenfor.

Også i beboernes samtaler om møtet med myndigheter og det såkalte hjelpeapparatet fortelles det om urettferdighet og dårlig behandling. En jente fortalte om en gang hun hadde hatt et illebefinnende, og ambulansepersonal hadde blitt tilkalt:

”Ambulanse kom, jeg hadde ikke fått i meg noe, dette forklarte en annen person som var i rommet. Jeg hørte alt som ble sagt, men klarte ikke å si noe selv. Ambulansepersonalet sa at de lurte på om jeg ”faka” for å få noe, piller eller noe sånt. Når jeg kom til meg selv tok jeg det opp med dem, det er ikke lov og uttale seg sånn overfor en pasient”. Hun sier hun aldri vil jobbe som sykepleier igjen, selv om hun er utdannet som det. Den måten hun har blitt møtt av helsevesenet på trodde hun ikke gikk an.

Opplevelsen av å bli behandla uverdigg av de som egentlig skal hjelpe deg er ikke denne jenta aleine om. Når slike tema ble tatt opp kom det i de fleste tilfeller respons fra andre beboere, den det ble fortalt til hadde som oftest en egen historie å dele. Myndigheter og deres representanter, fra ansatte på sykehus, offentlige kontorer, politi og så videre, vekker tilsynelatende følelser i beboerne. Ved at enigheten er stor når det gjelder dette temaet kan det å snakke om det ha en samlende effekt for beboerne som gruppe. Goffman (1990c:57-8) skriver at beboere i institusjoner her kan avvise omverdenen og snakke nedsettende om den, framfor å selv bli avvist av omverdenen. Også Beckers (1997) framstilling av hvordan deltakere i en subkultur deler sin forståelse av verden, og sammen rasjonaliserer sin situasjon, kan supplere forklaringen av hva det er som skjer i beboernes negative omtale av møter med instanser i verden utenfor. Beckers (1997) poeng med å framheve at dette skjer er at opparbeidelse av felles forståelse er med på å gjøre det lettere for individet å fortsette sin avvikende aktivitet.

En situasjon fra TV stua en kveld hvor mange var samlet ga et morsomt innblikk i noe jeg forsto som følelser knyttet til politiet. Det ble sendt film om Pippi Langstrømpe (hun kan jo på mange måter framstå som et symbol for frihet og egenbestemmelse). I en scene av filmen jages hun av to politikonstabler, de taper selvfølgelig for Pippis kløkt og styrke. I denne situasjonen var alle tilstedeværende i stua konsentrert om forløpet i filmen, de heiet Pippi framover, og det utløste jubel da de to

politikonstablene måtte dra fra Pippis hus med uforrettet sak. Det var god stemning i stua, kommentarene satt løst. Situasjonen kan tolkes som en felles omfavnelse av en rolle sett i lys av Goffmans (1972) teori. Rollen som omfavnes bryr seg ikke om lovens lange arm, men stikker heller av fra den. I en forlengelse av den rollen ligger kanskje nettopp verdier som frihet og egenbestemmelse.

Det framsto som viktig for mange beboere å hele tiden vise aktivt at de distanserer seg fra den atferd de møter hos individer som ikke tilhører deres eget miljø. Kanskje ligger det føringer for dette i beboerkulturen i Huset, ved å oppfylle en slik forventning i samhandlingen kan en beboer vise at hun eller han støtter opp under beboerkulturens normer og moralske grunnlag. I denne avstandstaken til omverdenen framfører beboerne sine holdninger og oppfatninger som et team, det kan i følge Goffman (1990a:168-9) forstås som en måte å beholde solidaritet i gruppa på. Å samlet ta avstand til omverdenen kan på den måten styrke solidaritet innad, og med det øke avstand til omverdenen ytterligere.

6.4 Selvbestemmelse

Noen av beboere ga uttrykk for at de oppfattet Huset, og de krav som ble stilt for at en skulle ha midlertidig bolig der, som begrensende for deres livsmuligheter. At porten en beboer må gjennom for å komme ut må åpnes av personalet var en ofte nevnt faktor, men også nødvendigheten av å levere nøkkelen til eget rom hver gang man forlot Huset. En beboer mente bestemt at det var ulovlig å holde mennesker innelåst, hun forsto den låste porten som å ha en slik funksjon. Men det er samtidig sannsynlig at beboere kan oppleve en trygghet ved at det er en låst port mellom Huset og omverdenen. En beboer ga uttrykk for at han likte porten, da visste han at ikke ”hvem som helst kunne komme og banke på døra hans. Andre bestemmelser som ble kommentert var besøkordningen, og jevnlig sjekk av rom. Besøk kan ikke tas inn på Huset uten at det avtales en dag i forveien. En beboer sa at han ikke følte seg som et voksent menneske når han ikke kunne ha folk med seg hjem på besøk uten å be om tillatelse på forhånd. Personalet sjekker hver beboers rom en gang per uke, i forhold til orden. Det ble av flere oppfattet som kontrollerende. Alt dette er forhold ved institusjonen som med Goffman (1990c:43) kan forstås som begrensende av et individs mulighet til selvbestemmelse og opplevelse av autonomi.

De forhold i Huset som kan forstås som innskrenkende av individets autonomi og selvbestemmelse kontrolleres av personalet. Det er, blant annet, personalets oppgave å påse at Husets bestemmelser følges. Bestemmelsene har sannsynligvis begrunnelser i for eksempel ro og orden, samt at de er ment å øke sikkerhet og trygghet for beboerne. Og det er sannsynlig at dette er viktige, og kanskje vanskelige, forhold å ta hensyn til i Huset. De mulige følgene jeg skisserer her er mest sannsynlig utilsiktede og i mange tilfeller ikke erkjente. Goffman (1990c:48-51) framhever nettopp det at en av personalets roller i institusjon er å håndheve reglene. Som følge av det gis belønning til de beboere som følger reglene, straff til de som ikke gjør det. I Huset får hvordan beboerne forholder seg til Husets regler følger. En beboer som avsløres i å ha ulovlig (ikke avtalt) besøk, true med eller utføre vold eller ha dårlig orden på rommet sitt over lang tid, kan i følge Husereglene skrives ut av Huset. Mange beboere har opplevd dette, enten her i Huset eller et annet, i de fleste historiene om slike tilfeller forteller beboeren om å føle seg urettferdig behandla. Slik behandling kan nok for mange forstås som en straff. Motsatt kan det å holde seg til reglene i huset belønnes med langvarig bo opphold, kanskje også god oppfølging fra personalet og en positiv holding i møtet med dem. Johansen og Myhre (2004:32-38) påpekte at personalet i hybelhus, akkurat på grunn av at deres rolle befant seg mellom kontrollerende og ”hjelpende”, hadde en tosidig, og muligens konfliktfylt rolle. Kanskje er det akkurat dette som kommer til uttrykk i beboernes tilsynelatende ambivalente forhold til personalet. Flere av beboerne ga uttrykk for at de satte stor pris på personalet. Men som vi skal se videre kom det i andre situasjoner fram en avstand til personalet og det de representerte.

At det finnes et regelverk i institusjoner gjør også at det vil oppstå systemer for sekundære tilpasninger blant beboerne, skriver Goffman (1990c:54-55). De sekundære tilpasningene til institusjonen gjør det mulig for beboerne å oppnå goder som ikke er ønsket eller lovlig i institusjonen. Sekundære tilpasninger er en måte for individet å vise at det fortsatt er autonomt og ikke styrt av institusjonens regler. De sekundære tilpasningene skal ikke fortelles om til personalet. Svensson (1996:307) skriver at rusmiddelbrukere i rollen som klienter i institusjoner jobber for å oppnå mest mulig handlingsfrihet og oppmuntrer til motkultur. Dette forsterker avstanden til andre sosiale verdener. Det han omtaler forstår jeg som svært likt Goffmans beskrivelse av sekundære tilpasninger.

Beboerne forteller om en måte å forholde seg til Husets regler på som kan forstås som slike sekundære tilpasninger. Mange ga uttrykk for at det å bryte husreglene ikke var forbundet med noe problematisk. Tom fortalte en historie som innebar at han hadde hatt en overnattingsgjest utenfra. Jeg stilte spørsmål ved det, med henvisning til at jeg ikke trodde det var lov. Da lo han og sa ”*Bare vent til natta så kan du få inn så mange du vil her!*”. Et annet tilfelle av noe av det samme opplevde jeg i en samtale med Gaute ute i gangen en kveld:

Han forteller at han har hatt følelsesmessige tilknytninger til en jente som har blitt skrevet ut i dag. Hun står utenfor og vil ha noen av tingene sine, som fortsatt er inne i Huset. Han er sint på personalet fordi de ikke vil slippe henne inn. Han vurderer å ta henne inn et vindu, men det er vanskelig fordi det nå er tetta så godt igjen. Han bestemmer seg etter hvert for å prøve å godsnakke med personalet.

Slik jeg forsto Gaute hadde han ikke noe moralsk problem med å ta jenta inn i Huset bak personalets rygg, det var det at vinduet var tett som utgjorde problemet. Jeg oppfattet det som viktigere for han å etterkomme de forventningene som stilles til han som jentas venn eller kjæreste, enn forventningene personalet mest sannsynlig har til at han skal følge institusjonens regler. Også i situasjonen hvor Geir kaster ting etter Lene i TV stua, beskrevet i del 4.3, kan det at Lene understreker at hun ikke skal sladre til personalet tolkes som en tilslutning til regler for atferd mellom beboerne, framfor institusjonens regler. At beboerne bruker vold eller trusler om vold til å ordne opp seg i mellom skal ikke fortelles om til personalet, å gjøre det kan i følge Gros kommentar forstås som å tyste. Beboernes måte å vise tilknytning til egne regler framfor Husets kan forstås som sekundære tilpasninger (Goffman 1990c). Med Becker (1997:59-60) kan det å avvise Husets regler, og forholde seg til sin kulturs regler, forstås som naturlig del av det å tilhøre en avvikende kultur. Den sosiale kontrollen innenfor avvikende grupper går gjerne på tvers av den sosiale kontroll ellers i samfunnet. Personalet, og Huset som institusjon, representerer samfunnet generelt, beboerne representerer en gruppe stemplet som avvikere.

Rituell antiunderordning er i følge Goffman (1990c:315-17) også en metode beboere kan bruke i sekundære tilpasninger til institusjonen. Rituell antiunderordning skjer ved at det snakkes nedlatende om autoriteter bak deres rygg, eller ved direkte kommentarer som ikke kan få følger. Situasjonene det gjøres i kan forstås som ritualer hvor beboerkulturens verdier æres, og personalkulturens vanæres. Å snakke

nedlatende om autoriteter, her forstått som personalet, var noe som ble gjort mellom beboerne. ”*Personalet er så late*” var en kommentar jeg hørte ved flere anledninger. Også det at personalet var firkanta, lite hensynsfulle eller urettferdige var ofte brukte kommentarer. Verdier som tilskrives personalkulturen er negativt ladet, og går på tvers av verdier jeg oppfattet som viktige i beboerkulturen. For eksempel kan det at personalet sies å være firkanta forstås som en motsetning til å verdsette frihet. At frihet var en verdi i beboerkulturen fikk jeg flere ganger innrykk av, et eksempel er vist i del 6.3, hvor beboerne viser sin støtte til Pippi Langstrømpe. Ved å tolke utsagnene som rituell antiunderordning vil jeg også anta at det å snakke nedlatende om personalet kan øke solidariteten mellom beboere, og tilknytning til beboerkultur framfor Husets kultur slik den er regulert av personalet. Det å samles om negative utsagn om personalet kan bidra til at beboerne framstå som et team slik det er beskrevet i del 6.3, og med det kan avstanden til personalgruppas regler og verdier øke. En beboer sa ved en anledning at ”*Han blir aldri en av oss*” om en i personalet som han syntes gjorde dumt i å prøve å være kul. Personalet hadde brutt institusjonens bestemmelser for å gane en beboer. Utsagnet kan tolkes som et tegn på stor avstand til personalet og en forståelse av at slik skal det alltid være.

På den annen side var det også situasjoner hvor beboerne ga uttrykk for at de hadde et positivt forhold til personalet. De kunne for eksempel gi uttrykk for at de syntes det ble gjort en god jobb av personalet i Huset, slik omtale var som oftest knyttet til enkeltpersoner i personalgruppa. Johansen og Myhre (2004) omtaler forholdet mellom personalet og beboere i hybelhusene de studerte som å være preget av en ”lettbeint tone”. De hevder at en slik hverdagslighet mellom beboere og personal innebærer en mulighet for ”rituelt (gjen-) opptak til nykteristverden” (Johansen og Myhre 2004:127-28). I denne forståelsen trekker de på Skatvedts (2001) teori om virkningen av en ”omvendt stemplingsprosess”. Den omvendte stemplingsprosessen innebærer at individer med et avvikstempel knyttet til sin identitet, ved å omgås individer uten dette på en hverdagslig måte, kan oppleve å vurderes som likesinnet. Det kan igjen påvirke en endring i forståelsen av egen identitet. Slik jeg forstår Johansen og Myhre (2004) hevder de at en lettbeint tone mellom beboere og personal kan gi beboerne en positiv opplevelse, en følelse av å bli behandlet respektfullt. Hvis det forholder seg slik, vil det kunne være en av grunnene til at beboerne bruker Huset mye. Men kanskje kan nettopp en slik lettbeint tone også være en del av de sekundære

tilpasningene (Goffman 1990c) gjort fra beboernes side? Slik jeg forstår den lettbente tonen innebærer den noe uforpliktende. Fra beboernes side kan en slik uforpliktethet være gunstig for å opprettholde tilknytning til beboerkulturen, framfor den dominerende samfunnskulturen som personalet, mest sannsynlig, representerer.

Å forholde seg til personalet og Husets regler på en måte som viser stor avstand og lite respekt kan være en forventning til beboerrollen. Å vise avstand til personalet kan være forventet om man ønsker å inkluderes i beboerkulturen, og gis tillit til å samhandles med her. Hvorfor det i så fall er nødvendig å vise avstand til personalrollen kan ha mange forklaringer. Lalander (2001:98) beskriver i sin bok om et narkotikamiljø en ytre trussel mot miljøet, den gjør på mange måter at aktørene i rusmiljøet holder sammen til tross for indre sosiale sprekke. For Lalanders informanter er det politiet som representant for myndigheter som utgjør denne ytre trusselen. Kan personalet i Huset framstå som en ytre trussel for beboerne? Personalet utgjør ikke en trussel i forhold til å arresteres for omgang med rusmidler, men de kan forstås som å utgjøre en trussel mot muligheten for selvbestemmelse og følelse av frihet og autonomi. Om en beboer avsløres i å ikke følge institusjonens regler kan utskrivelse bli konsekvensen. Husets regler virket i mange tilfeller å gå på tvers av forventningene innad i miljøet, å følge Husreglene framsto ikke som viktig. Av denne grunn kan det være mulig at personalet kan forstås som en ytre trussel det er nødvendig å holde sammen mot. Lalander (2001:133) skriver at mye av arbeidet som gjøres for å opprettholde avstand til den ytre trusselen kan forstås som ritualer, den rituelle antiunderordningen som utføres i Huset ved å snakke nedsettende om personalet kan være en del av dette. Den forventede avstanden til personalet som gruppe blant beboerne kan være med å forsterke avstand til personer utenfor deres egen kultur.

7. Avslutning

Her i denne masteroppgaven har målet vært å beskrive og gi fortolkninger av hvordan sosial samhandling gjøres blant beboerne i Huset, hvilken kunnskap beboerne trekker på i interaksjon med hverandre. Det jeg gjennom analysen har identifisert som dominerende kulturelle føringer, regler og symboler er resultat av mine fortolkninger, gjort med utgangspunkt i det teoretiske perspektivet skissert i teorikapittelet. Framstillingen preges av hva jeg forsto som framtrædende, og gir således ikke et totalt bilde av den hverdagslige samhandlingen i Huset.

Her i avslutningen vil jeg gjøre rede for den forståelsen av samhandlingen jeg har kommet fram til, ved en rask oppsummering av analysekapitlene. Jeg vil sette dette i sammenheng med det teoretiske perspektivet som ligger til grunn for analysene. På den måten vil jeg avslutte med et samlet bilde av fragmentene av samhandling vist gjennom analysekapitlene, for å komme fram til et helhetlig svar på forskningsspørsmålene. På den måten kan en teori om hvordan beboerne gjør sin samhandling antydes.

I del 7.1 presenteres og diskuteres funn fra kapittel fire og fem, i del 7.2 funn fra kapittel seks. 7.3 avslutter med konsekvenser for videre forskning.

7.1 Tilknytning til motkultur

I kapittel fire vises det jeg forsto som grunnleggende trekk ved beboerkulturen. Hemmeligholdelse av deler av den aktiviteten som foregikk mellom beboerne var viktig, det eksisterte tilsynelatende et internt språk for å muliggjøre hemmeligholdelsen. At det interne språket bygger på kunnskap som deles av beboerne syntes tydelig ut fra selvfølgeligheten i samhandlingen. Jeg tolket behovet for hemmeligholdelse av aktiviteten som å skyldes omgang med illegale rusmidler. Og forholdet til rusmidlene kom også fram i humoren, her sto symboler og kjennetegn knyttet til det å bruke rusmidler sentralt. Humoren kan samle beboerne i en følelse av fellesskap, samtidig som en avstand til utgrupper understrekes. Videre i kapittel tre er hvordan beboerne forholder seg til regler for kjøp og salg av rusmidler tema. Reglene knyttet til dette området av samhandling virket å være svært viktige, normer knyttet til

kjøp og salg påvirket tilsynelatende mange sfærer av samhandlingen innenfor beboerkulturen. I kapittelets siste del viser jeg hvordan jeg forsto omtale av og bruk av vold som forholdsvis hverdagslig i beboerkulturen, som en forventet måte å rette opp en skjev situasjon på. Med Goffman (se for eksempel 2005) kan all den samhandling jeg observerte, som ga grunnlag for fortolkningene i kapittel fire, sees som hverdagslige ritualer hvor beboerkulturens samfunnsorden bekreftes og opprettholdes. Samtidig er det tydelig at kunnskapen som tas i bruk i samhandlingsritualene er nært knyttet opp mot beboernes bruk av rusmidler. I ritualene kan også de selvene beboerne framstiller, bekreftes som kompetente og velfungerende, beboerne tar automatisk rollene som forventes.

Kapittel fem fokuserer i større grad på hvordan kunnskapen beboerne har om hvordan samhandling fungerer bevisst kan tas i bruk. Både det å gi og motta er ytringer som gis mening i lys av det jeg tolket som beboerkulturens system for sosiale bytter. Gjennom et slikt system kan beboerne posisjonere seg i forhold til hverandre, for eksempel kan vennskap, hierarkisk overlegenhet eller økonomiske tilknytninger vises gjennom hvordan beboerne gir og tar i mot gaver eller tegn. Kjennskap til det jeg kaller systemet for sosiale bytter forsto jeg som viktig kunnskap for å inngå i samhandlingen. De forskjellige relasjonene beboerne inngikk i så også ut til å påvirke forventningene knyttet til sosiale bytter, en beboer kunne forvente mer av en venn enn av en tilfeldig medbeboer. Men til tross for dette framsto alle relasjoner som svært usikre i Huset. Beboerne fortalte at vennskap alltid endte med svik fra en av partene. Beboerkulturen synes å ha klare føringer i seg knyttet til de sosiale byttene, men samtidig virket beboerne å være klar over at regler og forventninger på et tidspunkt kom til å brytes. Jeg tolket dette som en ambivalens til egen kultur og deltakerne i den. Der jeg i kapittel fire fant følelser av fellesskap og bekreftelse av beboerkulturens samfunnsorden (Goffman 1982), viste kapittelet fem at beboerne opplevde mangel på samhold og forpliktelse til regler og forventninger. Men igjen synes det å være grunnlag for å si at beboernes bruk av rusmidler spiller en viktig rolle i hvordan samhandlingen gjøres. Tilgang til rusmidler virket å legge føringer for sosiale bytter og relasjoner.

Tilknytningen til rusmidler og et rusmiljø synes å være en betydelig del av konteksten det er nødvendig å ta hensyn til i identifisering av viktig kunnskap for samhandling i

beboerkulturen. Rusmidlene syntes å ha en dominerende betydning i organiseringen av hverdagslivet. Forventninger, regler og symboler knyttet til bruk av rusmidler var de jeg oppfattet som mest framtreddende. Med Goffman (1982) kan det forstås som at den samfunnsorden og de selv som hedres i samhandlingsritualer, (delvis) kan knyttes opp til verdier i en ruskultur, ved at det er regler og symboler herfra som tas i bruk. På den annen side er ikke beboerkulturen så fjern fra dominerende samfunnskultur at den samfunnsorden som finnes her ikke også er synlig i Huset. For eksempel virket ressurser for det Goffman (2005) kaller presentasjons og unngåelses ritualer å være de samme, men forventningene til når de skulle brukes var noe ulike. Uttalte, substansielle regler så også ut til å være forholdsvis like, at man ikke skal bøffe er som å ikke stjele eller lure noen. En viktig forskjell er at det synes å være ganske vanlig at denne regelen brytes i beboerkulturen, en mulig forklaring på det kan nettopp være rusmidlenes viktige rolle.

Som en følge av at beboerkulturens hverdagslige samhandling i stor grad er knyttet til rusrelaterte tema, var også forventninger til roller preget av dette. I beboerkulturen virket et individs kvaliteter å bli vurdert på grunnlag av om hun oppfylte forventningene her. For en beboer var relevante andre i stor grad andre beboere, vurderinger som blir gjort av rolleutførelse er viktige for det selvbildet som oppstår for individet (Goffman 1972). I Husets forventede roller finnes også et selv individene kan knytte seg til (Goffman 1990a). Vi har sett mange eksempler gjennom analysekapitlene på at beboerne tilsynelatende forventes å vise atferd hvor tilknytning til ruskulturens symboler og regler kommer frem. Becker (1997) hevder institusjonelle forventninger kan påvirke individet til å ta en rolle. Det kan sies å eksistere en institusjonell forventning i beboerkulturen til hvilke roller beboere skal gå inn i. Ved å følge beboerkulturens forventninger er det denne kulturens normer og moralske grunnlag som vises støtte. Det er samhandlingsorden og strukturer derfra som videreføres. Å bevare eget selv, og ikke skade andres, vil innenfor en slik ramme kreve at man viser tilslutning til det forventede innenfor beboerkulturen.

På grunnlag av det som er sagt så langt oppstår en teori om at måten beboernes samhandling gjøres på medvirker til å forsterke beboerkulturens "orden". Beboerne jobber for å vise tilslutning til beboerkulturen, og tar roller som viser tilslutning til denne. Dette til tross for at det i mange tilfeller går på tvers av forventninger gitt av

Husets offisielle reglement. Dette vil igjen kunne forsterke den institusjonelle forventningen (Becker 1997) som møter beboerne i hverdagslig samhandling. At beboerkulturen i så stor grad er preget av å ha utspring i en ruskultur gjør at den kan forstås som en motkultur til dominerende samfunnsorden. På den måten kan den hverdagslige samhandlingen både forsterke en motkultur og beboernes tilknytning til den.

7.2 En forsterkende faktor

I kapittel seks kom det fram forhold i Huset som syntes å ha betydning i forhold til hvordan beboernes samhandling ble gjort. Jeg vil her oppsummere og drøfte funnene. Det vil gi mulige svar på hvilken betydning omstendigheter i Huset kan ha, i forhold til hvordan beboernes samhandling kan forsterke en motkultur og deres tilknytning til den.

Mulighetene beboerne har til disposisjon av eget rom oppfattet jeg som viktig. Omstendighetene i Huset kan i lys av Goffmans (1990a) teorier tolkes som å begrense beboernes mulighet til selvpresentasjon. Det ene rommet hver beboer disponerer gir også begrenset tilgang til en skjult bakregion, en stadig eksponering av front kan bli konsekvens av det. De sosiale møtene beboeren opplever i Huset, hvor det er sannsynlig at den sosiale identitet som gis er preget av beboerkulturens dominans, vil kunne knytte beboeren nærmere denne identiteten og skape en struktur som holder beboeren til en biografi (Goffman 1990b). Tilknytning til motkultur og identifisering med rollene som forventes i den kan tenkes å forsterkes som følge av disse forholdene i Huset.

Store deler av beboernes hverdag ble levd i Huset, daglige behov kunne i stor grad dekkes her. Erfaringer med sosiale møter i omverdenen ble ofte framstilt som negative, Huset ga en mulighet til å unngå disse. Beboerne så i mange tilfeller ut til å samles rundt ytringer om motstand til andre samfunnsgrupper, det så ut til å skape en opplevelse av fellesskap. I disse samlingene framsto også omfavnelse av attraktive roller (Goffman 1972) i beboerkulturen som sentralt. Individer beveger seg alltid mellom flere roller, så også beboerne. Men hvis store deler av hverdagen tilbringes i Huset, og den samhandlingen beboerne deltar i skjer her i all hovedsak, kan det være

grunn til å tro at beboere beveger seg mellom færre roller enn hva som vanligvis oppleves av individer. Kanskje kan det medføre en svekket evne til å ta ulike roller. Goffman (1990c) hevder at dette er en følge av å være beboer i institusjon over lang tid. Tungland m.fl. (1997) mener dette var et trekk ved ruskulturen de studerte, aktørene i den mistet evne til å ta roller fordi alle livets sfærer er preget av tilhørighet til ett miljø. At beboerkulturen så ut til å være sterkt preget av rusmidlenes sentrale stilling, kan i lys av denne fortolkningen i seg selv påvirke beboernes evne til å ta roller. Hvis omstendighetene i Huset legger til rette for å unngå kontakt med verden utenfor, kan det tenkes å ytterligere begrense beboerens evne til å ta andre roller enn de som forventes i Huset. Parallelt kan en tilknytning til de roller som forventes i beboerkulturen forsterkes. En forpliktelse overfor en rolle oppstår gjerne hvis rollen utføres ofte (Goffman 1972), som for mange kan være tilfelle om de bor i Huset over lang tid. Det selvbildet som knyttes til rollen kan da etter hvert bli det bildet beboeren forventer av seg selv.

Husreglene som forventes fulgt av beboerne, og som sanksjoneres av personalet, oppfattet noen beboere som kontrollerende. Men samtidig kan de være med på å skape en trygghet for beboerne. Goffman (1990c) hevder at totale institusjoner kan forstyrre forhold som gjør det mulig for individet å oppleve frihet og mulighet til selvbestemmelse. Sekundære tilpasninger kan oppstå som konsekvens, gjennom de sekundære tilpasningene kan individet fjerne seg fra institusjonens krav. Kan det være slik at det jeg forsto som sekundære tilpasninger, vist i kapittel seks, oppstår delvis som konsekvens av at beboerne lever i en institusjon med tilhørende regler? Mye av den samhandlingen jeg tolket som sekundære tilpasninger til Huset som institusjon kan nok ha oppstått i en ruskultur utenfor Huset. Og kanskje kunne en større ruskultur forstås som en total institusjon, slik Tungland m.fl. (1996) foreslår. Men narkotikamiljøet framstår for meg som mindre totalt enn Huset. Det synes som Huset har alle komponentene fra narkotikamiljøet, i tillegg til at behov knyttet til sfærer som fysisk og psykisk helse også tas hensyn til. Det gjør det lite nødvendig for individet å bevege seg i andre sfærer, Huset framstår som nærmere totalt enn narkotikamiljøet i seg selv.

Mauss (1995) kalte den bruk av gaver han fant i tidlige samfunn for totale ytelser. Det gjorde han fordi betydningen av det å gi og motta ytelser gikk på tvers av alle

samfunnets institusjoner. Noe av det samme kan sies om betydningen av gaver, og andre faktorer i samhandlingen, i Huset. Det skilles tilsynelatende ikke mellom den sosiale sfære og den økonomiske sfære, det virket i stor grad å være økonomiens regler som også ga føringer for det sosiale. Det gjør også at Huset, for beboerne, kan oppleves som en total institusjon, hvor en grunnleggende kunnskap om samhandling dekker de fleste av hverdagens sfærer. Den totale institusjonene er en hybrid hevder Goffman (1990c), den er delvis en formell organisasjon, delvis et samfunn som utgjøres av beboerne. Huset kan sies å være preget av akkurat dette. Personalet representerer den formelle organisasjonen, med regler og forventninger som ønskes fulgt. Samtidig synes beboerne å tilslutte seg en beboerkultur, hvor et viktig grunnlag er en illegal narkotikaøkonomi. Det er mye som tyder på at dette er tilfelle på bakgrunn av at det oppleves som det er narkotikakulturens regler og symboler som er de dominerende i samhandlingen.

Oppholdet i Huset kan på bakgrunn av dette bli en ytterligere opplevd relasjon som knytter beboerne til sin livsform slik ordet brukes av Sørhaug (1996). Det som preger levesettet til individet som konsekvens av rusmiddelbruket, kan forsterkes gjennom et midlertidig bo opphold i Huset. Dette levesettet utgjør bakgrunn for hvilke handlinger beboeren ser som rasjonelle. Huset kan forstå som en del av det ”klisteret” (Tungland m.fl. 1996) som binder aktøren til rusmiljøet. Et totalt klister som dekker nær sagt alle sfærer av en beboers liv. Becker (1997) hevder at et individ ved å gå inn i en gruppe hvor den generelle sosiale kontroll som gjelder i samfunnet ikke gjelder, kan frigjøres fra kontrollen i det dominerende samfunn. Igjen er det et spørsmål om et rusmiljø utenfor Huset er den gruppen som inkludering i kan føre til frigjøring fra dominerende samfunnsnormer. Men dersom Huset utgjør en mer total institusjon er det sannsynlig at effekten forsterkes her.

Becker (1997) skriver om hvordan individer som vurderes som å ha samme avvik ikke utgjør en homogen gruppe. Det slår meg at beboerne i Huset er samlet her på bakgrunn av sin overordnede status som bostedsløse rusmiddelbrukere. I Huset er beboerne garantert deltagelse i en organisert avvikergruppe, som deler samme overordnede status. Becker (1997) forstår det som siste skritt i utviklingen av en avvikskarriere. Å bli tildelt midlertidig bolig i Huset er også et klart uttrykk for at individet offentlig forstås som avviker, det gis en identitet som bostedsløs

rusmiddelbruker. Det kan sies å utgjøre overordnet status i et individs identitet, og ha stor påvirkning på deltagelse i konvensjonelt samfunnsliv (Becker 1997).

7.3 Betydning for videre forskning

I undersøkelser av det hjelpeapparatet og de tilbud som utvikles til hjelp for bostedsløse, som i de fleste tilfeller også er rusmiddelbrukere, bør det i framtida ikke unnlates å også inkludere studier av Hybelhus lignende det jeg har gjort mitt feltarbeid i. Husene er et viktig innslag i bostedsløses liv, og sett i lys av mine funn kan de også ha stor betydning for muligheter til endring av livssituasjon. Til tross for at hybelhusene er ment som midlertidige tilbud bor mange der lenge, eller veksler mellom de forskjellige Husene. Hybelhusene kan for noen bli den boligen de har i en årrekke. Av denne grunn er det svært viktig at midlertidige botilbud er utformet på hensiktsmessig måte, slik at beboernes mulighet til å endre sin bosituasjon ikke gjøres vanskeligere av at de gis et midlertidig botilbud i kommunal regi.

Det er både et rusaspekt og et boligaspekt ved disse hybelhusene. I lys av at beboerne er rusmiddelbrukere, og Husene har en målsetning om skadereduksjon, er også det et område som bør få mer oppmerksomhet. Hva som ønskes oppnådd med skadereduserende arbeid, og hvordan det best kan være relevante spørsmål i den sammenheng. Husene har hatt en målsetning om at det der skal være et ”klima for endring” (Johansen og Myhre 2004). Det kan være grunn til å stille spørsmål ved om det finnes et slikt klima i Husene, basert på mine funn her i masteroppgaven.

To hovedoppgaver i henholdsvis sosiologi og kriminologi som har hatt bostedsløshet som tema finner tegn til at de tilbudene om midlertidig bolig som eksisterer i Oslo i dag, kan ha negative konsekvenser for brukernes livssituasjon. Stine Lien (2007) fant at midlertidige opphold i hybelhus kan bidra til å forsterke et boforløp i negativ retning. Jonina Hermansdottir (2003) fant at opphold på hospits ofte fører til utmattethet for beboeren, som igjen forsterker en innlemmelsesprosess i en verden som bostedsløs. Hermansdottir snakker riktignok om hospits, som ikke er det samme som Oslo kommunes Hybelhus, men det bør ikke utelukkes at det opphold i hybelhus kan gi lignende opplevelser for beboeren. Det synes tydelig at det er på høy tid å se nærmere på de midlertidige botilbud som gis bostedsløse rusmiddelbrukere.

Litteraturliste

- Album, Dag (1996) *Nære fremmede. Pasientkultur i sykehus*. Oslo: Tano
- Becker, Howard (1997 [1963]) *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York: The free press
- Blaikie, Norman (2000) *Designing Social Research*. Cambridge: Polity Press
- Dyb, Evelyn (2002) ”Ett trappetrinn opp eller to trinn ned” i *Embla* (2002) nr 2, s.24-31
- Fangen, Katrine (2004) *Deltagende Observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Flaatten, Sverre (2007) *Heroinister og kontorister*. Bergen: Fagbokforlaget
- Geertz, Clifford (1973) *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books
- Goffman, Erving (1963) *Behavior in public places*. London: The free press of Glencoe, Collier-Macmillan ltd.
- Goffman, Erving (1971) “The territories of the self” i *Relations in public* New York: Basic Books
- Goffman, Erving (1972 [1961]) *Encounters*. London: Allen Lane The Penguin Press
- Goffman, Erving (1982) “The interaction order” i *American Sociological review* (1983) Vol.48, s.1-17.
- Goffman, Erving (1990a [1959]) *Presentation of self in everyday life*, London: Penguin Books
- Goffman, Erving (1990b [1963]) *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books
- Goffman, Erving (1990c [1961]) *Asylums*. New York: Anchor Books
- Goffman, Erving (2005 [1967]) *Interaction ritual. Essays on face-to-face behaviour*. New Jersey: Transaction Publishers.

Hansen, Torbjørn, Evelyn Dyb og Steinar Østerby (2006) *Bostedsløse i Norge 2005 - en kartlegging*. Byggforsk: Prosjektrapport 403.

Hermansdottir, Jonina (2003) *Man er ikke hjemme der man har sin bolig, men der man blir forstått*. Universitetet i Oslo: Hovedoppgave i kriminologi

Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen (2002) *Erving Goffman. Sociologien om det elementære livs sociale former*, København: Hans Reitzels Forlag

Johansen, Nicolay og Hanne Myhre (2004) *Skadereduksjon i praksis del I*. Rapport. Oslo: Rusmiddeletatens Kompetansesenter

Koller, Marvin R. (1988) *Humor and society: Explorations in the sociology of humor*. Houston: Cap and Gown Press, Inc.

Lalander, Philip (2001) *Hela världen är din- en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur

Lien, Stine (2007) *Jeg vil ikke bli behandlet som en narkoman!* Universitetet i Oslo: Hovedoppgave i sosiologi

Manning, Philip (1992) *Erving Goffman and Modern Sociology*, Cambridge: Polity Press

Mauss, Marcel (1995 [1950]) *Gaven*. Oslo: Cappelens Akademiske Forlag

Obdrlik, Antonin J (1942) "Gallows Humor"- A Sociological Phenomenon i *The American Journal of Sociology*, Vol.47, No. 5., side 709-716

Olsen, Hildegunn og Astrid Skretting (2006) *Ingen enkle løsninger. Evaluering av tiltaksplan for oppløsning av rusmiljøene i Oslo sentrum*. Rapport 2/2006. Oslo: Sirius

Ramsøy, Odd, Frank Burmann, Per-Ole Johansen og Torbjørn Kalberg (1971) *På livet...Fra filleproletariatet i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget.

Repstad, Pål (2002) *Mellom nærhet og distanse*, Oslo: Universitetsforlaget

Skatvedt, Astrid (2001) *Fortellinger om kjærlighet*. Universitetet i Oslo: Hovedoppgave i sosiologi

Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2006) *Gatekapital*. Oslo:Universitetsforlaget

Shatzman, Leonard og Anselm M. Strauss (1973) *Field Research. Strategies for a Natural Sociology*. Englewood Cliffs: Prentice Hall

Silverman, David (1993) *Interpreting qualitative data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London:Sage

Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare ock andra- med narkotikan som följeslangare*. Stockholm: Carlssons

Sørhaug, Tian (1996) “Tykke og tynne beskrivelser” i *Fornuftens fantasier*. Oslo: Universitetsforlaget

Tungland, Else M., Marie Smith-Solbakken og Tor Claussen (1996) *Talent eller klient? Om unge stoffmisbrukeres kulturøkonomiske avhengighet*. Rapport. Stavanger : Rogaland Research

Wadel, Cato (1991) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK a/s

Wieder, Lawrence (1974) *Language and social reality: The case of telling the convict code*. Hague: Mouton

Åslid, Flore Singer (2003): *Dirty needles and magic medicine: an anthropological inquiry into the journey from junky to methadone client*. Sosialantropologisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU): Occational paper

Strateginotat (2006) *På vei til egen bolig*. Elektronisk publisert:

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/bro/2006/0002/ddd/pdfv/281282-egenbolig.pdf>. Besøkt 5/6 2007.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven er 38 556

Vedlegg 1

Brev til leder ved hybelhuset i forkant av prosjektet. Navn på hybelhuset er fjernet og erstattet med "Huset" (gjelder også vedlegg 2).

VEDRØRENDE FELTARBEID VED HUSET

Viser til tidligere samtaler med deg angående feltarbeid ved huset i forbindelse med mitt mastergradsprosjekt. Hensikten med dette brevet er å gi deg den formelle informasjonen om prosjektet.

Jeg er tilknyttet Universitetet i Oslo, institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Her skal jeg gjennomføre min masteroppgave, og fokuset for denne er rusavhengige bostedsløse. Mer nøyaktig vil jeg studere hverdagslig samhandling mellom beboere i hybelhus spesielt rettet mot denne gruppen. Årsaken til at jeg vil ha et slikt fokus for min mastergradoppgave er at jeg har en antakelse om at det å være beboer i et slikt hybelhus kan ha en del utilsiktede konsekvenser. Jeg mener dette er viktig å sette søkelys på for at midlertidig botilbud til denne gruppen kan bli så hensiktsmessig som mulig.

Metoden jeg ønsker å benytte meg av for datainnsamling er i første rekke observasjon. Det er hva som skjer i samhandling mellom beboere som først og fremst er av interesse for meg. Om jeg etter hvert mener det er hensiktsmessig med intervjuer for å få utfyllende data kommer jeg til å spørre beboere om noen er interessert i å delta i dette.

Prosjektet er meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Så snart jeg får beskjed derfra om at prosjektet kan igangsettes kontakter jeg deg igjen for å avtale tid for mitt feltarbeid. Jeg regner med at jeg senest vil starte opp 1.februar, og at observasjonsperioden vil strekke seg over ca en måned.

Mitt telefonnummer er 95875141. Mailadresse er [majafla\(at\)student.sv.uio.no](mailto:majafla@student.sv.uio.no). Ta gjerne kontakt hvis du har spørsmål.

Med hilsen

Maja Flåto

Vedlegg 2

Informasjonsskriv til beboere ved Huset

Navnet mitt er Maja Flåto, jeg er student ved mastergradprogrammet i sosiologi ved Universitetet i Oslo. I den forbindelse vil jeg i ca 1 mnd framover være her på Huset for å gjøre feltarbeid for mitt prosjekt.

Jeg ønsker å studere hvordan hverdagslivet her i Huset foregår, og hvordan dere beboere lever sammen. Jeg vil derfor være tilstede i Huset og gjennom såkalt deltakende observasjon få et inntrykk av dette. Grunnen er at jeg har en antakelse om at det å ha midlertidig bolig i Oslo kommunes hybelhus kan ha konsekvenser for beboerne som ikke er en del av det tilsiktede målet med husene.

Det er kun i fellesarealene i huset jeg vil befinne meg. Dere kommer til å se meg rundt i forskjellige situasjoner, for eksempel til frokost eller i TV stua. Jeg er her for å observere, men vil gjerne snakke med dere også. Jeg ønsker at mitt prosjekt kan bidra til bedring av tiltak som rettes mot bostedsløse rusavhengige.

I dette prosjektet er det ikke personlige opplysninger om dere som er målet, men heller å forstå hvordan dere lever sammen. All den informasjon jeg innhenter her vil behandles konfidensielt og anonymiseres.

Jeg har taushetsplikt. Dette gjelder også ovenfor ansatte og andre beboere. Prosjektet mitt skal ende ut i en masteroppgave i desember 2007, den vil bli publisert på internett. I tillegg vil jeg gjøre den tilgjengelig her på Huset.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Veileder for prosjektet er Astrid Skatvedt, hun er ansatt ved universitetet i Oslo, institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.

Om det er spørsmål til prosjektet besvarer jeg gjerne disse. I tiden jeg er her kan dere kontakte meg direkte. Om det oppstår spørsmål etter denne perioden vil personalet her på Huset kunne sette dere i kontakt med meg.

Med vennlig hilsen

Maja Flåto